

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

AGRICULTURA ROMÂNEASCĂ LA 25 DE ANI DE LA ÎNCHIEDEREA
COOPERATIVIZĂRII AGRICULTURII ÎNFĂPTUIREA NOII REVOLUȚII
AGRARE

GHEORGHE SURPAT

SEMNIFICAȚIA CREĂRII UNIUNII TINERETULUI COMUNIST

CONSTANTIN MOCANU

★

INDEPENDENȚA – PERMANENȚĂ, REALIZARE, NOI PRECIZĂRI

NICHITA ADĂNILOAIIE

STATUTUL JURIDIC AL ROMÂNIEI PÎNĂ LA PROCLĂMAREA INDE-
PENDENȚEI ÎN LUMINA DREPTULUI INTERNAȚIONAL AL VREMI

PAUL OPRESCU

ARMATA ȘI SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ (1859—1877)

DUMITRU PREDĂ

POLITICA BALCANICĂ A ROMÂNIEI ÎN ANII 1875—1877

GHEORGHI BARBOLOV
(R. P. BULGARIA)

ROMÂNIA ȘI SERBIA ÎN RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ. ACȚIUNI
MILITARE ȘI STĂRI DE SPIRIT

MIODRAG MILIN

CRONICA VIEȚII ȘTIINȚIFICE

CARTEA ROMÂNEASCĂ
ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

4

TOMUL 40

1987

APRILIE

**ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**

SECȚIA DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACȚIE

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU (redactor șef), ION APOSTOL (redactor șef adjunct); NICHITA ADĂNILOAIIE, LUDOVIC DEMÉNY, GHEORGHE I. IONIȚĂ, AUREL LOGHIN, DAMASCHIN MIOC, ȘTEFAN OLTEANU, POMPILIU TEODOR (membri).

Prețul unui abonament este de 180 lei.

În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții.

Cititorii din străinătate se pot abona adresându-se la ROMPRES-FILATELIA Departamentul Export-Import-presă P. O. Box 12-201. Telex 10376 prsfl r — București, Calea Griviței nr. 64-66.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa Comitetului de redacție al revistei „REVISTA DE ISTORIE”. Apare de 12 ori pe an.

REVISTA DE ISTORIE

TOM 40, Nr. 4
aprilie 1987

S U M A R

- GHEORGHE SURPAT, Agricultura românească la 25 de ani de la încheierea cooperativizării. Înfrăptuirea noii revoluții agrare 331
CONSTANTIN MOCANU, Semnificația creării Uniunii Tineretului Comunist 347

110 ANI DE LA CUCERIREA INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI

- NICHITA ADĂNILOAIE, Independența — permanentă, realizare, noi precizări 357
PAUL OPRESCU, Statutul juridic al României pînă la proclamarea independenței în lumina dreptului internațional al vremii 372
DUMITRU PREDA, Armata și societatea românească (1859—1877) 384
GHEORGHI BARBOLOV (R. P. Bulgaria), Politică balcanică a României în anii 1875—1877 397
MIODRAG MILIN, România și Serbia în războiul de independență. Acțiuni militare și stări de spirit 408

PROBLEME ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE

- Falsificarea conștientă a istorici sub egida Academiei Ungare de Științe (*Acad. Ștefan Pascu, Dr. Mircea Mușat, Dr. Florin Constantin*) 418

CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE

- Activitatea științifică a cadrelor didactice de la Facultatea de Istorie și Filozofie (secția istoric-filozofic) în anul 1986 (*Radu Manolescu*); Simpozion consacrat împlinirii a 125 de ani de la înfrăptuirea unificării politico-administrative a Principatelor (*Dan Berindei*); Călătorie de documentare științifică în R. P. Bulgaria (*Lucia Tafta*) 430

CARTEA ROMÂNEASCĂ ȘI STRĂINĂ DE ISTORIE

- DAN BERINDEI, *Cultura națională română modernă*, Edit. Eminescu, București, 1986, 502 p. (*Anastase Iordache*) 434
* * *Pagini eroice din marea epopee*, Edit. militară, București, 1986, 378 p. (*Ilie Ionescu*) 436
Colonel dr. GHEORGHE ROMANESCU, colonel dr. GHEORGHE TUDOR, colonel (r) MIHAI CUCU, colonel IOAN POPESCU, *Istoria infant riei române*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1985, 2 vol., 400 + 519 p. (*Panel Abrudan*) 438
* * *Pagini din gândirea militară universală*, Edit. militară, București, vol. I, 1984, 420 p.; vol. II, 1985, 384 p. (*Gheorghe Anghelescu*) 440

REVISTA DE ISTORIE

TOME 40, N° 4

avril 1987

SOMMAIRE

- GHEORGHE SURPAT, L'agriculture roumaine après 25 années depuis l'achèvement de la coopérativisation. Péalisation de la nouvelle révolution agraire 332
- CONSTANTIN M. CANU, La signification de la création de l'Union de la Jeunesse Communiste 347

110e ANNIVERSAIRE DE LA CONQUÊTE DE L'INDÉPENDANCE D'ÉTAT DE LA ROUMANIE

- NICHIȚA ADĂNILOAI, L'indépendance—permanence, réalisation, nouvelles précisions 357
- PAUL OPRESCU, Le statut juridique de la Roumanie jusqu'à la proclamation de l'indépendance à la lumière du droit international de l'époque 372
- DI MITRU PREDA, L'armée et la société roumaine (1859—1877) 384
- GHEORGHI BARBOLOV (R. P. Bulgarie), La politique balkanique de la Roumanie en 1875—1877 397
- MIODRAG MILIN, La Roumanie et la Serbie pendant la guerre pour l'indépendance. Actions militaires et états d'esprit 408

PROBLÈMES DE L'HISTORIOGRAPHIE CONTEMPORAINE

- La falsification consciente de l'histoire sous l'égide de l'Académie Hongroise des Sciences (*Acad. Ștefan Pascu, Dr. Mircea Mușat, Dr. Florin Constantiniu*) 418

CHRONIQUE DE LA VIE SCIENTIFIQUE

- L'activité scientifique de membres du corps enseignant de la Faculté d'Histoire et Philosophie (section histoire-philosophie) en 1986 (*Radu Manolescu*); Symposium consacré au 125e anniversaire de l'unification politico-administrative des Principautés (*Dan Berind*); Voyage de documentation scientifique en R. P. Bulgarie (*Lucia Tafta*) 430

LE LIVRE ROUMAIN ET ÉTRANGER D'HISTOIRE

- DAN BLPINDFI, *Cultura națională română modernă* (La culture nationale roumaine moderne) Edit. Eminescu, București, 1986, 502 p. (*Anastasiu Iordache*) 434
- Pagini eroice din marea epopee* (Pages héroïques de la grande épopée), Edit. militară, București, 1986, 78 p. (*Ilie Ionescu*) 436
- Colo I dr. GHEORGHE ROMANESCU, colonel dr. GHEORGHE TUDOR, colonel (r) MIHAI CUCU, colonel IOAN POPESCU, *Istoria infanteriei române* (L'histoire de l'infanterie roumaine), Edit. științifică și enciclopedică, București, 1985, 2 vol., 400 + 519 p. (*Pavel Ab udan*) 438
- * * *Pagini din gândirea militară universală* (Pages de la pensée militaire universelle), F. Jit. militară, București, vol. I, 1984, 420 p.; vol. II, 1985, 384 p. (*Gheorghe Anghelescu*) 440

www.dacoromanica.ro

AGRICULTURA ROMÂNESCĂ LA 25 DE ANI DE LA ÎNCHEIEREA COOPERATIVIZĂRII. ÎNFĂPTUIREA NOII REVOLUȚII AGRARE

GHEORGHE SURPAT

În centrul politicii de făurire a societății socialiste Partidul Comunist Român situează mobilizarea tuturor resurselor materiale și umane și orientarea lor în direcțiile care asigură dezvoltarea armonioasă, echilibrată a economiei naționale. În cadrul dezvoltării generale a economiei țării, paralel cu creșterea și modernizarea continuă a industriei, a celorlalte ramuri, o atenție deosebită este acordată agriculturii care, prin locul și funcțiile sale, reprezintă a doua ramură fundamentală a economiei noastre naționale.

Pornind de la existența unei strinse legături și condiționări reciproce între industrie și agricultură, de la necesitatea stabilirii, în procesul dezvoltării economice, a unui raport optim între aceste două ramuri de bază ale economiei românești, secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază: „agricultura constituie, împreună cu industria, ramuri de bază hotărâtoare pentru dezvoltarea societății noastre. De aceea, nu trebuie să subapreciem nici industria, nici agricultura, ci să acordăm toată atenția necesară dezvoltării armonioase a acestor două ramuri fundamentale ale economiei românești, cit și celorlalte sectoare de activitate”¹.

În epoca inaugurată de revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, declanșată în August 1944 — epoca revoluției și construirii societății socialiste — au fost create pe baza dezvoltării puternice a forțelor de producție, a industriei naționale, condițiile pentru înfăptuirea revoluției agrare, trecerea agriculturii pe calea socialismului, creșterea continuă a producției agricole.

Actul istoric de la 23 August 1944 a creat premisele desființării proprietății moșierești și trecerii pământului în mâinile țărănimii muncitoare. Reforma agrară din 1945, înfăptuită de țărâșine, cu sprijinul activ al clasei muncitoare, sub conducerea Partidului Comunist Român, a constituit un act legic de dreptate socială, o adevărată revoluție agrară, cu consecințe deosebite pe plan economic, social și politic. Pentru prima oară în istoria poporului român, după luptele multisekulare purtate de țărâșine, pământul intrase în stăpînirea celor ce-l muncesc. Prin desființarea mării proprietăți funciare de peste 50 ha, moșierimea a fost lichidată din punct de vedere economic; a crescut considerabil, în același timp, rolul țărănimii muncitoare în viața societății românești și s-a cimentat alianța dintre clasa muncitoare și țărâșimea muncitoare.

Experiența anilor de după înfăptuirea reformei a arătat că țărânii muncitori, ca proprietari individuali, cu tot sprijinul acordat de statul democrat-popular, nu puteau asigura, în cadrul proprietății agricole

parcelare mici, dezvoltarea forțelor de producție în agricultură în pas cu progresul științei și tehnicii, cu cerințele în continuă creștere ale economiei și consumului populației.

Trecerea României în noua etapă istorică odată cu preluarea întregii puteri politice de către clasa muncitoare și aliații ei, la 30 decembrie 1947, și cu naționalizarea principalelor mijloace de producție în industrie, transporturi, la 11 iunie 1948, și transformarea lor în proprietate socialistă ca bun al întregului popor, a pus cu necesitate obiectivă îndeplinirea revoluției socialiste agrare.

Cooperativizarea agriculturii — profundă revoluție în viața țărănimii, s-a realizat pe baza Programului adoptat de Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 3—5 martie 1949. Programul înmănunchea într-un tot unitar problemele dezvoltării forțelor de producție, ale creării și dezvoltării bazei tehnico-materiale, ale făuririi și consolidării relațiilor de producție socialiste, ale ridicării nivelului politic și cultural al maselor țărănești, într-un proces unic de evoluție socialistă a țării. Programul se baza pe principiul realizării treptate a procesului cooperativizării agriculturii, pe măsura asigurării mijloacelor tehnice necesare de către stat, pe principiul liberului consimțământ și cointeresării materiale, al convingerii țărănimii —, printr-o muncă politică intensă și plină de răbdare —, asupra avantajelor cooperativizării, cooperăției de producție, ca cea mai accesibilă cale de trecere a țărănimii spre socialism ș.a.

Cooperativizarea agriculturii, proces revoluționar cu ample implicații economice și sociale, s-a realizat treptat, timp de 14 ani, printr-o vastă activitate politică, organizatorică și educativă desfășurată de partid pentru trecerea țărănimii, pe baza liberului consimțământ, pe calea cooperativizării. Partidul Comunist Român a dus o politică de atragere pe făgașul socialismului a tuturor păturilor țărănimii. Datorită politicii agrare juste a partidului, care a militat pentru industrializarea țării — factor determinant al creării bazei tehnico-materiale necesare marii producții agricole —, sprijinului multilateral cu care statul a susținut procesul de organizare a agriculturii socialiste, încrederii cu care țărănimea a urmat și îndeplinit politică agrară a partidului, procesul cooperativizării agriculturii s-a încheiat în primăvara anului 1962, când unitățile agricole socialiste dețineau 93,4% din suprafața agricolă și 96,5% din suprafața arabilă a țării. În afara sectorului socialist au rămas un număr redus de gospodării individuale, care nu au putut fi reunite în cooperative agricole de producție fiind situate în zonele de deal și de munte; ele dețineau doar 6% din suprafața agricolă și 3,5% din suprafața arabilă a țării.

Încheierea cooperativizării agriculturii a însemnat o profundă revoluție în viața satului, marcând crearea economiei socialiste unitare, triumful relațiilor noi de producție socialiste, atât la orașe, cât și la sate. Țărănimea a fost eliberată de povara exploatării, devenind stăpînă pe propria soartă, o clasă nouă, omogenă, care își întemeiază existența pe proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție. Prin trecerea pe calea socialismului, țărănimea și-a împlinit cele mai înalte aspirații pentru care a luptat și a dat jertfe grele timp de secole — de a trăi cu adevărat liberă, de a fi deplin stăpînă pe roadele muncii ei. Datorită politicii agrare juste a Partidului Comunist Român, vastei sale munci politice și organizatorice, priceperii și hărniciei țărănimii, profunda reorganizare a relațiilor sociale la sate a fost încheiată de consimțământul și activitatea în continuare a producției agri-

cole. Aceasta a constituit un factor important în echilibrarea economiei naționale, în satisfacerea nevoilor de consum ale populației.

Constituind un proces revoluționar deosebit de complex, cu vaste implicații economice și sociale, transformarea socialistă a agriculturii nu a fost lipsită de anume greutăți, dintre care unele inerente, iar altele puteau fi evitate. Așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, „în procesul cooperativizării, după cum este știut, odată cu marile realizări obținute s-au ivit și multe greutăți, s-au manifestat multe îndoieli, au fost înregistrate câteodată și insuccese vremelnice. Dar, în pofida acestora, sub conducerea partidului, țărănimea și-a unit eforturile și a pășit cu încredere și fermitate pe calea socialismului”².

Cooperativizarea agriculturii a avut o importanță hotărâtoare în realizarea victoriei noii orinduirii, în dezvoltarea generală a societății românești. Marea proprietate socialistă agricolă și-a dovedit pe deplin superioritatea asupra micii gospodării țărănești, asigurând folosirea rațională a mijloacelor tehnice și a forței de muncă, a cuceririlor științei moderne, creșterea producției agroalimentare și îmbunătățirea vieții țărănimii.

Încheierea procesului de cooperativizare a agriculturii a marcat victoria revoluției agrare socialiste, a organizării agriculturii pe baza proprietății socialiste, de stat și cooperatiste, deschizând, totodată, calea trecerii într-o etapă nouă, superioară, a soluționării problemei agrare, a edificării unei agriculturi socialiste moderne, intensive, de înaltă productivitate. Prin încheierea cooperativizării s-au creat condiții social-economice propice pentru aplicarea pe scară largă a tehnicii și științei moderne, organizarea și utilizarea rațională a resurselor de muncă, a pământului, a tuturor mijloacelor și rezervelor existente, în vederea sporirii producției agricole.

Existența proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție nu putea însă asigura de la sine progresul agriculturii. Pentru punerea în valoare a marilor avantaje și posibilități ale proprietății socialiste erau necesare asigurarea agriculturii cu mijloace tehnice și cu specialiști, aplicarea largă a cuceririlor agrotehnicii și zootehnicii moderne, folosirea judicioasă, intensivă a pământului.

Consolidarea și dezvoltarea continuă a proprietății și relațiilor de producție socialiste, fructificarea deplină a avantajelor oferite de acestea, implică eforturi susținute pentru consolidarea economică și organizatorică a unităților socialiste din agricultură, pentru modernizarea acestei ramuri de bază a economiei naționale.

În noua etapă istorică în care pășise țara, Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, desfășurat între 19—24 iulie 1965, a făcut bilanțul muncii poporului, relevând că triumful socialismului la orașe și sate, lichidarea exploatării omului de către om reprezintă cea mai mare victorie politică a partidului și poporului român după cucerirea puterii. În același timp, au fost înfățișate, în mod realist nivelul și stadiul dezvoltării forțelor de producție și necesitatea făuririi unei economii moderne.

Pe baza cunoașterii legilor obiective ale dezvoltării sociale, a studierii atente a condițiilor concrete din țară, Congresul al IX-lea al partidului a apreciat că, după victoria socialismului, era imperios necesară o perioadă de consolidare a construcției socialiste, a bazei tehnice-materiale a noii societăți. În acest scop, Congresul a adoptat obiective fundamentale expuse în Raportul Comitetului Central, în Directivele cu privire la dez-

voltarea economiei naționale în perioada 1966—1970 și în Directivele cu privire la valorificarea resurselor energetice și electricizarea țării în perioada 1966—1975, menite să asigure dezvoltarea socialistă a țării în noua etapă, perfecționarea conducerii și planificării economiei naționale, a întregii vieți sociale, în concordanță cu cerințele și legitățile obiective ale progresului istoric, cu realitățile concrete din România.

Direcțiile principale de dezvoltare a României în noua etapă, indicate de Congresul al IX-lea, au fost: continuarea, în ritm susținut, a industrializării socialiste a țării — baza progresului material și spiritual al României; dezvoltarea intensivă, multilaterală și modernizarea agriculturii în vederea sporirii susținute a producției agricole; valorificarea superioară a bogățiilor țării; ridicarea continuă, economică și culturală, a tuturor zonelor rămase în urmă; dezvoltarea bazei de materii prime și energie; creșterea productivității muncii și a eficienței economice; perfecționarea relațiilor sociale de producție, dezvoltarea democrației socialiste, ridicarea nivelului de trai al întregului popor. Ținând seama de cerințele revoluției tehnice-științifice contemporane, Congresul a stabilit, ca un obiectiv important, introducerea largă, în toate ramurile producției materiale, a celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, creșterea contribuției științei la dezvoltarea economiei, a întregii societăți, perfecționarea continuă a învățămîntului de toate gradele.

În cursul planului cincinal 1966—1970, dezvoltarea bazei tehnico-materiale a agriculturii a constituit una dintre coordonatele esențiale ale politicii agrare a partidului și statului. În vederea modernizării agriculturii s-a intensificat mecanizarea lucrărilor agricole și s-a extins suprafața amenajată pentru irigații, a fost sporită cantitatea de îngrășăminte chimice. Agricultură a fost înzestrată cu tractoare de diferite tipuri și cu alte mașini agricole.

În procesul de realizare a unei agriculturi moderne, de înaltă productivitate o importanță deosebită au avut hotărârile Congreselor al X-lea din 1969, al XI-lea din 1974 și al XII-lea din 1979 care au pus în fața agriculturii noi obiective menite să accelereze procesul de dezvoltare intensivă și multilaterală a agriculturii prin extinderea mecanizării, chimizării, înfăptuirea unui amplu program de irigații, prin introducerea în agricultură a cuceririlor științei și tehnicii.

Programul Partidului Comunist Român, adoptat de Congresul al XI-lea al partidului, subliniind necesitatea dezvoltării intensive a agriculturii precizează: „Ca urmare a generalizării mecanizării muncii, extinderii chimizării, introducerii cuceririlor agrotehnicii moderne, înfăptuirii programului de amenajări funciare, agricultura va asigura producții înalte și stabile, satisfacerea nevoilor de materii prime ale industriei și a cerințelor de consum ale populației. Realizarea unei agriculturi intensive, moderne, de înaltă productivitate, constituie un factor determinant pentru întreaga dezvoltare economico-socială, pentru creșterea venitului național și a bunăstării întregii societăți”³.

În perioada celor 25 de ani de la încheierea procesului de cooperativizare a agriculturii în 1962, partidul și statul au orientat importante *fonduri de investiții* în direcția făuririi unei puternice baze tehnico-materiale și perfecționarea continuă a acesteia ca factori esențiali ai progresului agriculturii. Începînd cu cincinalul 1966—1970, volumul investițiilor alocate agriculturii a înregistrat creșteri substanțiale an de an, așa cum rezultă din datele tabelului nr. 1.

Tabelul nr. 1

Investiții realizate în agricultură în perioada 1966—1981⁴

Specificare	1966—1970	1971—1975	1976—1980	1 81—1985
Total investiții în agricultură (miliarde lei)	50,1	74,7	122,3	174,8
Fonduri fixe puse în funcțiune în agricultură (miliarde lei)	44,1	71,1	104,4	159,9

Începînd cu cincinalul 1966—1970 volumul investițiilor în agricultură a sporit continuu, de la 50,1 miliarde lei în 1966—1970 la 174,8 miliarde lei în 1981—1985. O mare parte a investițiilor a fost alocată pentru dezvoltarea mecanizării, înzestrarea energetică a producției, a muncii. Din anul 1970, pe măsura creșterii volumului general de acumulări au sporit investițiile pentru realizarea lucrărilor de hidroameliorații, pentru extinderea lucrărilor de irigații, îndiguiri, desecări și de combatere a eroziunii solului. În sectorul lucrărilor de cîmp, investițiile au fost orientate pentru dezvoltarea bazei tehnico-materiale necesare creării și ameliorării soiurilor și hibridilor la toate plantele principale de cultură, pentru sporirea mijloacelor mecanice, pentru chimizare, dezvoltarea mijloacelor de depozitare și păstrare a produselor. În vederea dezvoltării zootehniei, fonduri importante au fost alocate pentru creșterea efectivelor matcă la toate speciile de animale, pentru ameliorarea raselor și dezvoltarea reproducției pe principii moderne etc.⁵. La această creștere a investițiilor în agricultură se adaugă și investițiile alocate industriei constructoare de mașini agricole și industriei producătoare de îngrășăminte și alte substanțe chimice pentru agricultură.

Dezvoltarea mijloacelor de mecanizare a lucrărilor din agricultură a constituit direcția principală a introducerii progresului tehnic în agricultură. În cei 25 de ani de la cooperativizarea agriculturii s-a asigurat mecanizarea lucrărilor de bază din culturile de cîmp, din legumicultură, pomicultură și viticultură, din complexele și fermele zootehnice. Modernizarea continuă a lucrărilor agricole este elocvent ilustrată de datele tabelului nr. 2.

Tabelul nr. 2

Parcul de tractoare și mașini agricole principale din agricultură⁶

bucăți

	1965	1975	1984	1985
Tractoare agricole fizice	81 356	119 533	146 592	184 408
Cultivatatoare mecanice	23 241	34 391	40 198	38 039
Semănători mecanice	65 964	46 462	48 970	50 393
Mașini de împrăștiat îngr. chim.	4 363	12 251	15 100	17 434
Combinae autopropulsate pentru cereale păioase	292	17 912	35 201	49 084
Combinae autopropulsate pentru recoltat porumb			3 793	4 351
Prese pentru balotat paie și fin	8 519	18 414	22 115	22 276
Suprafața arabila ce revine pe un tractor fizic — ha	121	81	67	54

În această perioadă mecanizarea agriculturii a cunoscut o nouă etapă, caracterizată prin extinderea mecanizării lucrărilor în toate ramurile agriculturii, paralel cu producția de noi mașini și perfecționarea celor existente; au fost introduse tractoarele de 65 CP modernizate, de 80 CP pe roți și pe șenile, combinele autopropulsate, mașini pentru aplicarea îngrășămintelor, pentru recoltarea furajelor etc. În zootehnie, au fost introduse mașini pentru distribuirea hranei în adăposturile de animale, instalații pentru mulsul vacilor și oilor și altele. În 1985, lucrările de arat, semănat, prășit și recoltat cereale păioase s-au executat integral cu mijloace mecanizate ⁷.

Una din condițiile esențiale ale dezvoltării intensive a agriculturii a fost creșterea continuă a gradului de chimizare a agriculturii. Crearea și dezvoltarea industriei chimice producătoare de îngrășăminte și antidăunători a permis sporirea an de an a îngrășămintelor chimice (substanță activă — 100%) folosite în agricultură, de la 256,4 mii tone în 1965 și 298,7 mii tone în 1975, la 1 199,2 mii tone în 1985 ⁸.

O atenție deosebită a fost acordată conservării și folosirii raționale a pământului — mijlocul de producție hotărîtor în agricultură. În cadrul lucrărilor de îmbunătățiri funciare, amenajările pentru irigații, au cunoscut o puternică dezvoltare atît pe seama amenajărilor locale cît mai ales a celor în mari sisteme. Ca urmare a eforturilor depuse, a sprijinului multilateral acordat de stat, suprafața agricolă amenajată pentru irigații a crescut de la 222,6 mii ha în 1965 și 1 424,2 mii ha în 1975 la 2 712,4 mii ha în 1985 ⁹. Asociate cu administrarea îngrășămintelor chimice, irigațiile au avut și au un rol important în creșterea producției agricole. Au fost înfăptuite numeroase sisteme importante de irigații ca, de pildă: Zona Carasu, Complexul Razelm-Sinoe, Rasova-Vederoasa, Terasa Hirșova, în Dobrogea; Jegălia, Gălățui — Călărași, Pietroiu—Ștefan cel Mare, Terasa Brăilei, Giurgiu—Răzmirești, Ialomița—Călmățui în Bărăgan; Calafat—Băilești, Sadova—Corabia, Cetatea Galicea, Izvoarele—Cujmir, Nedeia—Măceșu în Oltenia; Nicorești—Tecuci, Băilești—Ciorăști pe Siretul inferior și altele. De asemenea, au fost executate pe suprafețe întinse lucrări de îndiguire și desecare, scoțindu-se de sub inundații mii de hectare. Programul național de perspectivă pentru amenajarea bazinelor hidrografice din Republica Socialistă România, a prevăzut scoaterea de sub inundații a unei suprafețe de 3,1 milioane ha, prin îndiguiri și prin rezervarea în lacurile de acumulare a circa 10 miliarde m³ volume de protecție pentru atenuarea viiturilor ¹⁰.

În concordanță cu cerințele dezvoltării intensive a agriculturii, cercetarea științifică a progresat continuu, contribuind la sporirea producției agricole. Cercetările aplicative au fost îmbinate cu cercetările fundamentale, de perspectivă. A fost creată și dezvoltată o bogată rețea de institute și stațiuni de cercetare, amplasate pe întreg teritoriul țării. În 1985 funcționau în agricultură 25 de institute de cercetări, 3 centre de cercetări, 5 stațiuni centrale și 94 stațiuni teritoriale de cercetare. La acestea se adăugau și cele 6 institute de învățămînt superior, care participă la activitatea de cercetare coordonată de Academia de Științe Agricole și Silvicultură. În activitatea de cercetare în domeniul agriculturii lucrează peste 13 500 de cadre, din care 4 270 cu studii superioare (2 700 de cercetători), și își aduc contribuția cele peste 4 000 de cadre didactice ¹¹.

Cercetarea agricolă a pus la dispoziția unităților agricole soiuri și hibrizi de înaltă productivitate, precum și tehnologii modernizate, atît

pentru sectorul vegetal, cît și pentru creșterea animalelor. Subliniind rolul cercetării științifice în creșterea producției agricole, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „Obiectivele mărețe pe care le avem de realizat în agricultură necesită angajarea, cu toată forța, a științei agricole în toate sectoarele, pentru crearea de noi soiuri mai productive de cereale, de legume, de plante tehnice și altele, pentru ameliorarea și crearea de noi rase de animale, mai productive, elaborarea de noi tehnologii și metode de fertilizare a solului pentru lucirile agricole, astfel încît știința să constituie un factor tot mai activ în înfăptuirea revoluției agrare, în creșterea producției agricole în toate sectoarele”¹².

Dezvoltarea continuă a agriculturii socialiste a generat modificări de ordin cantitativ și calitativ în rîndul populației ocupate în agricultură. S-a diminuat substanțial forța de muncă ocupată în agricultură, de la 5,4 milioane în 1965 și 3,8 milioane în 1975 la 3 milioane în 1985¹³. În perioada 1966—1985, resursele active de muncă transferate din agricultură în celelalte ramuri ale economiei naționale au totalizat 2,4 milioane persoane, față de 732,2 mii persoane în perioada 1951—1965¹⁴. Reducerea resurselor active de muncă din agricultură s-a datorat, în principal, dezvoltării și modernizării industriei naționale, care a creat un număr mereu sporit de locuri de muncă în economie și, totodată, a furnizat agriculturii mașinile pentru mecanizarea proceselor de muncă, micșorînd astfel substanțial necesarul de forță de muncă. În perioada 1965—1985 ponderea populației ocupate în agricultură a scăzut de la 56,5% la 28,5% în 1985, iar ponderea populației ocupate în industrie și în alte ramuri neagricole a crescut de la 43,5% la circa 72%¹⁵. Transferarea populației în sferele de activitate cu o productivitate mai înaltă a avut implicații sociale pozitive deosebit de profunde, reprezentînd un indice important al dezvoltării economiei naționale pe baze moderne.

Modernizarea agriculturii, precum și trecerea unei părți a forței de muncă din această ramură în industrie, construcții și transporturi au determinat diminuarea ponderii numerice a țărănimii în totalul populației ocupate, dar, în același timp, a crescut nivelul ei de pregătire agrotehnică și culturală. Totodată a crescut în agricultură numărul personalului muncitor de la 425,6 mii în 1965 la 612,9 mii în 1985, iar al muncitorilor de la 303,7 mii la 520,6 mii, în aceeași perioadă¹⁶.

Un rol deosebit de important în dezvoltarea și modernizarea agriculturii l-a avut politica partidului și statului privind pregătirea cadrelor de specialiști al căror număr a crescut continuu. Ritmuri mari de creștere s-au înregistrat la specialiști cu studii superioare, iar în funcție de ramurile de producție, numărul cadrelor din sfera producției zootehnice a crescut cel mai rapid. Numărul cadrelor de specialiști care lucrează în agricultură a crescut de la 11 220 în 1960 la 59 365 în 1985¹⁷. Învățămîntul superior agricol asigură absolvenților o largă și temeinică pregătire teoretică și practică. Liceele agroindustriale, care dețin o pondere însemnată în învățămîntul mediu al țării, pregătesc muncitori de înaltă calificare în meseriile de agromecanizator, zoomecanizator, veterinar, agricultor-sericultor, mecanic pentru utilaje de îmbunătățiri funciare etc. Coordonata fundamentală a procesului de formare și pregătire a lucătorilor calificați și a specialiștilor agricoli o constituie integrarea organică a învățămîntului cu producția și cercetarea științifică.

Dezvoltarea bazei tehnico-materiale a agriculturii, ridicarea continuă a capacității productive a pămîntului, promovarea largă a progresului

tehnico-științific, creșterea nivelului de calificare a lucrătorilor, perfecționarea organizării muncii în agricultură au determinat creșterea continuă a producției agricole, așa cum rezultă din datele tabelului nr. 3.

Tabelul nr. 3
Creșterea producției vegetale¹⁸

milioane tone

	Media anilor				
	1951—1955	1966—1970	1971—1975	1976—1980	1981—1985
Cereale boabe din care :	8,2	12,7	14,8	19,3	21,7
grâu și secară	3,8	4,7	5,4	6,1	6,1
porumb	3,9	7,2	8,3	11,0	13,0
Floarea soarelui	0,205	0,727	0,761	0,825	0,783
Sfecla de zahăr	1,2	3,5	4,7	6,1	6,0
Cartofi	2,3	2,8	3,3	4,4	5,8
Legume	1,5	2,0	2,6	3,5	5,1
Producția medie la hectar — chintale					
Grâu și secară	11,3	16,8	22,1	26,8	26,8
Porumb	12,9	22,3	26,8	33,6	41,4
Floarea soarelui	7,4	14,0	14,5	16,0	16,1
Sfecla de zahăr	116,7	192,4	221,4	248,4	222,8
Cartofi	94,6	93,2	114,1	147,3	184,0

Datele ilustrează o creștere continuă a producției agricole. Față de 8,2 milioane tone media anuală din cincinalul 1951—1955, în cincinalul 1981—1985 s-a realizat o medie anuală de aproape 22 milioane tone de cereale. În aceeași perioadă s-au înregistrat creșteri importante la producția de porumb, sfeclă de zahăr, floarea soarelui ș.a. Pe ansamblul, în perioada 1950—1980, producția globală agricolă a crescut de peste 4 ori; numai în perioada 1966—1985, producția globală agricolă a crescut de aproape 2 ori¹⁹.

Importante creșteri s-au înregistrat și în zootehnie. Astfel, efectivul bovinelor a crescut de la 4,5 milioane capete în 1951, și 4,9 milioane capete în 1966, la peste 7 milioane capete în 1985. În aceeași perioadă, efectivul porcinelor a crescut de la 2,1 milioane în 1951 și 5,3 milioane în 1966, la 14,3 milioane capete în 1985, iar al ovinelor de la 10,2 milioane în 1951 și 13,1 milioane capete în 1966, la 18,6 milioane capete în 1985²⁰.

Creșterea producției globale agricole, a venitului național a creat condițiile pentru ridicarea nivelului de trai al tuturor oamenilor muncii de la orașe și de la sate. Sporirea continuă a producției vegetale și animale au stat la baza sporirii veniturilor țăranilor cooperatori. În ultimele două decenii evoluția veniturilor realizate de țăranii cooperatori a înregistrat un ritm mediu anual de creștere mai ridicat, datorită unei serii de măsuri de stimulare materială.

Retribuirea muncii în agricultură ca și în întreaga economie națională, se înfăptuiește pe baza principiilor socialiste, în funcție de cantitatea, calitatea, importanța și dificultatea muncii și de producția obținută. Introducerea și generalizarea acordului global, ca formă de retribuire a muncii în cooperativele agricole asigură o armonizare mai bună între interesele obștești și cele personale.

În structura veniturilor țăranimii cooperatiste, ponderea principală este deținută de veniturile provenite din munca în comun în cadrul cooperativele agricole de producție. Totodată, țăranimea cooperatistă reali-

zează venituri din activitatea depusă în gospodăria personală. În 1985, familiile de țărani cooperatori aveau în folosință 922 841 hectare teren agricol din care 767 319 hectare teren arabil²¹.

Pensiile reprezintă o altă sursă de venituri ale țăranilor care au lucrat în cooperativele agricole de producție. Totodată începînd din 1977, s-a instituit un sistem de pensionare a agricultorilor din zonele necooperativizate, bazat atît pe contribuția proprie, cît și pe contribuția statului.

Țăranii cooperatori beneficiază și de veniturile provenite din fondurile sociale de consum destinate învățămîntului, ocrotirii sănătății, culturii etc. Astfel, familiile de țărani cooperatori beneficiază de ajutoare lunare pentru copii, de ajutoare pentru naștere, de buse pentru întreținerea copiilor în școli și facultăți etc. În domeniul ocrotirii sănătății s-a introdus sistemul gratuității pentru tratamentul ambulatoriu și spitalizarea membrilor cooperativelor agricole de producție. Totodată, în mediul rural s-a lărgit rețeaua de unități sanitare, a crescut numărul de medici și personalul mediu sanitar. Măsurile adoptate în domeniul ocrotirii sănătății au contribuit la scăderea mortalității infantile și a celei generale la sate.

Ca urmare a electrificării, a construirii și modernizării drumurilor, a construcțiilor de locuințe și sistematizării localităților rurale înfățișarea satelor, a comunelor s-a schimbat considerabil. Radioul, televiziunea, cinematograful, presa au pătruns adînc în viața satelor. De asemenea, fiecare comună are cel puțin o școală, iar în unele localități rurale funcționează licee. În majoritatea satelor există cămin cultural, bibliotecă, precum și alte instituții culturale. S-a dezvoltat rețeaua comercială și de alimentație publică, de unități și activități de industrie mică și de servicii pentru populație.

În etapa actuală a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, partidul și statul urmăresc prin politica lor apropierea veniturilor tuturor categoriilor de oameni ai muncii. Prin legea retribuirii muncii în unitățile agricole cooperatiste s-au stabilit norme și tarife echivalente cu cele din întreprinderile agricole de stat în condițiile realizării aceleiași cantități de muncă și acelorași producții, Desigur, îmbunătățirea nivelului de trai al celor care trăiesc și muncesc în agricultură se bazează pe creșterea productivității muncii, a eficienței întregii activități pe care o desfășoară.

Progresele realizate în dezvoltarea producției agricole, în ridicarea nivelului de trai al țărănimii, al întregului popor sînt rezultatul politicii partidului și statului nostru de dezvoltare unitară și echilibrată a întregii economii naționale. „Dezvoltarea puternică a industriei socialiste, amplasarea forțelor de producție și progresul industriei în toate județele — sublinia secretarul general al partidului nostru — au constituit și constituie factorul esențial al victoriei socialismului, al trecerii la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare spre comunism. Tocmai pe baza dezvoltării puternice a forțelor de producție, a industriei, am putut asigura înfăptuirea revoluției agrare, trecerea agriculturii pe calea socialismului, creșterea producției agricole”²².

Ținînd seama de noua calitate a țărănimii cooperatiste, de stăpîină a mijloacelor de producție, producătoare a bunurilor materiale și beneficiară a rezultatelor muncii, Partidul Comunist Român a acționat permanent pentru crearea și perfecționarea cadrului organizatoric menit să asigure participarea activă a țărănimii cooperatiste la conducerea vieții economice și social-politice.

În sistemul organismelor democratice din agricultură, un loc deosebit de important îl ocupă organele de conducere colectivă din unitățile agricole. Organul suprem de conducere al cooperativei agricole de producție este adunarea generală, formată din toți membrii cooperatori; ea adoptă hotărâri asupra tuturor problemelor care privesc dezvoltarea curentă și de perspectivă a cooperativei agricole de producție. Adunarea generală a operatorilor alege președintele și vicepreședintele cooperativei, pe ceilalți membri ai consiliului de conducere și ai comisiei de revizie.

În vederea asigurării participării tot mai active a țărănimii cooperatiste la realizarea unei agriculturi intensive au fost instituționalizate organizații obștești proprii ale țărănimii, cu importante atribuții organizatorice, economice și social-politice: *Uniunea Națională a Cooperativelor Agricole de Producție și uniunile județene*, constituite la primul Congres al Uniunii Cooperativelor Agricole de Producție din 7—9 martie 1966²³.

Prin Uniunea Națională a Cooperativelor Agricole de Producție se asigură participarea organizată a țărănimii cooperatiste la conducerea agriculturii și a întregii vieți sociale, președintele U.N.C.A.P. fiind membru al guvernului în calitate de reprezentant direct al țărănimii cooperatiste. Uniunea Națională a Cooperativelor Agricole de Producție face parte din Frontul Democrației și Unității Socialiste, organism politic permanent, care asigură un cadru organizatoric corespunzător participării active la viața politică a celor mai largi mase de oameni ai muncii.

În unitățile agricole de stat, participarea activă a muncitorilor, tehnicienilor și specialiștilor la conducere se realizează prin *adunarea generală a oamenilor muncii* — formă superioară de conducere colectivă a activității acestor unități.

Forme de participare directă a reprezentanților țărănimii la conducerea vieții social-economice sînt *Congresul consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărănime, al consiliilor oamenilor muncii din industria alimentară, silvicultură și gospodărirea apelor și Consiliul Național al Agriculturii*, organisme reprezentative ale țărănimii, ale tuturor oamenilor muncii din agricultură, menite să realizeze o cât mai bună coordonare a activității din acest domeniu. Congresul se întrunește o dată la 5 ani. El dezbate și stabilește problemele fundamentale ale politicii agrare a partidului și statului, căile și mijloacele de îndeplinire a acestora, asigură aplicarea în viață a principiilor autoconducerii, autogestunii, autoaprovizionării, militează pentru întărirea continuă a muncii și conducerii colective.

În cadrul dezvoltării și perfecționării continue a democrației socialiste, toate sectoarele economice sînt cuprinse în cele două consilii naționale — Consiliul Național al Oamenilor Muncii din Industrie și Consiliul Național al Agriculturii —, care asigură cadrul organizatoric corespunzător pentru dezbaterile și soluționarea problemelor fundamentale ale economiei românești, pentru participarea directă a clasei muncitoare și țărănimii, a intelectualității și celorlalte categorii de oameni ai muncii la conducerea vieții economico-sociale.

În perfecționarea conducerii planificate a agriculturii, a mecanismului economico-financiar, a organizării agriculturii pe principiul autoconducerii și autogestunii o importanță deosebită a avut crearea *consiliilor unice agroindustriale de stat și cooperatiste* prin hotărîrea Plenarei C.C. al P.C.R. din 1 februarie 1979²⁴. Consiliile unice agro-industriale dispun de largi atribuții în desfășurarea unitară a activității economice,

constituind forma de bază a conducerii producției agricole pe teritoriu. Ele asigură conducerea unitară a agriculturii, integrarea activității de producție și economice a unităților agricole de stat și cooperatiste în vederea utilizării cu eficiență maximă a fondului funciar, a mijloacelor tehnice și a forței de muncă.

Consiliile unice agroindustriale reunesc în raza lor de activitate toate unitățile și instituțiile cu profil agricol, atât unitățile cooperatiste, cât și cele de stat și, în calitate de titular de plan, răspund de realizarea sarcinilor ce revin unităților agricole componente. Unitățile componente ale consiliului unic își păstrează autonomia gestionară și proprietatea, au bugete de venituri și cheltuieli proprii și sînt titulare de plan pentru sarcinile ce le revin din planul unic de dezvoltare a economiei naționale. Împreună cu organele de conducere colectivă din unitățile agricole de stat și cooperatiste, consiliul unic agroindustrial de stat și cooperatist răspunde de buna gospodărire a întregii suprafețe de teren, de utilizarea judicioasă a tuturor mijloacelor materiale și financiare în scopul realizării sarcinilor de producție prevăzute în plan și obținerii unei eficiențe economice maxime a întregii activități.

Conducerea colectivă a consiliului unic agroindustrial de stat și cooperatist se exercită prin adunarea generală a oamenilor muncii, prin consiliul de conducere și biroul executiv.

În procesul construirii socialismului, cu deosebire în epoca inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului, agricultura a cunoscut — așa cum rezultă din paginile anterioare — o puternică dezvoltare și modernizare, s-a schimbat radical viața satelor, a țărănimii.

Ținînd seama de rolul și funcțiile agriculturii în economia românească, de cerințele realizării unei agriculturi intensive de înaltă productivitate secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu a fundamentat și elaborat conceptul, obiectivele și căile concrete pentru înfăptuirea noii revoluții agrare, — ca un concept cuprinzător care, privește producția, productivitatea muncii, nivelul tehnic, eficiența economică, activitatea socială generală în satele noastre. Acest concept pune în lumină viziunea științifică, de largă perspectivă, pe care Partidul Comunist Român o are asupra dezvoltării agriculturii, a esenței și finalității sale sociale-umane. Prin noua revoluție agrară, arăta secretarul general al Partidului Comunist Român în Cuvîntarea la marea adunare populară din Municipiul Timișoara din 15 septembrie 1984, „înțelegem o schimbare fundamentală a agriculturii noastre în noua etapă de dezvoltare a României, care să asigure recolte bogate în toate sectoarele și să creeze condițiile pentru sporirea contribuției agriculturii la dezvoltarea generală a țării, la asigurarea bunei aprovizionări a populației cu tot ce este necesar”²⁵.

În Raportul prezentat la Congresul al XIII-lea al P.C.R., conceptul privind noua revoluție agrară a dobîndit un conținut mai complex fiind definit ca „transformarea generală a felului de muncă, de viață și de gîndire al țărănimii noastre cooperatiste, realizarea unei producții agricole care să satisfacă din plin necesitățile de consum ale întregului popor, precum și alte cerințe ale dezvoltării economiei naționale”²⁶.

În cuvîntarea rostită la ședința de închidere a programului de pregătire și instruire a organizatorilor de partid, președinți ai consiliilor agroindustriale de stat și cooperatiste din 24 februarie 1987, expresie elocventă a interesului statornic pe care secretarul general al partidului

îl manifestă fa. ă de progresul neîntreupt al agriculturii, fa.ă de destinul satului și de via.ă și munca locuitorilor lui, tovarășul Nicolae Ceaușescu preciza c.ă noua revolu.ție agrară are menirea „s.ă asigure ridicarea întregii agriculturi la un nivel superior, schimb.ări radicale în însuși felul de munc.ă și de via.ă al ț.ăr.ănimii, al satelor noastre și creșterea mai puternic.ă a contribu.ției agriculturii socialiste la dezvoltarea general.ă a patriei, la ridicarea bun.ăst.ării materiale și spirituale a poporului”²⁷.

În concep.ția secretarului general al partidului nostru noua revolu.ție agrară este un proces economic și social de durat.ă menit s.ă determine transform.ări radicale, calitative în domeniul for.țelor de produc.ție, în rela.țiile de proprietate, în baza tehnico-material.ă, în sistemul de reparti.ție și al rela.țiilor sociale din agricultur.ă, în creșterea rolului cercet.ării știin.țifice, în ridicarea calific.ării for.ței de munc.ă, în perfec.ionarea planific.ării, a formelor de conducere și organizare a produc.ției, în ad.ăncirea democra.ției socialiste, în ob.ținerea unei înalte eficien.țe economice.

Obiectivul fundamental în agricultur.ă, în perioada planului cincinal 1986 - 1990, îl constituie înf.ăptuirea noii revolu.ții agrare. Conceptul noii revolu.ții agrare presupune satisfacerea deplin.ă a cerin.țelor ce se impun agriculturii în viitor și anume : ob.ținerea unor produc.ții sigure, înalte și stabile, care s.ă acopere în mod corespunz.ător nevoile economiei na.ționale de materii prime agricole, satisfacerea cerin.țelor de consum știin.țific fundamentate ale popula.ției, crearea unor disponibilit.ăți pentru schimburile economice interna.ționale ; transformarea general.ă a modului de munc.ă, de via.ă și de g.ăndire al ț.ăr.ănimii cooperatiste ; sporirea contribu.ției agriculturii la formarea venitului na.țional. „Acum — arat.ă secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la Plenara l.ărgit.ă a Consiliului Na.țional al Agriculturii, Industriei Alimentare, Silviculturii și Gospod.ăririi Apelor — ne afl.ăm în fa.ăa celei de a treia mari revolu.ții — a noii revolu.ții agrare. Primele dou.ă au avut mai mult un caracter social și economic, dar noua revolu.ție agrară pune pe primul plan aplicarea știin.ței, realizarea unei produc.ții noi, a unei agriculturi superioare, în concordan.ă cu proprietatea întregului popor asupra p.ăm.ăntului, cu proprietatea socialist.ă în agricultur.ă, ca de altfel în întreaga economie. S.ă facem astfel încit s.ă s.ărb.ătorim împlinirea a 25 de ani de la victoria uneia din revolu.ții, de cooperativizare, prin ob.ținerea unor produc.ții-record în anul viitor, prin a deschide noi perspective pentru înf.ăptuirea neab.ătut.ă a obiectivelor Congresului al XIII-lea în agricultur.ă, pentru înf.ăptuirea noii revolu.ții agrare”²⁸.

În anul 1986 s-a realizat în agricultur.ă cea mai mare produc.ție de cereale din întreaga istorie a ț.ării — 28 de milioane de tone. În acel an, în mod simbolic a fost instituit prin decret al Consiliului de Stat, titlul de „Erou al Noii Revolu.ții Agrare” din Republica Socialist.ă Rom.ănia. În semn de înalt.ă pre.țuire, cel dint.ăi titlu de „Erou al Noii Revolu.ții Agrare” a fost conferit tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste Rom.ănia, pentru rolul hot.ăr.ător în fundamentarea și elaborarea conceptului privind noua revolu.ție agrară și necesitatea înf.ăptuirii ei în Rom.ănia, în vederea realiz.ării unei agriculturi întensive, de înalt.ă productivitate,

În același an a fost acordat titlul de „Erou al Noii Revolu.ții Agrare” unui num.ăr însemnat de unit.ăți agricole cooperatiste și de stat, unor consilii unice agroindustriale, precum și unui jude.ț întreg — jude.țul Olt — pentru produc.țiile mari realizate.

Realizările din anul 1986 demonstrează marile resurse și posibilități de care dispune agricultura noastră socialistă de a obține recolt tot mai bogate la toate culturile, inclusiv producții mari în zootehnie, care să asigure condiții tot mai bune pentru aprovizionarea corespunzătoare a oamenilor muncii, a întregului popor, pentru sporirea contribuției acestui important sector al economiei naționale la dezvoltarea generală a țării.

Dezvoltarea intensivă și modernizarea agriculturii — obiectiv principal al noii revoluții agrare — se realizează, în perioada planului cincinal 1986 — 1990, în primul rând, în baza sa tehnico-materială, în forța de muncă, în organizarea producției și a muncii, a întregii activități din acest domeniu. Pirghia principală a modernizării bazei tehnico-materiale a agriculturii o constituie investițiile. Planul cincinal 1986—1990 prevede pentru agricultură un volum de investiții de 190 miliarde lei (din totalul investițiilor în economia națională, de 1400 miliarde lei) pentru îndeplinirea programului de îmbunătățiri funciare, mecanizarea completă a lucrărilor agricole, modernizarea plantațiilor vitipomicole și a sectorului zootehnic etc.²⁹.

Baza tehnico-materială a agriculturii se va dezvolta și diversifica prin dotări cu tractoare și alte mașini agricole. Până în 1990 agricultura va dispune de o sistemă de mașini de înaltă productivitate, care vor efectua simultan mai multe operațiuni. De asemenea, dezvoltarea mai rapidă și intensivă a producției agricole se va realiza prin folosirea mai bună a pământului, creșterea randamentului la hectar, ameliorarea solului și efectuarea unor ample lucrări de irigații și îmbunătățiri funciare. Agricultura va primi în cursul cincinalului 1986—1990 peste 14,5 milioane tone de îngrășăminte chimice. Totodată, va fi extinsă suprafața irigată cu încă 2,6 milioane hectare și se vor executa lucrări de desecare și de combatere a eroziunii solului pe aproape 3 milioane hectare. La sfârșitul anului 1990 suprafața arabilă irigată în cultură va fi de 5,2 milioane hectare din totalul suprafeței arabile în cultură de 10,7 milioane hectare.

Pornind de la faptul că în epoca noastră știința reprezintă factorul primordial al progresului, partidul situează în centrul procesului de îndeplinire a noii revoluții agrare dezvoltarea cercetărilor științifice și accelerarea introducerii progresului tehnic în toate domeniile. Cercetarea științifică este chemată să pună la îndemâna practicii tehnologii superioare, cu consumuri mai reduse de energie și combustibili, să obțină un material biologic de înaltă productivitate și animale de rasă cu valoarea zootehnică ridicată, să promoveze metode eficiente de utilizare a pământului și de organizare a producției, să ofere noi soluții de creștere a productivității muncii.

Aplicarea tot mai susținută și pe o scară tot mai largă, a rezultatelor cercetării științifice în producție, întărirea economico-organizatorică a tuturor unităților agricole, creșterea calificării lucrătorilor din agricultură etc. vor asigura sporuri anuale de producții vegetale și animale cu mult superioare celor obținute în cincinalul 1981—1985. Potrivit prevederilor planului cincinal 1986—1990, producția globală agricolă va crește în medie anuală cu 6,1 — 6,7%, față de perioada 1981—1985.

În sectorul producției vegetale, în condițiile realizării unor randamente superioare, producția de cereale urmează să ajungă la aproape 32,5 milioane tone, respectiv peste 1300 kg pe locuitor; se vor obține, totodată, cantități mult sporite de plante tehnice, legume și fructe. În sectorul zootehnic, a cărui pondere în totalul producției agricole, potrivit prevederilor planului, va ajunge la 46—48% în 1990, față de 42,7% în

1985³⁰, se va pune accentul pe sporirea efectivului de animale și a producției de carne, lapte, lână și alte produse animaliere.

Creșterea și modernizarea forțelor de producție, în industrie, agricultură, în celelalte ramuri și sectoare de activitate ale economiei naționale, vor determina, în cincinalul 1986—1990, profunde transformări cantitative și calitative în folosirea forței de muncă, în structura acesteia și a populației ocupate, în ridicarea nivelului pregătirii profesionale și tehnice pe baza celor mai noi cuceriri ale științei. În perioada 1986—1997, când învățământul va asigura formarea profesională a unui număr de aproape 2 milioane de persoane, pentru agricultură se prevede pregătirea a 590 000 de persoane calificate în meserii specifice sectorului vegetal și zootehnic, precum și prestărilor de servicii în mediul rural. În același timp, învățământul agrozootehnic se va perfecționa și dezvolta pe baza integrării strânse cu producția și cercetarea științifică.

Alături de perfecționarea activității de formare a cadrelor, de reciclare și ridicare continuă a nivelului de cunoștințe profesionale și tehnice, realizarea transformărilor revoluționare cerute de actuala etapă a construcției socialiste și de noua revoluție tehnico-științifică implică și ridicarea gradului de conștiință a cadrelor, — inclusiv din agricultura, — o adevărată revoluție în modul de a gândi și acționa al acestora.

Orientările de perspectivă ale dezvoltării economico-sociale, politice și culturale ale României în perioada 1991—2000 prefigurează orizonturi noi de progres general. În ultimul deceniu al secolului al XX-lea, prin promovarea largă a celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, va continua procesul de formare, dezvoltare și modernizare a bazei tehnico-materiale a societății socialiste multilateral dezvoltate. Va crește substanțial producția industrială și agricolă, se va accentua și mai mult rolul științei și tehnologiei moderne în dezvoltarea socială a patriei. Se vor intensifica în mai mare măsură laturile calitative, de eficiență, ale activității în toate domeniile vieții economice și sociale. Se va perfecționa în continuare învățământul și se va ridica gradul de pregătire profesională și tehnică, nivelul general de cultură și de cunoștințe al populației. Vor crește substanțial averea societății, venitul național și, pe această bază, se va ridica gradul general de civilizație materială și spirituală, calitatea vieții întregului popor. Pe baza dezvoltării puternice a forțelor de producție, în această perioadă se vor perfecționa relațiile de producție și sociale. Se vor apropia tot mai mult condițiile de muncă din diferite sectoare ale societății³¹.

Ținând seama de faptul că relațiile de producție au ca esență proprietatea socială, partidul și statul se preocupă permanent de întărirea și dezvoltarea continuă a proprietății socialiste de stat și cooperatiste — ca factor fundamental al construirii noii orinduirii sociale, al ridicării nivelului general de viață și civilizație al poporului. De asemenea, acționează constant pentru perfecționarea organizării și conducerii construcției socialiste, pentru asigurarea conducerii unitare a întregii activități economice și sociale pe baza planului național unic, pentru adâncirea democrației socialiste, aplicarea principiului autoconducerii și autogestiuunii în toate sectoarele de activitate în vederea creșterii eficienței economice, pentru instaurarea principiilor eticii și echității socialiste în societate.

Prin înfăptuirea prevederilor documentelor Congresului al XIII-lea al partidului, România se va înfățișa, la sfârșitul acestui secol — după cum apreciază, sintetic, Rezoluția adoptată de Congresul al XIII-lea —,

ca o țară socialistă multilateral dezvoltată, atât din punct de vedere al producției industriale și agricole, al învățămîntului, științei și culturii, cît și în ceea ce privește nivelul general de viață și civilizație al poporului.

NOTE

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvințare la Congresul al III-lea al consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărăniimi, al consiliilor oamenilor muncii din industria alimentară, silvicultură și gospodărirea apelor*, 29 mai 1986, Edit. politică, Bucureș i, 1986, p. 11.

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 21, Edit. politică, București, 1982, p. 9.

³ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Edit. politică, București, 1975, p. 66.

⁴ *Anuarul statistic al Republicii Socialiste România*, Direcția Centrală de Statistică, 1986, p. 222, 241.

⁵ *Agricultura Socialistă a României*, Edit. politică, București, 1983, p. 227.

⁶ *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România*, 1986, p. 143.

⁷ *Agricultura Socialistă a României*, p. 247—248.

⁸ *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România*, 1986, p. 161.

⁹ *Ibidem*, p. 162.

¹⁰ *Agricultura Socialistă a României*, p. 226, 239.

¹¹ *Ibidem*, p. 320—321.

¹² Nicolae Ceaușescu, *Cuvințare la Congresul al III-lea al Consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărăniimi, al consiliilor oamenilor muncii din industria alimentară, silvicultură și gospodărirea apelor*, p. 16—17.

¹³ *Anuarul Statistic al Republicii Socialiste România*, 1986, p. 70.

¹⁴ *Ibidem*, p. 70.

¹⁵ *Ibidem*, p. 72.

¹⁶ *Ibidem*, p. 70.

¹⁷ *Ibidem*, p. 101.

¹⁸ *Ibidem*, p. 168—169.

¹⁹ *Ibidem*, p. 146—147.

²⁰ *Ibidem*, p. 195.

²¹ *Ibidem*, p. 134.

²² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, 1983, p. 20.

²³ *Act constitutiv al Uniunii Naționale a Cooperativelor Agricole de producție din Republica Socialistă România*, în „Scinteia”, anul XXXV, nr. 6 915 din 10 martie 1966.

²⁴ *Hotărîrea Plenarei C.C. al P.C.R. din 1 februarie 1979 cu privire la îmbunătățirea conducerii și planificării unitare a agriculturii, crearea consiliilor unice agroindustriale de stat și cooperatiste și creșterea producției agricole în : Epoca Nicolae Ceaușescu, Partidul Comunist Român Centrul vital al națiunii. Documente ale plenarelor Comitetului Central și ale Comitetului Politic Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, 1965—1985, vol. 3, Edit. politică, București, 1986, p. 211—235.*

²⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 27, Edit. politică, București, 1984, p. 509.

²⁶ *Congresul al XIII-lea al Partidului Comunist Român*. 19—22 noiembrie 1984, Edit. politică, București, 1985, p. 24.

²⁷ „Scinteia”, nr. 13 845 din 25 februarie 1987.

²⁸ „Scinteia”, nr. 13 795 din 27 decembrie 1986.

²⁹ *Legea Planului național unic de dezvoltare economico-socială a Republicii Socialiste România pe perioada 1986—1990*, nr. 2 din 27 martie 1986, în „Buletinul oficial”, Partea I, nr. 42 din 2 iulie 1986.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Congresul al XIII-lea al Partidului Comunist Român*, 19—22 noiembrie 1984, p. 715—716.

L'AGRICULTURE ROUMAINE APRÈS 25 ANNÉES DEPUIS
L'ACHÈVEMENT DE LA COOPÉRATIVISATION.
RÉALISATION DE LA NOUVELLE RÉVOLUTION AGRAIRE

Résumé

Les profondes transformations qualitatives enregistrées dans l'agriculture de la Roumanie après les 25 années qui se sont écoulées depuis d'achèvement de la coopérativisation de l'agriculture en 1962 illustrent la supériorité de la grande propriété socialiste sur la petite production paysanne. Tenant compte de la place et du rôle de l'agriculture qui représente aux côtes de l'industrie une branche de base de l'économie nationale, la politique agraire promue par l'Etat roumain a assuré le développement intensif et la modernisation de l'agriculture fondée sur la propriété socialiste, d'Etat et coopératiste, l'organisation de l'agriculture sur des bases modernes, industrielles.

L'allocation d'importants fonds à l'agriculture a permis de mécaniser les travaux agricoles, de développer la superficie agricole aménagée aux fins de l'irrigation, de chimiser la production, d'assurer l'introduction des conquêtes de l'agrotechnique moderne, de former les spécialistes nécessaires à l'agriculture etc. Sur cette base l'on a vu s'accroître puissamment la production globale agricole, de plus de 4 fois pendant la période 1951—1985, étant créées de la sorte des conditions favorables à l'approvisionnement requis de la population, à l'augmentation de l'apport de l'agriculture à l'essor général du pays.

Dans le processus de développement de l'agriculture sur des bases socialistes l'on a perfectionné la direction planifiée de cette branche, de son organisation sur les principes de l'autodirection et l'autogestion économique. Les paysans coopérateurs, maîtres des moyens de production, producteurs des biens matériels et bénéficiaires des résultats du travail participent activement à la direction de la vie économique et socio-politique.

Pendant la période du plan quinquennal 1986—1990, l'objectif fondamental dans l'agriculture est constitué par l'accomplissement de la nouvelle révolution agraire. Le concept de nouvelle révolution agraire est présenté dans le présent article comme un concept global qui groupe aussi bien les forces productives que les rapports de production, tout le processus d'organisation économique-sociale de la vie à la campagne, de transformation générale du mode de travail de pensée de la paysannerie coopératiste.

SEMNIIFICAȚIA CREĂRII UNIUNII TINERETULUI COMUNIST

CONSTANTIN MOCANU

Se împlinesc, în 1987, șase decenii și jumătate de la formarea Uniunii Tineretului Comunist și trei decenii de la constituirea Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști din România, parte organică a unicei organizații revoluționare de tineret din patria noastră socialistă. Partidul Comunist Român acordă o mare atenție acestor două aniversări — prilej de reînfrățire și dezvoltare a cunoștințelor istorice despre activitățile lor, contribuția tineretului muncitoresc, țărănesc și studențesc în mișcarea generală a maselor populare pentru libertate și o viață mai bună, iar în epoca deschisă de marele act istoric de la 23 August 1944 — pentru făurirea, potrivit programului fundamental al partidului, a societății fără exploatare, socialistă, pentru înflorirea și afirmarea României. La sfârșitul anului trecut, în Cuvîntarea rostită cu prilejul tradiționalei sărbători a Plugușorului, tovarășul Nicolae Ceaușescu reliefa importanța noii aniversări a Uniunii Tineretului Comunist : „Mă adresez tineretului cu chemarea de a urma în toate împrejurările Partidul Comunist Român — forța politică conducătoare a națiunii, — de a fi întotdeauna buni uteciști, de a se afla în primele rînduri ale luptei pentru transformarea revoluționară a patriei noastre, de a sărbători 65 de ani de la crearea Uniunii Tineretului Comunist în România prin fapte de muncă și realizări în toate domeniile de activitate”¹.

În Europa, și cu atît mai mult dacă facem comparații pe plan mondial, România apare ca o țară în care, în cadrul literaturii general-istorice, este o bogată preocupare față de istoria tineretului, a organizației lui comuniste. Desigur, aceasta nu înseamnă că nu sînt încă principale direcții ori modalități nefrecventate ; mai sînt încă de cercetat condițiile și rolul tinerei generații în timpurile premoderne, și în însăși epoca modernă, pînă la formarea mișcării socialiste a tineretului ; de studiat rămîne încă și participarea tineretului la epoca revoluției și construcției socialiste. Ar fi, de asemenea, bine venite lucrări de sinteză, într-un volum ori în mai multe volume, studii care să fie mai puțin descriptive, mai puțin narativiste, în schimb mai evident teoretico-istorice, cu explicații mai condensate în raționamente. O temă care poate să înceapă a fi tratată în asemenea modalitate este însăși constituirea Uniunii Tineretului Comunist, *semnificația* realizării ei, care semnificație rezultă din istoria ulterioară a organizației constituite, dar și din felul cum s-a format ea, din caracteristicile și direcțiile, și duratele procesualității care a condus la ființarea și activitatea sa.

★

Într-adevăr, în ceea ce privește istoria Uniunii Tineretului Comunist, o primă problemă care merită să fie enunțată este aceea pe care o denumim,

originarea acestei organizații în istoria generală, anterioară, modernă, dar nu numai modernă; astfel spus, reliefaarea *rădăcinilor* ei în decursul unui timp cât mai extins, desigur în limitele firești ale fenomenului cercetat. Prin această modalitate se obține o posibilitate în plus pentru a se nota și releva rolul factorilor interni ai devenirii, ceea ce, prin această extindere în timp, nu înseamnă diminuarea etapei concrete, și a momentelor ei mai de seamă, în care și prin care s-a făurit în concret organizația comunistă de tineret, și nu înseamnă nici diminuarea înfruirilor rezultate din conexiunile externe, internaționale.

Cînd s-a început studiarea creării Uniunii Tineretului Comunist, s-au explicat atunci mai cu seamă dezvoltarea din 1921—1922, sau, ceva mai larg, din 1918—1922, fără a se investiga, în măsura necesară, etapele precedente; adică studiul nu depășea, de regulă, faza, restrînsă, în care s-a realizat, mai direct, Uniunea Tineretului Comunist. Mai tîrziu, după afirmarea amplă a principiilor, mai cuprinzătoare, despre istoria poporului român formulate în documentele de partid începînd din anii 1965—1966, s-a pășit, cu mai mare perseverență, spre o concepție potrivit căreia *începuturile* Uniunii Tineretului Comunist au puncte de pornire mult mai înainte de etapa menționată mai sus, de fapt în inșiși *începuturile* mișcării tineretului socialist, care, la noi, sînt datate cu sfîrșitul secolului trecut. Această interpretare deschide o nouă extindere a orizontului privind *începuturile* creării U.T.C.-ului prin adecvarea la istoria tineretului a aceluși principiu enunțat în 1973 de secretarul general al partidului nostru comunist, tovarășul Nicolae Ceaușescu, și anume că *originarea* partidului comunist se află în încă *începuturile* mișcării muncitorești organizate, mai precis, în făurirea, din 1893, a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România.

Mai departe. Dacă precizăm termenii noționali, și le dăm o extindere de sferă mai mare, dar nu pînă la a li se dizolva conținutul specific în prelungirea fără măsură a timpului, putem spune, și mai mult decît mai sus, că *înseși* *începuturile* mișcării tineretului socialist de la sfîrșitul secolului trecut au raporturi de continuitate în mișcarea de tineret premuncitoresc, de la începutul epocii moderne, care și ea, la rîndul ei, are antecedente pînă în momentele în care în societate s-au cristalizat diferențieri și structuri social-politice. Modul acesta de a pune problema, despre care am spus cîteva cuvinte la dezbaterile privind *Condițiile social-politice și importanța făuririi de către partid a Uniunii Tineretului Comunist*, publicată în „Revista de istorie” (nr. 4/1982), este de altfel inspirat de imaginea așa de cuprinzătoare asupra istoriei partidului desfășurată în cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu din mai 1981 cu prilejul aniversării partidului: „Partidul Comunist Român este moștenitorul și continuatorul celor mai înalte tradiții de luptă ale maselor populare pentru formarea poporului român, pentru dezvoltarea limbii și culturii proprii, pentru afirmarea națiunii române și a statului național unitar — România”; „Partidul Comunist Român își trage seva și vitalitatea din glorioasa istorie de milenii a poporului nostru, din toate evenimentele și luptele desfășurate de-a lungul vremurilor; (...)”².

Prin urmare, *începuturile* Uniunii Tineretului Comunist, în înțeles cît mai extins, presupun seva absorbită de pe parcursul întregului timp în care tinăra generație (partea ei înaintată corespunzătoare fiecărei epoci) și-a dat contribuția la mișcarea istorică social-politică. În cadrul și, totodată, în continuitatea, pe plan superior, a acestui mers etapă de etapă al

istoriei, făurirea Uniunii Tineretului Comunist este însă aparținătoare unei anumite etape istorice și anumit moment istoric. Recapitulând aici, ce s-a spus mai sus, însă, de data aceasta, pornind de la *trecut* și înaintînd către *prezent*, către *prezentul* în care s-a constituit, mai definit, organizația, putem spune că, după o îndelungată evoluție premodernă, o treaptă mai însemnată, mai specifică, este etapa de trecere la epoca modernă, pentru ca, în cadrul ei, însă într-o etapă mai avansată, să se profileze mișcarea tineretului socialist (care a antrenat studenții, muncitori, țărani); această mișcare se întruchipează în forme de organizare, începînd de la cercuri, cluburi, pînă la organizarea mai generală, pe țară. O etapă nouă, în care, de altminteri s-a făurit uniunea comunistă de tineret, a fost etapa anilor 1918—1922.

În această etapă istoria generală a României, sub înfrîngerea Marii Uniri din 1918, a urcat, însă în condiții nu lipsite de complexitate deosebită, pe o treaptă superioară, înfăptuirea statului național unitar contribuind la înmănunchierea resurselor productive ale țării, la determinarea a o seamă de noi condiții favorabile creșterii mai intense și mai unitare a forțelor de producție, la fructificarea pe dimensiunile țării întregite a resurselor solului și subsolului, a capacității creatoare a poporului român. România continua însă să rămînă o țară mai puțin evoluată din punct de vedere industrial, nu avea încă o puternică industrie grea, mai ales o industrie producătoare de mașini unelte. Îndată după război România a trebuit să depună eforturi însemnate pentru refacerea economică, atît industrială cît și agricolă, pentru repunerea în funcțiune și extinderea mijloacelor de transport. Au început să se obțină succese în această privință în chiar primii ani în unele ramuri industriale apoi și pe ansamblul economiei, producția ajungînd la nivelul de dinaintea de război prin anii 1923—1924 (statisticile consideră drept punct de comparație anul 1913).

Deși începea o fază nouă în industrializarea (capitalistă), România rămînea încă o țară cu o structură economică preponderent agrară; în primii ani de după război, datorită pagubelor provocate de operațiunile militare și de ocupația inamică pe o însemnată parte a teritoriului național, precum și datorită pierderii pe front a sute de mii de vieți omenești — soldații erau mai ales țărani —, a avut loc o scădere considerabilă a suprafețelor însămîntate, și, deci, a producției agricole, dar încă din primii ani de după 1918 a început însă să se obțină redresări.

În etapa imediat următoare anului 1918 s-au petrecut schimbări în structura socială, creșterea sau descreșterea forței economico-politice a unor clase sociale. A crescut tot mai puternic rolul clasei muncitoare. Totodată, a sporit forța economică și politică a burgheziei, clasă socială care reprezenta în mod mai special sensul dezvoltării capitaliste. Moșierimea a devenit mult slăbită odată cu anunțarea amplei reforme agrare, și, mai ales, după legiferarea ei. Țărănimea, care forma majoritatea masivă — aproape 80% — a populației, a comportat însemnate prefaceri social-economice, mai ales după reforma agrară; figura centrală la sate a devenit țărănimea cu proprietate mijlocie.

Regimul politic, structurile și orientările lui principale, în urma Unirii din 1918, pentru mult timp, mai exact îndeosebi două decenii a avut trăsături de tip burghez democratic; dacă partidul conservator a dispărut de pe scena politică a României, în schimb partidul liberal s-a impus mai puternic în viața țării, dar și alte partide au căpătat, un timp, o mai multă prezență, ca partidul național (din Transilvania)

și partidul țărănesc. În mod deosebit s-a afirmat însă partidul clasei muncitoare, partid condensînd și exprimînd, odată cu interesele proletariatului industrial, interesele fundamentale ale tuturor categoriilor muncitoare, și ale poporului român. În noiembrie Partidul Social-Democrat, care activase pe teritoriul statului român de dinainte de la 1918, și-a schimbat denumirea în Partidul Socialist, fapt ce nu a însemnat o simplă mișcare de cuvinte, ci o exprimare, și în acest fel, a poziției revoluționare cu trăsături dezvoltate în raport de noile cerințe ale mișcării social-istorice; în timpul care a urmat, același curs l-au luat organizațiile din provinciile unite cu țara.

Datele statistice — unele sînt însă imprecise — arată că în România, în perioada la care ne referim a crescut ponderea participării tineretului la realizarea producției materiale, în activitatea culturală, universitară; s-a profilat și mai evident, tineretul muncitoresc — parte organică a clasei proletare —, care se va afla, ca rezultat al trăsăturilor sale social-politice, în fruntea masei tineretului, a mișcării lui pentru progres, pentru transformări revoluționare superioare. Legiferarea votului universal, alte schimbări de după Unire, contribuind la creșterea gradului de participare a maselor la viața politică a țării, au avut drept consecință și sporirea participării tineretului. Prin extinderea dreptului de vot pînă la vîrsta de 21 de ani, un număr mai mare de tineri își putea exercita atribuțiile cetățenești. Mai mult decît înainte de 1918, tinerii dezbăteau propriile probleme sociale, politice, de învățămînt, culturale, își manifestau poziția față de problemele politicii interne și internaționale. S-a produs o intensificare, uneori, rapidă, și a preocupării partidelor burghize în ceea ce privește tînăra generație, captarea ei în sfera politicii. În programele partidelor au fost incluse prevederi referitoare la tineret, la rezolvarea, potrivit concepției unui partid sau altul, a problemelor lui. Mai mult decît în perioadele anterioare, în unele partide, mai vechi — ca partidul liberal —, ori mai noi, s-au înfiripat preocupări în vederea constituirii, în cadrul lor, de secții pentru tineret, precum de organizații speciale de tineret. Față de partidele burghize, partidul clasei muncitoare se distingea însă printr-o experiență mai îndelungată și mai directă, mai bine definită în legătură cu organizarea și mobilizarea tineretului.

În acest moment cînd se deschidea o perioadă nouă în istoria țării, un prim obiectiv a trebuit să fie *refacerea* (termenul este chiar din unele documente) organizațiilor, *refacere* care a presupus nu numai reconstituirea, dar, în același timp, și reorientarea, potrivit cerințelor noi. Acțiunea de refacere a cercurilor și secțiunilor locale s-a inițiat încă din a doua jumătate a anului 1918, în partea din teritoriul românesc de la răsărit la Carpați și de la nordul liniei Mărăști—Mărășești—Oituz unde nu putuseră să pătrundă trupele Puterilor Centrale. După retragerea acestora, în noiembrie, au început să se reconstituie activitatea cercurilor și secțiunile de pe teritoriul eliberat. „Socialismul” scria la 29 noiembrie că mișcarea tineretului „acum” se „reorganizează”; în București s-au reluat ședințele săptămînale, conferințele, iar Comitetul depunea o „deosebită activitate” pentru a scoate din nou „*Foiaia tineretului*”.

În Basarabia, unde, cit timp s-a aflat sub regimul țarist, nu a fost posibil să se constituie organizații care să activeze legal, după revenirea la România s-au făcut unii pași spre o activitate publică. În Bucovina, încă înainte de a se desprinde deplin de imperiul austro-ungar, la 3 august 1918 s-a format un comitet de acțiune și s-a trecut la reconstituirea cercurilor de

tineret din Cernăuți și Rădăuți. În Transilvania, unde în timpul stăpînirii austro-ungare tineretul nu a fost organizat în mod aparte, ci, de regulă, în cadrul sindicatelor, după Unire au început să se întemeieze cercuri ale tineretului; semnificativ este că ele se cristalizau după asemănarea celor îndrumate de la București; adică „țara liberă” oferea, de altfel, și Bucovinei și Basarabiei, tipul de structură care a devenit unitar în țara unită. Prima organizație de acest fel în teritoriul de peste Carpați (după cum privim de la București) a fost constituită la Oradea, în decembrie 1918, după care au urmat cea de la Beiuș (februarie 1919) și din alte localități.

Odată cu și după reconstituirea organizațiilor care au existat și a formării de noi cercuri și secțiuni în diferite localități, două probleme mari se aflau în fața lor, care s-au interferat în tot timpul acestor primi ani de după 1918: dezvoltarea legăturilor între ele în cadrul României unite, rezultanta principală fiind evoluția spre unificarea lor; dezvoltarea politico-ideologică nouă, pînă la transformarea lor în sens comunist. În *File din istoria U.T.C.*, (citez din ediția a doua, 1980), se spune: „Este profund semnificativ pentru evoluția mișcării revoluționare de tineret din perioada avîntului revoluționar faptul că obiectivele sale fundamentale erau identice cu cele pe care le avea de realizat mișcarea muncitorească din țara noastră: unificarea pe plan național a partidelor socialiste regionale și înarmarea partidului revoluționar unic al clasei muncitoare cu un program de acțiune corespunzător noilor realități românești postbelice”. Prin urmare, „procesul de centralizare al mișcării socialiste de tineret și, deopotrivă cu el, cel al organizațiilor muncitorești nu au avut un caracter exclusiv organizatoric, ci și unul de ordin ideologic, politic, vizînd adîncirea conținutului revoluționar al activității organizației de tineret, situarea sa pe temeuri comuniste”³.

Lărgirea orizontului de interpretare a marilor probleme reale în fața cărora se afla societatea din România, punerea tot mai mult pe un plan primordial, imediat, a unificării organizațiilor pe scară națională erau, în fond, în concordanță cu însăși concepția despre socialism, și căile înfăptuirii lui. Tocmai în asemenea cadru mai cuprinzător, mai creator și din punct de vedere doctrinal, s-a afirmat mai pregnant natura socialistă a activității revoluționare. În asemenea împrejurare, în iunie 1919 cercurile „Tineretului muncitor” au început să se denumească cercuri ale „Tineretului socialist”, și, în consecință, s-a preferat tot mai mult nu denumirea Mișcarea Tineretului Muncitor ci denumirea Mișcarea Tineretului Socialist; „Foaia tînarului”, în iulie, a devenit „Tineretul socialist”. Și de data aceasta, și mai mult decît înainte, schimbările de denumire nu erau o simplă înlocuire de cuvinte; ele dădeau expresie prefacerilor de conținut, fapt, firește, evidențiat chiar de atunci, la 1 iulie 1919, în „Tineretul socialist” se spunea: „Am crezut de cuviință că să-i punem acest titlu deoarece credem că acest titlu este singurul titlu care în două cuvinte arată tuturor ceea ce sîntem și ceea ce vrem să fim”. Deși oficial, acești termeni, care defineau mai bine conținutul și țelul final al activității, erau deocamdată adoptați în organizația de pe teritoriul statului român dintre frontierele de pînă în 1918 ei căpătau o tot mai deasă întrebuițare și în provinciile unite.

Deși tema unificării nu a fost inclusă în mod special în ordinea de zi, Conferința Cercurilor „Tineretul Socialist”, întrunită la București în zilele de 10—12 august 1919, a adoptat o rezoluție prin care dădea mandat Comitetului Central al Mișcării Tineretului Socialist de a stabili, mai concret, legături cu organizațiile din toate provinciile, încît, împreună, să pregă-

tească un congres general, adică un forum suprem cu reprezentanți din toată țara, care să realizeze o singură uniune de tineret a României. Conferința a propus să fie desemnat un secretar (secretariat) permanent al Comitetului Central, pentru a se face mai bine față multiplelor sarcini ale tineretului; să se formeze comitete regionale. Problemele de principiu — preciza un raport din decembrie 1920 — nu s-au realizat imediat, în așteptarea aprobării lor de un congres general al partidului și al sindicatelor; în schimb, îndată după Conferință s-a intensificat activitatea politico-organizatorică pe plan local și național, s-au format unele comitete regionale, s-au dezvoltat acțiunile în direcția unificării, au apărut noi propuneri — de exemplu din partea cercului din Prahova — pentru convocarea unui congres general al tineretului socialist. Participarea tineretului la manifestările, economice și politice, interne și de solidaritate internațională, a căpătat un ritm mai intens, au sporit preocupările sale față de intensele dezbateri care străbăteau activitatea partidului asupra numeroaselor teme actuale, unele de o deosebită complexitate, între care, după formarea, în martie 1919, la Moscova, a Internaționalei a III-a, Comuniste, a fost problema în ce măsură afilierea era necesară și obligatorie; această problemă, interesul și mișcarea socialistă de tineret întrucât se constituise și o Internațională Comunistă a Tineretului, în noiembrie 1919, la Berlin.

În acest timp, în toată țara se dezvolta constituirea și activitatea cercurilor de tineret și organizațiilor locale, creșterea numărului lor, al membrilor lor. Deși între organizațiile tineretului socialist era o unitate fundamentală pe temeiul al însăși unității poporului român, și a țării, iar Comitetul Central, care activa la București, își exercita adesea rolul la scara întregii țări și tot mai multe organizații locale propuneu să se înfăptuiască unificarea, totuși, ca urmare a sporirii numărului de membri organizați, în teritoriul de dincolo de munți s-a considerat mai întâi a fi necesară organizarea lor într-o Uniune regională. La 25 iulie 1920, la Cluj, congresul a format organizația numită, de cele mai multe ori, Uniunea Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat; el a recunoscut totodată și Uniunea Studenților Socialiști din aceleași provincii, înființată în primăvara anului 1919. Congresul a proclamat autonomia organizatorică față de partidul social-democrat, socialist de aici, precum și față de sindicate, însă acceptarea acestui principiu nu nega colaborarea cu sindicatele. La prima vedere acțiunea de constituire a unei organizații zonale pare a fi fost în dezacord cu tendințele spre organizarea unificată, și, drept vorbind, ceva urmări negative au fost; este însă de reținut că această Uniune a arătat că scopul său este de a înlesni legăturile tot mai strânse cu organizația de la București. În rezoluția tipărită în „Tribuna socialistă” la 1 august 1920 se anunța: „Tineretul socialist din Ardeal și Banat, întrunit în congres la Cluj în ziua de 25 iulie a.c., ține de datoria sa să trimită salutul călduros al primului său congres proletariatului socialist din România mare. Totodată își afirmă solidaritatea cu tineretul socialist de dincolo de Carpați”. Uniunea Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat, încă la acest prim congres, s-a proclamat afiliată la Internaționala Comunistă a Tineretului, dar, fiind regională, hotărîrea nu a căpătat valabilitate.

În același timp, și cu aceleași scopuri, s-a desprins o Uniune a Tineretului Muncitor, în Banat, sub egida Comisiei Generale a sindicatelor, din această zonă. O acțiune asemănătoare a avut loc în Bucovina, unde, la 5—6 septembrie 1920, Conferința regională a Partidului Social-Democrat și a sindicatelor de aici a dispus ca cercurile socialiste de tineret să se

constituie în Uniunea Internațională Social-Democrată a Tineretului din Bucovina, care, ca și partidul din această provincie, s-a structurat în interiorul ei după criteriile de naționalitate (de unde și termenul *Internațională* în denumire). Însă și în rândurile acestei organizații, firește, se exprima curentul de cooperare revoluționară pe scara întregii țări, de realizare a unei unice organizații de tineret în România.

Odată cu și după formarea unor asemenea organizații, membri ai Comitetului Central al Mișcării Tineretului Socialist au mers la Cluj și la Cernăuți pentru a se delibera asupra unificării. Ar fi urmat o Conferință preliminară congresului general care să fie convocată, la București, în zilele de 30—31 octombrie 1920. Aceste intenții nu s-au realizat, de altfel, și Congresul general de partid, după ce fusese propus, să se întrunească în luna aprilie, a fost din nou amânat pentru începutul lunii septembrie, apoi pentru sfârșitul lunii octombrie; a survenit greva generală din octombrie 1920.

După câteva săptămâni sau luni — în funcție și de situații locale — organizațiile tineretului s-au aflat iarăși în situația de a porni *din nou* la consolidarea lor, iar acelea — cele mai multe — care au fost destrămate — de a se reface. Refăcându-se, aceste organizații de tineret se consolidau pe baze noi, încât se construia astfel o nouă treaptă a istoriei lor..

Unele cercuri și secțiuni locale au organizat adunări generale pentru a discuta felul de activitate în noile împrejurări. La 27 februarie 1921 a avut loc adunarea generală a cercului tineretului socialist din București; moțiunea adoptată, și publicată, la 6 martie 1921, în „Socialismul”, stabilea că organizația de tineret „își va uni eforturile cu eforturile curentului comunist din sinul mișcării vîrstnice”. Exprîmînd aceleași poziții, „Tineretul socialist”, la 20 aprilie 1921, scria că mișcarea de tineret se va situa cu fermitate pe pozițiile clasei muncitoare, ale partidului ei, ale comunismului. Preocupările pentru o mai temeinică orientare politico-ideologică erau în această etapă și mai intens interferate cu avansarea reorganizării și unificării pe dimensiunile unitare național-statale ale României, propuneri în această privință fiind venite din însăși inițiativa organizațiilor din provinciile unite în 1918. De exemplu, în chiar primul număr al ziarului „Ifju Proletar”, organ al Uniunii Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat, se publica un apel adresat Comitetului Central al Mișcării Tineretului Socialist, la București: „Conștienți că puterea noastră se află în unitatea de interese și de voință, trebuie să ne strîngem rîndurile și să înglobăm pe toți tinerii muncitori din România într-o asemenea organizație care, stînd pe baza luptei de clasă neîmpăcate, să ajute la eliberarea proletariatului, să facă educație tinerilor muncitori pentru noua societate”.

În ordinea de zi a congresului partidului socialist, care a început, la București, în ziua de 8 mai 1921, așa cum se stabilise încă de la începutul lunii februarie a fost prevăzut să se decidă și în legătură cu organizarea tineretului revoluționar. La congres au participat și doi reprezentanți ai tineretului. În timpul congresului, pînă în ziua de 12 mai, cînd i-au fost întrerupte lucrările, de cîteva ori au fost duse discuții în timpul cărora s-a preconizat — rezultă dintr-un proiect de document rămas în manuscris nedefinitivat — să se propună, în baza hotărîrilor pe care le-ar fi adoptat congresul partidului, convocarea unui congres de constituire a organizației tineretului comunist: „(. . .) în vederea stabilirii unui program unic de activitate și, în vederea reorganizării mișcării, am hotărît convocarea congresului general pentru zilele de 28, 29 și 30 iulie 1921”. Congresul partidului nu a ajuns însă să rezolve toate punctele de la ordinea de zi, între care

și cel referitor la mișcarea tineretului; o parte din cele mai bune cadre, inclusiv ale tineretului, au fost arestate, întemnițate.

Cum organizația comunistă de tineret *trebuia* să se formeze în pofida dificultăților, ea s-a *format*, căci era o necesitate legic-istorică și necesitatea aceasta și-a creat drumul, însă, desigur, prin forme care au fost posibile și care în ultimă instanță au condus la obiectivul esențial. Prin urmare, *crearea* Uniunii Tineretului Comunist a comportat o complexitate mai mare față de felul cum ar fi fost înfăptuită dacă, bunăoară, se întrunea congresul preconizat. Această complexitate mai mare rezultă și din studiul comparativ pentru a se constata modalitățile de creare a uniunilor comuniste de tineret în țările unde acestea s-au format atunci ori mai târziu. Indiferent de situațiile care au intervenit în anii 1921—1922, fundamental în interpretare este că Uniunea Tineretului Comunist s-a făurit în procesualitatea istorică pe care am schițat-o în primele pagini. Într-un sens mai special, mai restrâns, sens impus de condițiile aparte de după mai 1921, Uniunea Tineretului Comunist din România nu s-a realizat într-un timp cit mai definit, condensat în anumită dată, care, bunăoară, să fie un congres, ci într-un interval istoric de, aproximativ, doi-trei ani, care a avut în interiorul lui mai multe momente, mai puțin sau mai mult importante, cel mai apropiat de rolul acesta fiind Conferința generală din 19—20 martie 1922, despre care, începînd din 1958 — cînd a apărut o primă carte mai însemnată despre formarea U.T.C.-ului — și pînă în prezent s-au publicat numeroase relatări, precum și documente ⁴.

Rolul de *congres* poate fi atribuit — și a fost atribuit — Conferinței generale din 19—20 martie 1922, în primul rînd pentru valoarea ei pe linia constituirii Uniunii Tineretului Comunist, dar și pentru că un *moment* concret, încadrabil în cronologie, este trebuitor, însă — dacă realitatea istorică este mai complexă — nu-i neapărat obligatoriu de a se concretiza în defavoarea imaginii reale a procesualității istorice. De altminteri, și în ceea ce privește făurirea Partidului Comunist Român (ne referim numai la un exemplu, și numai la istoria țării noastre) deși momentul 8 mai 1921 este suficient de exact din o serie de puncte de vedere, el este imprecis dacă ținem seama că nu s-a terminat congresul, și probleme ale lui importante au fost continuate de congresul din octombrie 1922; într-un fel, a *continuat* formarea partidului; totodată, tocmai potrivit interpretării mai noi, partidul *comunist* se *originează* în încă primul partid muncitoresc social-democrat, format în 1893, de unde imaginea unui timp mult mai îndelungat de acumulare. Este un principiu, teoretico-metodologic de mare însemnătate, care se poate aplica și în ceea ce privește începuturile și momentele realizării Uniunii Tineretului Comunist.

Am putea spune și pentru Uniunea Tineretului Comunist, similar cum, în anumită măsură, spunem despre partid, că *formarea* ei a *continuat* și după 19—20 martie 1922. Mai întii, la Conferința aceasta nu s-a discutat și în consecință nu s-a adoptat o indicație privind denumirea organizației care încă era indicată prin termenul *Mișcarea* (Tineretului Socialist); în martie 1923, la o plenară a Comitetului Central s-a adoptat denumirea: Uniunea Tineretului Socialist. Rămînea în vigoare tactica de a nu se anunța, și prin intitulare, conținutul ei, tot mai evident, *comunist*. Un document pe care l-am publicat încă din mai 1962, în revista Institutului de istorie a partidului, explica, suficient de limpede, că situația nu permitea organizației „să apară ca o mișcare a tineretului comunist”. „Tineretul

Socialist» — scrie mai departe documentul — trebuia să-și mențină situația legală cu orice chip spre a putea servi de supapă de siguranță partidului comunist. (...) Pentru a putea să ne menținem pe terenul legalității și în această situație de a putea servi partidul comunist, așa după cum la început « Tineretul socialist »⁵ fusese pus la dispoziția Comitetului ilegal al partidului comunist — pentru a nu cădea împreună cu partidul în caz de începerea teroarei, ci de a fi supapa lui de siguranță, comitetul central provizoriu a hotărât ca să susțină autonomia mișcării (, , .)» Deși acest lucru poate crea confuzii, se arată în document, muncitorimea conștientă vede că adoptarea autonomiei și menținerea vechiului nume „nu e decât o tactică”. Organizația tineretului însă „ține de partidul comunist, lucrând în concordanță și sub directivele partidului comunist”.

Denumirea : *Uniunea Tineretului Comunist* datează din aprilie-mai 1924. Inexistența acestei denumiri înainte de acest moment nu contestă natura comunistă a organizației. E ceea ce rezultă nu numai din trăsăturile activității, ci și din o seamă de documente. Este mai cunoscută aprecierea pentru anii 1922—1924 făcută de „Tînărul socialist”, în primul său număr cu ocazia lui 1 Mai 1924 : „Comunismul, ca țel și ca principii, a călăuzit atât pe conducătorii cât și pe membrii Uniunii Tineretului Socialist. Manifestările atât în întruniri cât și în gazete au fost însuflețite întotdeauna de spiritul comunist.”

★

Prin urmare, semnificația creării Uniunii Tineretului Comunist rezultă din încă momentele ei direct premergătoare, căci militanții sugereau, șchițau și propagau, în această vreme mai ales prin mijloace publicistice, scopul unirii organizațiilor socialiste, și al transformării lor. Ea rezultă, totodată, și mai direct, din ceea ce s-ar putea numi momentele formării ei *in concreto* și, în acest sens, pot fi invocate enunțuri mai semnificative din documentele Conferinței generale din 19—20 martie 1922 și ale altor evenimente din jurul ei. În fine, dar nu în măsură mai mică, dimpotrivă, semnificația creării Uniunii Tineretului Comunist rezultă — după cum am notat încă de la începutul acestui articol — din faptele care au urmat, din consecințele ei, adică *in consecutione*. Este vorba aici de întreaga istorie care a urmat, ajunsă astăzi — dacă luăm ca reper : 1922 — la 65 de ani.

N O T E

¹ „Scntia”, anul LVI, nr. 13.797, din 30 decembrie 1986, p. 1.

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 22, Edit. politică, București, 1982, p. 7, 9.

³ *File din istoria U.T.C.* ed. a II-a, revăzută și completată, Edit. politică, București, 1980, p. 84 (Elena Cristescu, Florea Dragne, Fred Mahler, Constantin Mocanu, Constantin Petculescu, Gheorghe Sbârna, Alexandru Șiperco, Nicolae Tue. Coordinator : Constantin Petculescu).

⁴ În afară de lucrarea, citată mai înainte, *File de istorie a U.T.C.* (p. 101—107), din literatura ultimelor douăzeci de ani, a se vedea cartea lui C. Petculescu, *Crearea Uniunii Tineretului Comunist*, 1972, p. 208—220; din publicațiile mai valoroase de izvoare : *Documente din istoria mișcării revoluționare și democratice de tineret din România. 1821—1922*, 1982, p. 481—494.

⁵ În documentul original este scris www.dacoromanica.ro

LA SIGNIFICATION DE LA CRÉATION DE L'UNION DE LA JEUNESSE COMMUNISTE

Résumé

La présente étude marque la célébration au cours de cette année de six décennies et demie de la constitution de L'Union de la Jeunesse Communiste et de trois décennies de la création de l'Union des Associations des Etudiants Communistes de Roumanie. L'auteur relève l'importance spéciale qu'attache le Parti Communiste à ces importants événements et montre qu'ou long des temps en Roumanie a paru une assez riche littérature historique concernant le mouvement de la jeunesse révolutionnaire, progressiste où le thème „la création de l'Union de la Jeunesse Communiste” occupe une place de choix.

L'étude souligne les racines historiques du mouvement de la jeunesse, le fait que précisément dans un contexte plus large l'étape historique qui a suivi la Grande Union de 1918 a comporté de nouvelles caractéristiques qui ont signifié le rehaussement de son importance et, en même temps, des exigences accrues dans et pour le mouvement révolutionnaire. C'est pourquoi il est devenu nécessaire de transformer le mouvement socialiste de la jeunesse en mouvement communiste, d'ailleurs en étroit rapport avec le même type enregistré au sein du parti de la classe ouvrière. Dans ce processus historique — amplement et spécialement traité par l'étude — s'est forgée l'Union de la Jeunesse Communiste de Roumanie, ou moment de ce processus étant constitué par la Conférence Générale des 19—20 mars 1922.

INDEPENDENȚA — PERMANENȚĂ, REALIZARE,
NOI PRECIZĂRI

NICHITA ADĂNILOAIIE

Izvoarele istorice invederează că independența este o constantă a dăinuirii românești, o trăsătură permanentă a întregii evoluții a statului și poporului nostru. M. Eminescu — pe bună dreptate — sublinia că „independența . . . e suma vieții noastre istorice”. Ilustrul poet adăuga că marii voievozi Mircea I și Ștefan cel Mare, în lungile lor domnii, n-au avut „o altă preocupare decît neatîrnarea țării”; iar această neatîrnare „a fost pururea reală, ca drept pururea în vigoare, ca fapt știrbită din cînd în cînd, nu prin alt drept ci prin excese și abuzuri de putere ale turcilor”, și dacă ea a fost întunecată în timpul fanarioților „tradiția ei și încercările de a o restitui n-au încetat nici cînd „obținîndu-se succese „mai cu seamă în secolul nostru”¹. De altfel, dobîndirea neatîrnării statale depline, la 1877, a constituit o chintesență firească a dezvoltării societății românești și o încununare logică a unor veacuri de zbuciumări, năzuințe și lupte eroice ale poporului nostru pentru înlăturarea dominației străine, pentru apărarea entității naționale și a dreptului sacru de a trăi liber în vatra strămoșească.

După cum se știe, poporul român și-a menținut continuitatea pe ambele versante ale Carpaților și s-a dezvoltat, în decursul secolelor, printr-o luptă neprecupețită împotriva forțelor externe care voiau să-i incalce teritoriul și să-l supună. Referindu-se la această situație tovarășul Nicolae Ceaușescu — cu prilejul centenarului independenței — arăta „Lupta necurmată pentru dezvoltarea de sine stătătoare, pentru libertate și neatîrnare constituie astfel trăsătura caracteristică fundamentală a întregii istorii a poporului nostru, deteminînd însuși modul lui de existență, concepțiile și idealurile sale”. Formarea statelor feudale românești, de sine stătătoare, în secolul al XIV-lea, — ca și menținerea voievodatului Transilvaniei — a asigurat conservarea ființei poporului nostru, întărindu-i capacitatea de rezistență în fața tendințelor permanente de expansiune a puterilor vecine și, în fond, salvîndu-l de primejdia de a fi crotropit de acestea. Totodată, neatîrnarea a asigurat țărilor române condiții mai bune dezvoltării social-economice, înfloririi civilizației materiale și spirituale și creșterii prestigiului lor internațional.

Victoriile obținute de oștile lui Mircea cel Bătrîn împotriva turcilor au oprit întinderea Imperiului otoman la nordul Dunării și au consolidat poziția internațională a Țării Românești. Tributul plătit de Mircea în ultimii ani de domnie — în condițiile cînd țara nu se mai putea rezima și pe aliați de nădejde — era un fel de răcomănare a păcii (ca și cel plătit la 1456

de Petru Aron domnul Moldovei) și nu reprezenta o supunere față de Poarta otomană. Plata tributului, fără alte obligații și fără vreun amestec în politica internă și externă a țării, nu însemna, în dreptul ginților, pierderea suveranității, pierderea independenței. În legătură cu plata haraciului către Poartă, Dimitrie Cantemir arată că „domnii noștri cei înțelepți, avînd putință să răscumpere cu bani suferințele, urmînd pilda Senatului venețian ... mai bucuroși au voit să-și îndureze punga decît țara și supuși”².

Telul călăuzitor al politicii marilor voievozi români, din cele mai vechi timpuri, a fost asigurarea dăinuirii poporului nostru în cadrul formei organizate de stat. Fie prin victorii militare împotriva agresorilor, fie prin negocieri purtate de diplomați iscusiți — și însoțite uneori de daruri și „argumente” bănești — fie folosind ambele mijloace, țările române s-au putut menține cu instituțiile lor proprii fără nici o întrerupere. De altfel, pute îndreptățită afirmația că românii sînt „singurul popor din spațiul carpato-balcanic fără o discontinuitate a vieții de stat, de la începutul secolului al XIV-lea”³. Politica externă a voievozilor se întemeia pe o continuă apreciere a realităților și urmărea, de regulă, menținerea unor bune relații cu vecinii, spre a se putea dezvolta organizarea internă de stat și, totodată, a se consolida poziția internațională a țărilor române. Se trimiteau solii, se purtau negocieri, se încheiau tratate de prietenie și alianță cu puterile creștine limitrofe, menite să asigure cooperarea sau cel puțin atitudinea binevoitoare a acestora în eventualitatea confruntării cu forțele militare otomane.

Oastea și diplomația românească, încă de la formarea statelor feudale, au căutat să fie totdeauna în slujba apărării drepturilor fundamentale ale poporului nostru și nu a unor tendințe agresive⁴. Chiar după recunoașterea suzeranității otomane, de multe ori voievozii români, asumîndu-și mari riscuri, refuzau să participe cu oștile lor la campaniile turcești împotriva Ungariei, Poloniei sau altor țări.

Abia după aproape două secole de lupte grele, copleșite de forța numerică a invadatorilor, țările române au putut fi obligate — pe fundalul suzeranității — să accepte dominația otomană. Această dominație, însoțită de pierderea independenței, dar de păstrarea autonomiei Moldovei și Țării Românești și de o aservire tot mai accentuată, politică și economică, s-a instaurat spre mijlocul veacului al XVI-lea, favorizată fiind și de factori externi. Cam tot atunci, după înfrîngerea Ungariei și înființarea pašalicului de la Buda, dominația otomană se întinde și asupra principatului autonom al Transilvaniei. Întreruptă pentru aproape două decenii — prin sabia și înțelepciunea lui Mihai Viteazul — această dominație va fi reinstaurată prin anii 1610—1611, intensificîndu-se treptat și atingînd dimensiunile cele mai împovărătoare pentru Principatele Române în timpul domniilor fanariote. Este cazul să menționăm că și în această perioadă, datorită rezistenței eroice a românilor, dornici să-și apere cu orice preț libertatea și glia strămoșească, Imperiul otoman — deși a încercat uneori — n-a putut transforma țările române în pašalicuri — cum a procedat cu statele din sudul Dunării sau cu Ungaria — ci a fost nevoit să le accepte ca țări autonome, supuse însă suzeranității sultanului.

În întreg evul mediu, lupta pentru neafirmare a fost, în esență, o lupta pentru dăinuirea românilor și a organizării lor statale. Nu-i mai puțin adevărat ca această luptă a fost favorizată de conștiința unității etnice, lingvistice, spirituale și economice ale poporului nostru, de mediul

geografic, de legătura indestructibilă dintre oameni și locuri și de dragostea de țară și de neam. În toiul bătăliilor pentru independență, prin eforturi neostoite s-au înregistrat momente de glorie, de riposte viguroase date agresiunilor venite din afară ca în timpul lui Basarab și Bogdan, Mircea cel Bătrîn, Dan al II-lea, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Radu de la Afumați, Ioan Vodă, Mihai Viteazul, Radu Șerban, Matei Basarab, Gheorghe Rákóczy I și II, Mihnea al III-lea, Șerban Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu, Dimitrie Cantemir, ș.a. Alteori au fost ani de restriște, de durere și frustrare, dar, pînă la urmă forțele interne se refăceau și libertatea, implicit existența țărilor române era din nou asigurată. La aceasta contribuia din plin dîrzenia și vigoarea poporului nostru dornic să-și apere libertatea și glia strămoșească, dornic să-și păstreze ființa sa națională, în pofida tuturor vicisitudinilor istorice aduse peste el de curgerea veacurilor. De altfel și regimul suzeranității otomane asupra țărilor române se înăsprea, se atenua ori înregistra perioade de stabilitate relativă în funcție de diverși factori de conjunctură internă și externă, dar mai ales în funcție de vigoarea și capacitatea de rezistență a poporului nostru. M. Kogălniceanu reliefa, pe bună dreptate, la 9 mai 1877, că raporturile acestea de suzeranitate „erau niște legături *sui generis*, niște legături care erau slabe cînd românii erau tari, niște legături care erau tari cînd românii erau slabi”⁵.

În pragul epocii moderne — în condițiile dezvoltării forțelor de producție capitaliste și a tuturor transformărilor înnoitoare din viața societății românești — pe măsură ce se formează națiunea română, are loc și un proces de clarificare ideologică și politică, ce transformă, treptat, conștiința de neam în conștiință națională tot mai activă. Manifestările ei sînt evidente la conducătorii răscoalei din 1784, la cărturarii ardeleni autori ai cunoscutului memoriu din 1791 intitulat *Supplex Libellus Valachorum* și nu mai puțin la Tudor Vladimirescu care îndemna pe reprezentanții Divanului din București să conlucreze cu cei din Moldova, ca unii ce sînt „de un neam și de o lege”, pentru ca împreună să poată cîștiga „dreptățile acestor principaturi”, ajutîndu-se „unii pe alții”. Observăm totodată, că, în noile condiții, lupta poporului român pentru neatîrnare s-a îmbinat, tot mai strîns, cu lupta pentru unitate națională, menită să ducă la formarea unui stat liber în care toți românii să poată contribui, cu talentul și capacitatea lor creatoare, la tezaurul civilizației umane.

Ideile și tendințele spre independență și unitate politică, devenind tot mai stăruitoare după 1821, vor îmbrăca, cu timpul, un caracter de mișcare națională. Fie prin memoriile adresate puterilor europene (și între 1830—1848 sînt cunoscute 96 de astfel de memorii), fie prin crearea de societăți secrete ori organizarea unor mișcări mai ample, luptătorii patrioți au încercat să înlăture suzeranitatea otomană și protectoratul țarist. Ei au acționat cu stăruință — pe multiple planuri — fie pentru unirea Moldovei și Țării Românești într-un stat „neatîrnat de Turcia”, fie pentru „crearea unui mare ducat al Daciei”, fie pentru a reda „o patrie slobodă și independentă” întregii națiuni române, cum preconizase în 1838 partida națională condusă de colonelul I. Cîmpineanu⁶.

Aceste năzuinți firești, printr-o activitate îndelungată a cărturarilor și în general a oamenilor progresiști din țările române, au capătat contururi precise și prilej de manifestare publică în timpul revoluției de la 1848 și în perioada luptei pentru unirea Principatelor. Actul istoric al Unirii din 1859 — aplaudat de românii de pretutîndeni — și înfăptuirea în timpul

domniei lui Cuza a unor reforme structurale cerute de modernizarea instituțională a țării, contribuind la întărirea capacității politice, economice și militare a României, au constituit premise importante spre obținerea independenței naționale.

După unirea Principatelor și crearea României moderne, prin politica demnă și cutezătoare promovată de domnitorul Al. I. Cuza și de alți bărbați de stat în deceniul următor, poporul român a reușit să smulgă Turciei, pas cu pas, noi atribute ale suveranității naționale, implicit a izbutit să se desprindă tot mai mult de dependența față de Imperiul otoman și să-și afirme, pe plan internațional, existența de sine stătătoare și voința de independență statală deplină. Înființarea agențiilor diplomatice în străinătate, secularizarea averilor mănăstirești, abolirea jurisdicției consulare, organizarea și dezvoltarea armatei naționale, adoptarea Statutului lui Cuza din 1864 și a Constituției din 1866, baterea monedei naționale în 1868, încheierea convențiilor și a aranjamentelor comerciale cu majoritatea puterilor garante în 1875—1876, încercările guvernului de a impune capitalizarea tributului și a statutului internațional de neutralitate a României la sfârșitul anului 1876 — toate acestea au reprezentat trepte spre independența deplină a țării. Cucerirea independenței statale, în 1877, nu va fi, așa dar, un act spontan, de conjunctură internă și externă imediată, ci un salt calitativ, o încununare legică și logică a strădaniilor seculare, intensificate în acei ani, o aruncare peste bord a ultimei verigi a suzeranității otomane.

Lupta României pentru dobândirea independenței se încadra în mișcarea generală de eliberare națională a popoarelor din Balcani care, în anii 1875—1876, se ridicaseră împotriva asuprașitorilor otomani. Rusia țaristă, urmărind să-și întărească pozițiile în sud-estul Europei, încuraja lupta antiotomană. Deși țarismul avea planuri expansioniste ce vizau extinderea dominației asupra Peninsulei Balcanice și controlul Dardanelor, războiul antiotoman al Rusiei a servit cauza eliberării naționale a popoarelor din această regiune.

Suzeranitatea otomană frînând dezvoltarea internă și afirmarea internațională a României, toate clasele sociale doreau și erau interesate în obținerea independenței statului; deosebiri erau numai în privința modului de realizare a acestui măreț ideal național. Burghezia — fiind de altfel la guvern — va conduce lupta antiotomană, dar forța socială hotărâtoare în războiul de neatîrnare o vor constitui masele largi populare orășenești și mai ales țărănești.

★

După cum se știe, în primăvara anului 1877, evenimentele europene — provocate de criza orientală — s-au precipitat; Poarta otomană respingînd ultima propunere de reforme în favoarea popoarelor balcanice, la 12/24 aprilie Rusia îi declară război. Guvernul român s-a orientat spre o alianță cu Rusia, încheind — pe baza principiilor stabilite, cu șase luni în urmă, la Livadia — la 4 aprilie, o convenție de trecere prin țară a trupelor ruse spre Balcani, convenție prin care se garanta și integritatea teritorială a României.

Deși nu prevedea și o cooperare militară a trupelor românești, convenția deschidea totuși calea pentru participarea României la războiul împotriva Porții otomane spre a-și cucerii, prin forțe și jertfe proprii, neatîrnarea statală. De altfel, în timpul discuțiilor de la Livadia, delegația

www.dacoromana.ro

română arătase că trupele românești, acoperind și apărînd linia Dunării, vor servi ca avangardă armatei ruse, ușurîndu-i astfel înaintarea spre Balcani. Dezideratul guvernului și al întregii națiuni era ca, în cadrul marii campanii militare ruso-turce, România să poarte războiul său propriu contra Porții otomane pentru a înlătura suzeranitatea acesteia. De aceea, atît domnitorul Carol cît și primul ministru I. C. Brătianu vor insista, în cadrul discuțiilor purtate, în primăvara anului 1877, cu marele duce Nicolae (comandantul suprem al armatei ruse) ca armata română — colaborînd pe plan general cu cea rusă — să aibă peste Dunăre o bază proprie de operațiuni, o linie de comunicații, un sector distinct de front la vest de Plevna și o conducere națională. Dorința era legitimă și ea dădea posibilitatea armatei române să-și dovedească pe cîmpul de luptă întreaga sa capacitate militară, iar la încheierea păcii se putea aprecia, în mod concret, contribuția României la victoria finală.

Îndată ce a aflat de intrarea armatelor ruse în România și de votarea de către Parlament a convenției româno-ruse, Poarta otomană a început să atace cu trupele sale țărîmul sting al Dunării. Turcii au bombardat la 21 aprilie Brăila, la 26 aprilie Calafatul iar apoi Bechetul, Oltenița și Călărașii. În aceiași zi artileria română răspundea la Calafat bombardamentului turcesc, trăgînd asupra Vidinului. Se ajunsese așadar, în fapt, la starea de război cu Turcia.

Opinia publică din România, armata și presa (în special ziarele „Românul” și „Telegraful”), condamnînd aceste acte dușmănoase ale turcilor, au cerut cu insistență proclamarea neîntîrziată a independenței și începerea războiului împotriva Porții otomane. Domnitorul Carol nota în *Memoriile* sale la 25 aprilie că „C. A. Rosetti stăruise pentru proclamarea independenței”, iar ziarul său — „Românul” — „cere o participare directă a României la război”⁷. În adevăr, „Românul” sublinia în articolele sale, din zilele de 25—28 aprilie, că „îndată ce un popor simte că este în stare, chiar cu sacrificii din parte-i, a trăi într-o pozițiune mai înaltă, mai respectată”, decît aceea în care a fost ținut în trecut, el se face vinovat „dacă nu face însuși un pas înainte”. Încursiunile și bombardamentele — arată ziarul — ne îndreptățesc la o rezistență fermă. „România nu mai poate sta cu brațele încrucișate”. Toți fii țării sînt chemați la acțiune „sub drapelul patriei”, pentru a ieși din această luptă „liberi în România liberă”. Și ziarul „Telegraful” din 28 aprilie cerea guvernului și parlamentului să-și facă datoria, ca România să-și proclame „independența cea mai absolută”.

În aceste condiții, la 29 aprilie a fost declarată starea de război între România și Turcia; iar la 9 mai 1877, conformîndu-se aspirațiilor seculare, ale întregului popor, Parlamentul avea să proclame independența de stat a României. În acea memorabilă zi M. Kogălniceanu, ministrul de externe, sublinia, în aplauzele deputaților și ale publicului prezent în Cameră, că legăturile cu puterea suzerană fiind rupte, „suntem independenți, suntem națiune de sine stătătoare; ... nu am cea mai mică îndoială și frică de a declara în fața reprezentanțiunei naționale că noi suntem o națiune liberă și independentă”. Guvernul „va face tot ce va fi cu putință ca starea noastră de stat independent și de sine stătător să fie recunoscută de Europa”. La încheierea ședinței solemne, Adunarea a votat moțiunea prin care „ia act că resbelul între România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României au

primit consacrară lor oficială”⁸. Tot atunci Senatul a votat o moțiune asemănătoare. Vestea proclamării independenței a fost primită în toată țara cu manifestații entuziaste și explozii de bucurie.

În aceeași zi, ca prime acte ale suveranității absolute a statului român, parlamentul a votat înființarea ordinului *Steaua României* cu care să se decoreze militarii și civilii care se vor distinge în serviciul țării și, de asemenea, printr-un proiect de lege s-a cerut ca tributul către Poartă să fie anulat, iar suma respectivă — de 914 000 lei — să fie destinată pentru întreținerea armatei române.

Referindu-se la importanța istorică a proclamării independenței naționale, ziarul „Telegraful” din 11/23 mai 1877 arăta că acest eveniment a fost „dorit de secole” și el „va fi înscris cu litere de aur în analele române. Ideea pentru care au luptat atîția domni patrioți și atîtea generații . . . s-a împlinit”. În adevăr, proclamarea independenței de stat a țării a fost determinată de năzuința de veacuri a poporului român către o viață de sine stătătoare. Votul corpurilor legitime n-a făcut decît să sancționeze, din punct de vedere al normelor constituționale, acest drept legitim al poporului român.

Necatinarea țării fiind un deziderat al întregului popor, a fost firesc ca la obținerea ei să contribuie toate clasele și păturile sociale românești, ca greutățile și victoriile ostașilor de pe front să găsească un larg ecou în rîndul românilor de pretutindeni. Și în adevăr, poporul român de pe ambele versante ale Carpaților va răspunde cu entuziasm la sprijinirea morală și materială a luptei pentru cucerirea independenței naționale.

Manifestarea evidentă a unității de conștiință națională la românii din provinciile asuprite de Habsburgi reiese dintr-o serie de articole apărute în periodicele „Telegraful român”, din Sibiu, „Familia” și mai ales în „Gazeta Transilvaniei”. De altfel, în timpul războiului de la 1877 s-a accentuat încă odată unitatea întregului popor român, în pofida frontierelor impuse de vitregia vremurilor. Transilvănenii, bănățenii și bucovinenii, considerînd că lupta pentru cucerirea independenței este o cauză națională comună, s-au solidarizat cu grijile și bucuriile fraților lor de peste Carpați și au contribuit prin trimiterea de voluntari, de fonduri și de numeroase ofrande la susținerea campaniei militare, la alinarea suferințelor ostașilor răniți. Edificatoare rămîne precizarea făcută în acest sens de „Gazeta Transilvaniei”, la 2/14 iunie 1877: „Cauza ostașului român e o cauză generală română, victoria lui e a întregii națiuni, fie aceea risipită în oricare parte a lumii”.

Independența națională trebuia consfințită și apărată pe cîmpul de luptă spre a putea fi impusă forțelor militare otomane și recunoscută apoi de puterile europene. Armata română, mobilizată la 1877, se ridica la circa 120 000 oameni, din care 58 700 constituiau „armata operativă” (sau trupele de prima linie), 30 000 efectivul batalioanelor de miliții (denumite și „armata de a doua linie”), 16 000 gărzile civice sau orașenești, 14 000 recruții contingentului 1877 chemați sub drapel spre a umple golurile existente la diferite unități și circa 5 000 dorobanții și călărașii lăsați pentru paza graniței și a brdinei⁹. Această armată a putut fi pregătită de război într-un timp relativ scurt datorită fondurilor alocate de guvern și mai ales contribuției poporului. Alături de ostași, întreaga populație civilă a contribuit la susținerea războiului de independență prin subscripții pentru cumpărarea de arme, donații de fonduri și însemnate cantități

de ofrande, mai ales alimente și îmbrăcăminte, pentru armată. Valoarea rechizițiilor militare se ridica la o sumă aproape egală cu bugetul Ministerului de Război pe anul 1877, iar a ofrandelor la 2/3 din acesta.

Găvernul român s-a oferit de la început pentru o cooperare militară cu armatele ruse la sud de Dunăre; oferta a fost însă respinsă de guvernul țarist, iar după înfringerile suferite de ruși la Plevna — în zilele de 8/20 și 18/30 iulie — cooperarea a fost solicitată cu insistență atât de țarul Alexandru al II-lea cât și de marele duce Nicolae fiindu-le teamă de o eventuală învăluire din partea trupelor lui Osman pașa. La 19 iulie, marele duce Nicolae a trimis domnitorului Carol cunoscuta telegramă: „Turcii, adunând cele mai mari mase de trupe la Plevna, ne zdrobesc. Rog să faci fuziune, demonstrațiune și, dacă se poate, să treci Dunărea cu armata, după cum dorești. Între Jiu și Corabia demonstrațiunea aceasta este neapărat necesară pentru înlesnirea mișcărilor mele. Nicolae”. Drept urmare, la 20 iulie, șeful Marelui Stat Major Român a ordonat „trezirea întregii Divizii a 4-a pe malul drept”, pentru a „coopera cu armata rusă la Plevna”. (Primele două brigăzi din această divizie fuseseră trecute la Nicopole, la cererea țarului, încă de la 16 iulie). S-au luat apoi măsuri ca cele trei divizii române, care fuseseră concentrate și pregătite pentru trecerea Dunării „în jurul Calafatului”, să se deplaseze spre Corabia. La 10 august marele duce Nicolae a trimis o nouă telegramă domnitorului rugându-l să treacă Dunărea „cât mai repede cu putință”, iar la 19 august a trimis o a treia telegramă, în care se sublinia că „este neapărat necesar ca armata română, oriunde ar fi ea, să treacă imediat Dunărea și să meargă înainte asupra Plevnei, pentru a ataca pe turci”¹⁰.

În vederea cooperării militare româno-ruse s-au purtat, în prima parte a lunii august, tratative între factorii de conducere din cele două țări, convenindu-se ca armatele aliate — rusă și română — dirijate spre Plevna să fie puse sub comanda domnitorului Carol, secundat de generalul Zotov, ca șef de stat major. Cu comanda efectivă a armatei române a fost însărcinat generalul Al. Cernat, ministrul de război. Armata română care a trecut Dunărea — în iulie pe la Turnu Măgurele și în august pe la Corabia —, pentru a echilibra situația frontului, avea un efectiv de 38 000 de ostași, ceea ce reprezenta jumătate din efectivul trupelor aliate îndreptate spre Plevna. Mai târziu, în toamnă, când au sosit pe front rezervele armatei ruse, inclusiv garda imperială, precum și încă o divizie română, armata noastră a reprezentat aproximativ o treime din totalul trupelor de încercuire a Plevnei.

Ostașii noștri (dorobanți, călărași, vânători, artileriști), conștienți că luptă pentru o cauză dreaptă — independența României și eliberarea celorlalte popoare balcanice asuprite de turci — și având un moral ridicat, au înscris pagini de glorie nemuritoare în bătăliile din sudul Dunării. Sînt cunoscute asalturile succesive ale dorobanților și vânătorilor români, din 30 august, care au avut ca rezultat cucerirea puternicei redate Grivița I, apoi atacurile singeroase din 6 septembrie și 7 octombrie asupra Griviței II, urmate de alte lupte grele pentru cucerirea Rahovei (9 noiembrie) și pentru încercuirea Plevnei. Colaborarea militară româno-rusă și vitejia celor două armate au dus la biruința de la Plevna, unde Osman pașa — cel mai vestit general turc al vremii —, la adăpostul unor fortificații inexpugnabile, rezistase aproape cinci luni; dar, la 28 noiembrie, după o încercare disperată de a sparge blocajul, „mușirul” otoman a fost nevoit

să se prădea, cu întreaga sa armată de aproape 50 000 de oameni, colonelului M. Cerchez, comandantul Diviziei a 2-a române ¹¹.

Prin cucerirea Plevnei cea mai grea etapă a războiului era încheiată, drumul spre Constantinopol era deschis, iar victoria finală asupra trupelor otomane iminentă. Armata română și-a îndreptat forțele spre Vidin și Belogradic, raportând, la 12 ianuarie 1878, o mare victorie la Smîrdan. Armata rusă, printr-o ofensivă fulgerătoare, a ajuns pînă la Adrianopol, obligînd Poarta otomană să ceară armistițiu, după care s-a încheiat pacea de la San Stefano. Hotărîrile de la San Stefano au fost supuse apoi unui congres european de pace care s-a ținut la Berlin în iunie—iulie 1878.

România, considerîndu-se parte cobeligerantă, a trimis pe colonelul Eraclie Așion la Kazanlic să participe, alături de plenipotențiarul Rusiei, la negocierile de armistițiu și de pace, dar acesta nu a fost admis la tratative, deși armata română dăduse o importantă contribuție la victoria comună. În iunie 1878 primul ministru I. C. Brătianu și ministrul de externe M. Kogălniceanu au plecat la Berlin pentru a pleda, în fața Congresului, cauza independenței și a respectării integrității teritoriale a României. Cei doi delegați au arătat că România nu cere să i se dăruiască independența, căci ea a cucerit-o pe cîmpul de luptă. România cere numai ca puterile europene să-i recunoască „de jure” această independență, potrivit „dreptului cel vechi” și jertfelor făcute în război. (Aceste jertfe de sînge ale ostașilor români se ridicau la circa 10 000 de morți și răniți). De asemenea, ei au subliniat că știrbirea integrității teritoriale, după ce țara se angajase s-o respecte, „ar dărîma în sinul națiunii române ori ce încredere în tăria tratatelor” și a principiilor „de dreptate absolută”. Dar, după cum i se spusese anterior, delegația română — ca de altfel și a Serbiei — a fost numai „ascultată” să-și expună memoriul, nu „consultată” în timpul lucrărilor Congresului ¹².

Congresul de Berlin a recunoscut — cu anumite condițiuni — independența României, Serbiei și Muntenegrului și autonomia Bulgariei. În același timp, prin tratatul de pace de la Berlin s-a restabilit autoritatea statului român asupra Dobrogei, străvechi teritoriu românesc ce fusese copleșit de turci încă din secolul al XV-lea. De asemenea, au fost reanexate de Rusia țaristă cele trei județe din sudul Basarabiei — Cahul, Ismail și Bolgrad — ce fuseseră retrocedate Principatelor la 1856.

★

Vitejia și contribuția armatei române la victoria finală s-au bucurat de aprecierea elogioasă a multor martori oculari străini, corespondenți de presă ori comandanți militari, inclusiv turci. Am scris despre aceste lucruri ¹³. Considerăm însă necesare unele precizări pentru a stăvili anumite exagerări și tendințe de mitizare ce se mai manifestă în istoriografia noastră și care au fost preluate de presă și de manualele școlare.

Astfel, contrar adevărului, preluîndu-se necritic relatările unor memorialiști (col. Gh. Lupașcu, căpit. Mihail Dimitrescu, cpt. R. Mărculescu, ș.a), se mai afirmă și astăzi că în momentul capitulării Osman pașa ar fi declarat: „Capitulul cu armata mea, predîndu-mă în mîinile junei și bravei armate române”, sau că el ar fi predat sabia sa domnitorului Carol. Or, la 1877, atît guvernul din Constantinopol, cît și Osman pașa personal, nu considerau pe români beligeranți, ci rebeli răzvrățiți împotriva suzeranului legitim. Cunoșcîndu-se aceasta, la 31 octombrie — după încercuirea Plevnei —, cînd i s-a trimis lui Osman somația să depună armele,

spre a-l scuti de umilire și de răspundere față de sultan, s-a convenit ca această somație să fie semnată de marele duce Nicolae și nu de domnitorul Carol, comandantul trupelor aliate de încercuire¹⁴. Mărturiile contemporane arată, de asemenea, că Osman pașa îi trata pe români ca rebeli, le omora răniții și prizonierii capturați. Nu întâmplător, la căderea Plevnei nu s-a găsit nici un prizonier la turci, deși anterior Osman pașa raportase guvernului din Constantinopol că avea în mâinile sale „peste 300 prizonieri români”¹⁵. El nu intenționa, în nici un caz, să capituleze în fața lui Carol¹⁶. Fortuna i-a jucat însă un renghii la 28 noiembrie, chiar după tentativa nereușită de a sparge blocada Plevnei. În acea zi — în timp ce primul eșalon otoman era respins de grenadierii ruși — trupele române, după ocuparea Plevnei, cucerirea redutelor de la Opanez și capitularea ariergărzii turcești, și-au continuat înaintarea cu repeziune pînă la podul de peste riul Vid, în apropiere de cantonul în care se găsea, rănit, vestitul mușir otoman. La pod se prezintă imediat un ofițer otoman cu fanion alb, trimis de Osman pașa, și ceru să vorbească cu „comandantul trupelor din acea parte”. Conducătorul înaintea colonelului Mihail Cerchez (comandantul Diviziei a 2-a române), trimisul turc arată că mușirul Osman „dorea a se înțelege în privința soartei trupelor sale”. În fața colonelului Cerchez, Osman a declarat că se consideră „prizonier împreună cu armata sa” și contează pe „măripimia învingătorilor”, fără a menționa care sînt acei învingători sau a complementa în vreun fel oștirea română¹⁷. De altfel, Osman pașa nu știa nici limba franceză și medicul care-i pansa rana îi servea de tâlmaci. Că nu a prelat sabia lui Carol — după ce colonelul Cerchez i-o refuzase — ci generalului Ganețki, este un fapt recunoscut și de domnitor care, în *Memoriile* sale, precizează : „Colonelul Cerchez nu se crede competent să primească sabia mareșalului. Deoarece dînsul nu știe unde se află prințul, trimite un ofițer la generalul Ganețki . . . care vine și el în urmă și cere lui Osman pașa sabia sa”¹⁸.

O altă precizare trebuie făcută în legătură cu croul de la Calafat, sergentul gorjan C. Popescu, mort în duelul de artilerie din 14 iunie 1877 și pe care unii istorici îl consideră ca fiind un voluntar bucovinean venit să lupte pentru independența României. Această luptă — după cum telegrafiază generalul Lupu — s-a soldat cu rănirea căpitanului Botez, din compania de geniu, a unui soldat și moartea sergentului Constantin Popescu din Regimentul 1 artilerie „rupt în două” de un obtuz turcesc¹⁹. Un martor ocular — voluntarul Ștefan Georgescu — scrie că sergentul C. Popescu, fire veselă, ridea de obuzele turcești ce vijiiuau pe deasupra lor sau se spărgeau prin apropiere. El învesclea pe soldați și pe ofițeri cu glumele lui. Dar o „ghiulea îl izbește peste șale și-i desparte corpul în două”. Tot atunci — precizează autorul — „au căzut răniți căpitanul Botez din geniu și soldatul Purcaru Ion din artilerie, loviți de țîndările obuzului care omorise pe Popescu”²⁰. Sergentul C. Popescu — născut în comuna Roșia, județul Gorj — este primul dintre croii neamului care au căzut la Calafat în războiul de independență și primul dintre artileriști.

La 22 iunie 1877 Statul major al armatei a cerut Ministerului de Război să intervină ca mamei sergentului rezervist Constantin Popescu (mort la Calafat), domiciliată în comuna Roșia jud. Gorj, „să i se acorde o pensie viageră cît de modestă, . . . pentru existența ei”. Se adăuga că această mamă este văduvă, fără mijloace și nu are alți susținători; iar acordarea pensiei „ar fi de mare efect moral pentru trupă și tot deodată umanitar”²¹. La 13 iulie prefectul de Gorj înaintează Ministerului de

Interne petiția văduvei Stana (mama eroului de la Calafat), însoțită de două acte prin care se constată că fiul ei, „sergentul de artilerie Popescu Constantin, a fost omorit în luptă”, și roagă „să se acorde o pensie mamei acestui brav soldat care era unicul sprijin al bătrînețelor sale”²². Peste 3 zile Ministerul de Interne a trimis Ministerului de Război petiția și actele însoțitoare pentru a decide conform atribuțiilor ce-i incumbă²³.

Am redat această corespondență pentru a elucida controversesele și afirmațiile inexacte, făcute de mulți autori, în legătură cu numele, locul de naștere și semnificația jertfei eroului de la Calafat. Se știe că unii, pornind de la inscripția de pe obeliscul de la Calafat — ridicat, mai târziu, „în amintirea primului oștean român căzut în războiul româno-ruso-turc . . , sergent Popescu Nicolae”²⁴ —, au afirmat că pe erou l-ar fi chemat Nicolae (nu Constantin) și că ar fi fost prima jertfă în războiul de la 1877. Or, e cunoscut că primul ostaș român care și-a jertfit viața în acel război a fost sergentul major Florea Blejan din Regimentul 3 dorobanți, căzut la datorie, la 4 mai 1877, în ciocnirile de la Islaz. Așii, întemeindu-se pe lucrarea istoricului Ion I. Nistor — în care se reproduce și un memoriu, de după primul război mondial, al avocatului bucovinean George Popescu Albescu —, au susținut că eroul Constantin Popescu ar fi fost unul dintre voluntarii bucovineni veniți la Calafat să lupte pentru independența României. Din acel memoriu rezultă că voluntarul bucovinean C. Popescu „s-a înfilnit” cu un alt voluntar (George Levescu) „în Calafat, unde era sergent la un regiment oarecare” și tot „din Calafat”, în „mai sau iunie 1877”, a scris fratelui său „că a ajuns sergent și speră să devină ofițer”²⁵. Aceasta fiind ultima scrisoare primită, iar târziu după război, aflând că s-a ridicat la Calafat un monument pentru cinstirea memoriei sergentului Popescu, autorul memoriului — ca de altfel și autorul lucrării — a ajuns la concluzia că eroul căzut, la 14 iunie, este voluntarul bucovinean²⁶.

În realitate este o simplă potrivire de nume și de grad. Cercetînd cu atenție documentele, constatăm că, în afară de eroul gorjan, mai erau, în iunie 1877, în unitățile mobilizate pentru paza Dunării, încă trei sergenți cu același nume și prenume: unul făcea parte din Batalionul 1 vînători și era cantonat la Gîrla Mare²⁷; altul, component al Regimentului 15 dorobanți, cantonat la Bechet, după trecerea Dunării va cădea eroic la atacul din 6 septembrie asupra Griviței 2²⁸; al treilea era din Regimentul 7 Dorobanți, cantonat în iunie la Golenți, iar în septembrie se va distinge la luptele de la Grivița și va fi decorat cu ordinul *Steaua României*²⁹. Acesta se pare că este voluntarul bucovinean, sergentul C. Popescu, singurul din cei trei care, avînd cantonament în preajma Calafatului, putea să fie înfilnit sau să trimită — în mai sau iunie 1877 — scrisori din acel oraș. Conchidem că prin restabilirea adevărului nu diminuăm cu nimic onoarea și memoria voluntarului bucovinean, care n-a căzut la Calafat ci s-a luptat vitejește la Grivița — și decorația primită o confirmă — pentru independența țării mamă.

Ultima precizare pe care o facem — tot pe linia aceasta a demitizării — se referă la *Peneș Curcanul*, eroul literar creat de Vasile Alecsandri și pe care unii istorici au crezut că-l pot identifica în persoana sergentului C. Țurcanu din Vaslui, ostaș în Regimentul 13 dorobanți, participant la luptele de la Grivița. Identificarea n-a fost verificată științific, luîndu-se drept veridice afirmațiile făcute de C. Țurcanu, la bătrînețe, într-o serie de ilustrate, scrise și comercializate în august 1923 și august 1925, pe cînd se afla la băi la Govora. Primele două ilustrate sînt datate „Govora

12 august 1923", a treia „Govora 12 august 1925". În acestea C. Țurcanu povesteste că e din Vaslui, a participat cu Regimentul 13 dorobanți, în ziua de 27 august 1877, la cucerirea redanului din fața Griviței și intrând „cel dintii . . . în redan" a fost decorat cu *Steaua României*; apoi, la 31 august, regimentul fiind trimis să schimbe trupele din reduta Grivița ar fi găsit-o ocupată de turci și ar fi cucerit-o din nou, el fiind aici rănit la mîna stîngă, a plecat la spitalul din Turnu Măgurele. Aceste trei ilustrate sînt semnate „Serg. C. Țurcanu". Urmează un „serial" de opt ilustrate, scrise în continuare, din care șapte sînt semnate : „Serg. Peneș Curcanu". În ele autorul pretinde — de la început — că „marele poet", auzind că a fost „cel dintii" care a „intrat în redanul luat la 27 aug. 1877", i-a „schimbat numele și pronumele" zicîndu-i „Peneș Curcanu". Dar, uitînd probabil cele scrise cu doi ani înainte, aici afirmă că în acea zi a fost decorat cu *Virtutea militară* și la 31 august cu *Steaua României*, iar rănit a fost în lupta din 7 octombrie, după care a urmat spitalizarea de la Turnu Măgurele pînă în noiembrie, cînd s-a reîntors la regiment. La 1 decembrie 1877 regimentul a plecat spre București escortînd 10 000 de prizonieri turci „și eu — susține autorul — în o zi plimbîndu-mă pe Calea Victoriei m-am întîlnit cu un domn care m-a întrebat de unde sînt cum mă numesc, ce grad am și dacă am fost rănit, am răspuns că sînt din orașul Vaslui, mă numesc C-tin Țurcanu, am gradul de sergent și am fost rănit ; în anul 1881 eu fiind eliberat am văzut poezia : „Plecat-am 9 din Vaslui și cu serg. 10. În 1913 . . . m-am înscris voluntar . . . , tot ca voluntar în 1916, idem 1918, idem 1922, 1923 și de astăzi înainte, pînă la moarte, în armată. Plut. major Peneș Curcanu" ³⁰.

Trecîndu-se prea ușor peste contrazicerile dintre ilustrate și peste inventata întîlnire cu V. Alecsandri, la București, în decembrie 1877, s-a dat pe alocuri crezare lui C. Țurcanu (care între timp participase ca voluntar în campania din 1916—1918 și, purtîndu-se cu bravură, fusese avansat plutonier major) că marele poet ar fi scris poezia *Peneș Curcanul*, referindu-se direct la persoana sa. Acreditîndu-se treptat această idee — alimentată și de faptul că plutonierului C. Țurcanu îi plăcea să aibă faimă, îi plăcea să umble în costum de dorobanț, cu căciulă, pană de curcan și decorații —, în 1928, cînd osemintele lui V. Alecsandri au fost deshumate și așezate într-o altă criptă, organizatorii solemnității s-au gîndit să reconstruiască, simbolic, grupa celor „nouă din Vaslui" în frunte cu prezumtivul Peneș Curcanul, care să-i poarte pe umeri sieriul poetului spre noul lăcaș ³¹.

În realitate, V. Alecsandri entuziasmat de eroismul regimentelor 13 și 14 dorobanți, care s-au distins în luptele de la Grivița din 27, 30 și 31 august, din 6 septembrie și 7 octombrie 1877, a scris atunci poezia *Peneș Curcanul* simbolizînd în ea vitejia tuturor dorobanților (trupe teritoriale formate din țărani care făceau instruirea militară cite o săptămînă, lunar, iar trei se ocupau cu munca cîmpului) ce s-au jertfit pentru cucerirea independenței naționale. La 5 octombrie 1877, într-o scrisoare către Aglaé Ghica, poetul își exprimă admirația nemărginită față de vitejia dorobanților de la Grivița : „Am nevoie să fiu liber de orice preocupare personală încît să pot admira în voie vitejia dîrză a tinerei noastre armate. Ce surpriză ! Nu-i așa ? Niște simpli țărani smulși de la plug să devină eroi dintr-o dată. După chestiunea de la Grivița sufletul meu a luat proporții care mă sufocă. În fine suntem cineva în lumea asta . . . Curcanii au meritat pene de vulturi la căciuli" ³². Peste două săptămîni (timp în care

ținuse conferințe la Piatra Neamț, Bacău și Birlad „în ajutorul ostașilor noștri răniți”), Alecsandri scrie lui Iacob Negruzzi : „Românul lăsînd plu-gul pe cîmp și apucînd arma ruginită de patru veacuri a pășit semeț în fața morții . . . Plugarul blind s-a transfigurat într-o clipă și prin avîntul său de vitejie a știut să schimbe porecla glumeață de curecan într-un titlu glorios . . . De acum — încheie poetul — mă pot duce pe urma amicilor mei dispăruți, mi-am văzut visul cu ochii”³³. C. Țurcanu pretinde că i-ar fi povestit lui Alecsandri episoadele de la Grivița în decembrie, întîlnin-du-l întîmplător pe Calea Victoriei. Dar, după cum reiese din corespondența poetului cu Iacob Negruzzi, Alecsandri n-a fost în acel timp la București, iar poezia era realizată încă din noiembrie. Dovadă peremptorie e scrisoarea poetului din 1 decembrie 1877 : „Iubite Negruzzi, îți trimit legenda lui *Peneș Curcanul* pentru numărul de 1 ghenar . . . Răspunde dacă Peneș a fost bine primit de *Junimea*”³⁴. La 12 decembrie îi scrie din nou că așteaptă prima coală „zețuită” pentru a face corecturile necesare și a înlocui, la strofa 19, „doi frați Călini prin doi frați ieșani, fiindcă în Regimentul 13 dorobanți erau și ieșani. Asemenea, cuvîntul *stîndard* vreau să-l înlocuiesc prin *drapel*, fiindcă — precizează poetul — mai natural e ca Peneș să cunoască termenul uzitat drapel decît pretențiosul *stîndard*”³⁵. Fie că scrisoarea a ajuns prea tîrziu la Iași, fie din alte motive, înlocuirile sugerate de poet nu s-au putut opera și poezia a apărut — conform textului inițial — la 1 ianuarie 1878 în „Convorbiri literare”, alături de *Oda ostașilor români* și de *Sergentul*.

Este adevărat că C. Țurcanu a făcut parte din Regimentul 13 dorobanți, era caporal pînă în august 1877, cînd a fost avansat sergent, s-a bătut vitejește, a fost rănit și decorat după luptele de la Grivița. Maiorul Gr. Ionescu, care a întocmit și publicat în 1921, *Jurnalul de război* al Regimentului 13 dorobanți, deși menționează nominal o serie de eroi ce s-au distins la Grivița (inclusiv pe unii evidențiați în scrierile lui G. Coșbuc)³⁶, nu-l amintește și pe C. Țurcanu. Pe de altă parte, tot la 12 decembrie 1877, Alecsandri scrie nepoatei sale Luția Duca, ce se ofe-rise să îngrijească răniții în spitalul de la Cotroceni, printre altele : „ți-am făgăduit niște versuri cu obișnuita dedicație. Iată-le sub titlul *Peneș Curcanul*, unul din eroii Regimentului 14 dorobanți. Nu știu dacă îți vor place, dar aprecierile oamenilor de litere îi sunt favorabile. Ceea ce totuși m-a îndemnat să ți-o dedic a fost ideea că biștul meu Peneș trebuie să fi primit binevoitoarele dumitale îngrijiri în spitalul Cotroceni. Este o dato-rie de recunoștință, pe care ți-o plătește, prin intermediul unchiului dumi-tale”³⁷. De aici ar rezulta că prototipul lui Peneș a fost un soldat din Regi-mentul 14 dorobanți, și lucru pare firesc pentru că acest regiment, în afară de faptul că cuprindea și Mircești unde locuia Alecsandri, participase la asaltul victorios asupra redutei Grivița 1 din 30 august 1877. Nedumeririle persistă însă pentru cei ce ar dori o identificare exactă și o respectare a adevărului istoric. Oare de ce poetul o fi scris în aceeași zi lui Negruzzi că e vorba de Regimentul 13 dorobanți? De ce „doi frați ieșani” au plecat în grupa celor „nouă din Vaslui”? De ce prima jertfă din grupa mențio-nată — „Cobuz ciobanu-n Calafat cînta voios din fluor” — a căzut la peste 100 km depărtare de locul unde, în vara lui 1877, erau cantonate cele două regimente? Regimentelor 13 și 14 de dorobanți fiindu-le încre-dințat paza Dunării pe porțiunea Corabia-Grajdibod, nu șe putea ca grupa respectivă — indiferent din care regiment ar fi făcut parte — să joace hora în Calafat și să vadă cum o schijă retează capul lui Cobuz !³⁸

Întrebările nu-și au însă rostul. Considerăm că bardului de la Mircești, care a cîntat atît de frumos vitejia dorobanților, i se pot permite și licențe istorice nu numai poetice.

Dintre cei zece eroi, menționați nominal în poezie, singurul care pare, oarecum, identificat de mărturiile istorice este sergentul major Gh. Țintilă din Iași ; acesta, după ce face trei petiții către Ministerul de Război, este primit ca voluntar în Regimentul 13 dorobanți ; se acoperă de glorie în luptele de la Grivița unde este grav rănit și la 20 septembrie se stinge din viață la spitalul din Turnu Măgurele, fapt consemnat de ziarele vremii. Alecsandri îl dă însă ca artilerist, nu ca dorobanț (Ținteș era dibaci tunar”. Colonelul Christache Crăiniceanu — care la 1877 era căpitan și comanda o baterie din Regimentul 4 artilerie — publicîndu-și amintirile peste 20 de ani, susține însă că în bateria sa era un brigadier. Gh. Țintilă, din Pașcani, mort la 6 septembrie 1877 și la el se referă V. Alecsandri, „descrierea poetului și scena din baterie fiind perfect identice”³⁹. Poate e o simplă potrivire de nume, poate mai mult !

Peneș Curcanul a devenit repede un simbol al vitejiei dorobanților în războiul independenței. În 1881 V. Alecsandri a scris o altă poezie intitulată *Ploconul lui Peneș Curcanul*. Spre sfîrșitul secolului, D. C. Oltănescu și-a intitulat o poezie *Fiul lui Peneș Curcanul*. În 1894 apare la Focșani chiar o revistă „Peneș Curcanul”, T. Dușu Dușescu și V. Leonescu vor scrie o dramă istorică, în patru acte, numită tot *Peneș Curcanul*. Interesantă este și nuvela *Peneș Curcanul*, publicată de N. D. Popescu în 1892, în care autorul dă numele, prenumele, locul de naștere și faptele de arme ale celor zece eroi din Vaslui. El scrie că Peneș Curcanul era porecla dată sergentului Grigore Mătrăgună din Vaslui, comandantul grupei, pentru că purta un smoc mare de pene la căciulă și era cel mai viteaz dintre toți ; el ar fi murit în ziua căderii Plevnei. Numele date de autor celor zece eroi sînt însă fictive ; nici unul nu corespunde adevărului istoric. Cu toate acestea, bravura dorobanților și pildele de eroism, evocate atît de frumos de N. D. Popescu, V. Alecsandri și alți literați în *Peneș Curcanul*, sînt asemănătoare cu cele consemnate în documentele vremii și împreună demonstrează că ostașii români, însufleșiți de o fierbinte dragoste de patrie, de conștiința că se jertfesc pentru o cauză dreaptă, au înscris pagini de glorie nemuritoare în războiul de la 1877 pentru înlăturarea suzeranității otomane.

În încheierea acestor rînduri accentuăm că Peneș Curcanul este un erou literar care, deși n-a existat în realitate, simbolizează vitejia miilor de dorobanți — țărani plecați direct de la plug — ce și-au vărsat sîngele pentru cucerirea independenței naționale. Subliniem, totodată, că respectarea adevărului nu știrbește cu nimic temeinicia și măreția istoriei noastre moderne, care n-are nevoie de înfrumusețări artificiale bazate pe mituri.

NOTE

¹ Vezi, „Timpul” din 14 și 19 februarie 1880.

² Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Edit. tineretului, București, 1965, p. 198.

³ Virgil Căndea, Dinu G. Giurescu, Mircea Malița, *Pagini din trecutul diplomației românești*, Edit. politică, București, 1966, p. 50—51.

⁴ *Ibidem*, p. 10 și 126.

⁵ „Monitorul Oficial”, nr. 118, din 27 mai 1877, p. 3452.

⁶ Vezi Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1982, p. 88—89, 118—124.

- ⁷ *Memoriile regelui Carol I al României* (de un martor ocular), vol. IX, p. 72.
- ⁸ „Monitorul Oficial”, nr. 118, din 27 mai 1877, p. 3451—3453.
- ⁹ N. Adăniloiaie, *Independența națională a României*, Edit. Academiei, București, 1986, p. 203.
- ¹⁰ *Memoriile regelui Carol I*, vol. X, p. 38—39, 56 și 69; vezi și *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. V, Edit. Academiei, 1953, p. 65. și 511—512 (Prescurtat în continuare *Doc. răzb. indep.*)
- ¹¹ Vezi *Independența României*, Edit. Academiei, București, 1977, p. 165—193; *România în războiul de independență 1877—1878*, Edit. militară, București, 1977, p. 220—302.
- ¹² N. Adăniloiaie, *op. cit.*, p. 358—362.
- ¹³ *Ibidem*, p. 363—366.
- ¹⁴ T. C. Văcărescu, *Luptele românilor în reșbelul din 1877—1878*, București, 1887, p. 486—487.
- ¹⁵ Vezi Generalul Radu Rosetti, *Partea luată de armata română în războiul din 1877—1878*, p. 132.
- ¹⁶ *La Guerre en Orient 1875—1878*. Par un officier superior, Paris, 1878, p. 282—283.
- ¹⁷ „Monitorul oficial”, nr. 173, din 8 decembrie 1877, p. 7157—7158.
- ¹⁸ Vezi *Memoriile regelui Carol*, vol. XII, p. 21.
- ¹⁹ Vezi N. Adăniloiaie, *op. cit.*, p. 281—282.
- ²⁰ St. Georgescu-Sergent, *Memorii din timpul războiului pentru independență 1877/78*, București, 1891, p. 55—56.
- ²¹ *Doc. răzb. indep.*, vol. IV, p. 158.
- ²² *Ibidem*, p. 551.
- ²³ *Ibidem*, vol. V, p. 7.
- ²⁴ Colonel dr. Florian Tucă, *Monumentele neatinării*, Edit. militară, București, 1977, p. 16 și 177.
- ²⁵ Ion I. Nistor, *Consecințele războiului pentru neatinare asupra românilor din Bucovina și Basarabia*, în vol. *Războiul neatinării 1877—78*, București, 1927, p. 173.
- ²⁶ *Ibidem*, p. 174.
- ²⁷ *Doc. răzb. indep.*, vol. III, p. 338.
- ²⁸ Arh. St. București, fond M. St. M., dosar 130/1877, f. 44—47.
- ²⁹ *Doc. răzb. indep.*, vol. VI, p. 139.
- ³⁰ La Arh. St. Tirgu-Jiu, fond Colecția documente foi volante — cota V/648, se află un set de aceste ilustrate.
- ³¹ Vezi „Magazin istoric”, VII, nr. 12/1973, p. 94.
- ³² Vezi General Radu Rosetti, *Însemnătatea istorică a căderii Plevnei*, Extras din „Memoriile Secției istorice”, tom XIX, p. 11.
- ³³ Vezi „Convorbiri literare”, XXIX, nr. 8 din 1 august 1895, p. 714.
- ³⁴ *Ibidem*, p. 716.
- ³⁵ V. Alecsandri, *Scrisori, însemnări*, Ediție îngrijită de Marta Anineanu, Edit. pentru literatură, 1964, p. 124.
- ³⁶ Maior Gr. Ionescu, *Jurnalul de război al Regimentului „Ștefan cel Mare”, nr. 13*, Iași, 1921, p. 50—54.
- ³⁷ Vezi „Magazin istoric”, VII, nr. 12/1973, p. 94.
- ³⁸ Probabil prin această strofă poetul s-a gândit să evoce moartea sergentului C. Popescu („rupt în două” de un obuz); nu întâmplător monumentul ridicat în memoria acestuia este cunoscut și sub denumirea de „Monumentul lui Cobuz” (Colonel dr. Florian Tucă, Mircea Cociu, dr. F. Chirea, *Bărbați ai datoriei 1877—1878*, Edit. militară, București, 1979, p. 216).
- ³⁹ Colonel Ch. Crăiniceanu, *Impresiuni din război 1877—1878*, București, 1896, p. 47.

L'INDÉPENDANCE — PERMANENCE, RÉALISATION, NOUVELLES PRÉCISIONS

Résumé

L'étude relève que la lutte pour la défense de la liberté et de la terre ancestrale a constitué un trait caractéristique de l'histoire roumaine, que l'indépendance a constitué une préoccupation permanente de l'Etat roumain. L'auteur souligne que grâce à la résistance héroïque du peuple-désireux de conserver son entité nationale — les envahisseurs ottomans

n'ont jamais pu transformer les pays roumains en pachalyks tures, comme ils l'ont procédé avec les Etats des Balkans ou avec la Hongrie. Les Etats féodaux roumains ont toujours maintenu leur autonomie, réussissent parfois à conquérir temporairement même une certaine indépendance. La domination ottomane et les vicissitudes historiques ont freiné temporairement le processus d'évolution de la société roumaine, sans cependant réussir à l'arrêter.

Surtout après l'union des Principautés Roumaines en 1859, le peuple a cherché par des actions persévérantes, politiques et diplomatiques, à arracher à la Porte Ottomane, pas à pas, de nouveaux attributs de la souveraineté nationale, implicitement à se détacher toujours davantage de la suzeraineté ottomane et à affirmer sur le plan international sa libre existence et sa volonté d'indépendance pleine et entière. Ainsi, la conquête de l'indépendance en 1877 — par la guerre victorieuse contre l'empire ottoman — n'a pas été un acte spontané, de conjoncture, mais le couronnement logique de la lutte séculaire du peuple roumain pour l'indépendance. L'indépendance proclamée par le parlement de 9 mai 1877 a été consacrée et scellée par le sang de plus de 10 000 soldats roumains pendant les mémorables batailles de Grivitza, Plevna, Rahova et Smîrdan, et puis reconnue par les puissances européennes par le traité de Berlin.

En conclusion de l'étude, l'auteur fait quelques précisions intéressantes — pour ce qui est de démythifier et de rétablir la vérité historique — en ce qui concerne la capitulation d'Osman pacha l'identification du premier soldat roumain tombé dans le duel d'artillerie de Calafat et du héros littéraire *Peneş Curcanul* crée par le poète V. Alecsandri.

STATUTUL JURIDIC AL ROMÂNIEI PÎNĂ LA PROCLAMAREA INDEPENDENȚEI ÎN LUMINA DREPTULUI INTERNAȚIONAL AL VREMII

PAUL OPRESCU

Dreptul internațional de la începutul secolului al XIX-lea recunoaște două categorii de state cu personalitate politică: state suverane și state semi-suverane. Primele se bucurau de totalitatea atributelor unui stat independent, iar celelalte depindeau de un alt stat suveran „în exercițiul unuia sau mai multor drepturi esențial inerente suveranității”, dar în rest erau cu totul libere¹. Cei mai renumiți autori ai vremii arată că „statul semi-suveran rămâne investit cu beneficiul tuturor regulilor de drept internațional și i se recunoaște, în general, dreptul de a trata ca putere independentă cu celelalte state, în cazul și pentru toate chestiunile în care nici o opreliște nu s-a stipulat”². În ceea ce privește dreptul statului suveran de a interveni în conducerea internă sau în relațiile externe ale statului semi-suveran este unanim recunoscut că acest drept era limitat la ceea ce se stabilea prin tratate sau prin actul de supunere. Așadar gradul de dependență al unui stat semi-suveran se determina numai după întinderea obligațiilor convenționale contractate³. Aceste obligații afectau cel mai adesea numai exercițiul suveranității externe, care aparținea total sau parțial statului suveran. Dar și în acest caz statul semi-suveran putea exercita dreptul de ambasadă în funcție de gradul său de independență. De asemenea dreptul internațional recunoaște acestor state, în măsura în care se bucurau de personalitate politică, dreptul de negociere directă cu celelalte state, suverane sau semi-suverane⁴.

Statele arătate de dreptul public european ca semi-suverane la sfîrșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX se găseau mai ales în Germania și Italia. Erau, de pildă, statele care, plasate sub puterea legislativă și judiciară a Imperiului, nu puteau fi considerate în întregime suverane. Numărul lor era, în această perioadă, în continuă scădere. Unele au încetat să mai existe fiind anexate statelor suverane, iar altele devenind suverane. Prin dizolvarea Imperiului german în 1806 și prin transformările politice operate în timpul dominației nepoleoniene acest gen de state dispar atît de pe teritoriul fostului Imperiu cît și în Italia. După 1815 sînt citate în Dreptul ginților ca semi-suverane numai următoarele: Principatele române; Statele unite ale Insulelor Ioniene, sub protectoratul britanic, alipite apoi Greciei; republica Poglizza din Dalmația, anexată curînd de Austria; Egiptul după 1840; Principatul Monaco: orașul liber Cracovia, anexat de Austria în 1846 și Dantzig sub protectoratul Prusiei și al Saxoniei. Spre mijlocul secolului se considerau semi-suverane Principatele române, Egiptul, Serbia, Samos, Tunis, pe care Almanach-ul de Gotha le cuprindea sub aceeași rubrică „Imperiul otoman”. Este de remarcat că în timp ce în Dreptul ginților european această categorie de state devine un anacronism față de dezvoltarea istorică, termenul se aplică prin asimilare unor state autonome în raporturi

speciale cu Imperiul otoman. Dar aceste raporturi decurgeau din alte condiții istorice decît cele care au generat instituția în dreptul public european. Folosind eticheta altor situațiuni de drept desigur că termenul nu putea acoperi mulțumitor statutul acestor țări, aflate pe cale de eliberare de sub așa zisa suzeranitate otomană. De altfel, autorii au sesizat aceste deosebiri. Ei arată diferențele existente în raporturile Serbiei și Egiptului cu Poarta și ale țărilor române cu Poarta. E.R.N. Arntz, profesor de Drept internațional la Universitatea din Bruxelles, admițînd o similitudine în situația statelor aflate sub suzeranitatea otomană, insistă asupra faptului că Egiptul, Serbia, Samos și Tunis au făcut parte din Imperiul otoman și că legăturile lor de supunere au fost slăbite, dar nu rupte complet. Însă Moldova și Țara Românească au fost țări independente și recunoscute permanent ca atare, nu au făcut parte niciodată din Imperiul otoman, dar Turcia și apoi Rusia au diminuat exercițiul suveranității lor, fără a o distruge în întregime”⁵. De altfel, în timp ce statele semi-suverane din fostul Imperiu german și-au pierdut autonomia, fiind anexate de state suverane, statele semi-suverane de sub supremația otomană se îndreaptă spre independență, deci cunosc cu totul altă evoluție⁶. În această perioadă, cînd Imperiul otoman intră în aria de acțiune a dreptului internațional european, reformatori de tipul lui Midhat-Pașa și alții încearcă să transforme aceste state în „provincii privilegiate”, ale Sultanului, tocmai pentru a crea aparența unei similitudini cu instituțiile europene. Dar cum suzeranitatea vasală și cea suzerană nu puteau coexista multă vreme, un autor de importanța lui Bluntschli cerea în 1868 ca dreptul internațional să sprijine procesul natural spre independență al statelor autonome „vasale” Porții și „să nu contribuie a-l încetini, căutînd perpetuarea formelor de nesuținut ale unui drept învechit”⁷. Și acest „drept învechit”, încă susținut în deceniile 7—8 ale secolului XIX de către partizanii „integrității. Imperiului otoman” trebuia să dispară prin accesul la independență totală a statelor așa zise „semi-dependente”, ceea ce s-a și întîmplat în acest veac XIX. De altfel autorii din a doua jumătate a sec. XIX considerau statele semi-suverane ca o anomalie și împărțirea în state suverane și semi-suverane „criticabilă”⁸ totuși acceptă denumirea numai pentru că „istoricește au existat”⁹, sau pentru a-i indica „natura bastardă”¹⁰.

În ceea ce privește statutul internațional al celor două țări române, Moldova și Țara Românească, cei mai de seamă autori din sec. XIX, îl discută în raport de situația celor două principate față de Turcia, „putere suzerană” și de Rusia „putere protectoare”. Baza juridico-diplomatică o află aceștia în seria de tratate încheiate între 1774—1849 și anume: Tratatul de la Kuciuk-Kainargi (1774); Tratatul de la Iași din 29 dec./9 ianuarie 1792; de la București (1812), de la Akkerman din 25 sept./7 oct. 1826, de la Adrianopol din 21 sept. 1829; Tratatul de la Unkiar-Skelessi din 8 iulie 1833 și convenția de la Balta-Liman din aprilie 1849. Aceste acte internaționale mențin suzeranitatea otomană și instaurează protectoratul țarist. Este de remarcat în ceea ce privește termenul de „suzeranitate”, folosit spre a desemna dependența față de Poartă, că el apare pentru prima dată într-un document internațional în Tratatul de la Adrianopol, deci numai în 1829, iar termenul de „protectorat” pentru a desemna poziția Rusiei nu apare în tratatele citate dar se găsește în unele acte diplomatice și în Regulamentul Organic. La Conferința de la Viena, din 1856, delegatul rus va cere folosirea expresiei „sub garanție” în loc

de „protectorat”. Apoi la Congresul de la Paris, în ședința din 28 februarie 1856, baronul Brunnow stăruie pentru înlocuirea termenului de „protectorat” care după părerea sa „nu exprima bine rolul ce-și dobândise Rusia în principate”¹¹. Dezbaterile în jurul noțiunilor de „suzeraniat” sau „protectorat” dovedesc că ele nu erau conforme cu situația țărilor române, alta decât cea care în dreptul public european făcuse să apară această terminologie. Indiferent de definirea acestor situații, însă, cele două imperii, Turcia și Rusia, își arogaseră puterea de a dispune de soarta principatelor, dar, ele nu le-au încorporat, nici una nici cealaltă, niciodată. Deși exercițiul suveranității principatelor a avut de suferit prin amestecul celor doi mai puternici vecini, autonomia lor, din punct de vedere juridic, nu a fost cu nimic diminuată.¹² Dar definirea atât de vag a raporturilor cu Imperiul otoman și cu Curtea protectoare creiază autorilor dificultăți în stabilirea statutului internațional al Moldovei și Țării Românești. Unii le consideră state tributare, alții vasale, cei mai mulți semi-suverane. La unii autori de la începutul secolului „relațiile politice sub raportul Dreptului ginților european nu sînt încă stabilite pentru cele două țări”¹³. Un mare specialist rus în problemele Dreptului Internațional, F. de Martens, afirmă hotărît că „dependența principatelor consta numai în aceea că hospodarii lor, liber aleși, erau confirmați de sultan și îi plăteau un tribut fixat prin capitulații”¹⁴. Pentru Martens „dreptul de protecție pe care Rusia îl exercita asupra principatelor dunărene dură fără contestație pînă la războiul Crimeii”, apoi „fu împărțit de toate puterile semnatare ale tratatului de la Paris din 1856”¹⁵. După E.R.N. Arntz, principatele erau de multă vreme „două state independente în posesia dreptului de a încheia tratate internaționale”¹⁶. Și același autor, judecînd din punct de vedere al dreptului internațional, își exprimă părerea că „nu s-ar putea contesta că situația principatelor dunărene a fost totdeauna anormală de la invazia otomanilor”¹⁷. Juristul belgian conchide, arătînd că „în lumina principiilor și tradițiilor Dreptului ginților este dificil de definit această situație, fără exemplu în istorie”, căci „aceste țări se bucură de o administrație internă liberă și independentă; au principii sau „hospodari”, cînd aleși de populația indigenă, cînd numiți de o putere străină; așezate, pe de altă parte, sub suzeranitatea Porții căreia îi plătea tribut; în același timp și sub protecția Rusiei, dar pot face tratate cu puteri străine și au însărcinat de afaceri la Constantinopol”¹⁸. În același sens se pronunță și Bluntschli care arată că principatele nu fuseseră niciodată încorporate Turciei și au continuat în permanență să-și păstreze domniilor lor proprii. El conchide: „cele două țări se aflau prin voința lor și prin intermediul unor condiții bine precizate sub protectoratul sultanului: mai degrabă că nu erau state vasale avîndu-și drepturi de la un suveran”¹⁹. Vasile Boerescu, atent și pasionat cercetător al problemei, susține că relațiile cu Poarta trebuie considerate ca fiind „ceea ce publicității numesc alianță inegală”. Bazîndu-se pe renumiți autori ai vremii ca Vattel, Martens sau Wheaton, el demonstrează că plata tributului nu afecta suveranitatea unei națiuni. Românii au acceptat „cel mult protecția Sublimei Porți garantată în schimbul unui tribut anual...”²⁰. Boerescu respinge calificarea țărilor române ca semi-suverane de unii autori, arătînd că aceștia nu au cunoștința de tratatele încheiate și că tratează „ușor drepturile națiunii române”. Demonstrează cu argumentele istorice că în ciuda violărilor statutului legal după 1716 și a tratatelor încheiate după 1774, suveranitatea externă a țărilor române a rămas intactă și conchide afirmînd deplina

suveranitate, internă și externă, a principatelor²¹. Royer-Collard, profesor de Drept internațional al Universității din Paris, consideră că Boerescu a demonstrat cu autoritatea celor mai impunători autori de drept internațional, că niciodată suveranitatea țărilor române nu a fost distrusă, chiar dacă violări silnice le-au încălcat uneori independența. Profesorul francez se ridică și el împotriva afirmației că cele două principate ar fi fost semi-suverane. După el „acei care au întrebuințat cuvântul pentru a califica raporturile Porții otomane cu Români, nu au știut nici ei exact ce vroiau și ce putea să le spună”. Continuându-și argumentarea arată că termenul de „suzeranitate” nici nu există în limba turcă și era „aproape necunoscut în limbajul diplomatic al Europei”. Nu vede nici o asemănare între așa zisa „suzeranitate a Porții și suzeranitatea feudală din Europa, de unde a fost împrumutat. Mai aproape de adevăr i se pare termenul de „supremație” din primele tratate încheiate de otomani și care nu diminuau atributele suveranității principatelor și dreptul lor la independență²². Un punct de vedere similar susține în ianuarie 1877 și un autor român, G. G. Ștefănescu, demonstrând că termenul de „suzeranitate” a fost folosit în Convenția de la Paris pentru a desemna vechile raporturi dintre țările române și Poartă²³.

Toți autorii recunosc, și nici cele două imperii ce se considerau ca având drepturi speciale în principate nu au negat niciodată, că Moldova și Țara Românească au fost în permanență autonome. Ele aveau drept la exercițiul nestinjenit al suveranității interne în modul cel mai deplin. Ele puteau decide, la adăpost de orice intervenție străină, în toate problemele lor interne. Se argumentează, de asemenea, și prin aceea că între 1386—1857 au încheiat tratate de alianță, de comerț, de pace, de extrădare cu țări ca Rusia, Turcia, Austria, Polonia, Germania, Anglia. Cum „nici un suveran străin nu tratează de la putere cu o provincie sau o parte a unui alt imperiu, remarcă Arntz, înseamnă că țările române erau tratate ca state egale cu cele cu care au încheiat tratate”²⁴. Pe de altă parte, considerate „vasale” principatele române fură rînduite de unii autori printre statele semi-suverane, situație incertă din punct de vedere al Dreptului ginților. De aceea românii căutau să dea raporturilor cu Poarta o bază juridică sigură prin „capitulații”. Deși diplomația otomană le-a contestat existența în oct. 1857, iar în 1858 a formulat rezerve asupra autenticității lor, totuși „capitulațiile” au fost luate ca bază pentru a defini situația juridică a țărilor române față de Imperiul otoman atît la Congresul de la Paris cît și în textul Convenției pentru organizarea principatelor din 1858.

După războiul din Crimeia, cînd chestiunea orientală era din nou la ordinea zilei, românii cereau independența. Dar puterile învingătoare participaseră la război cu scopul declarat de a apăra integritatea Imperiului otoman și nu puteau satisface acest deziderat. Prin actul încheiat la Viena, la 1 febr., 1856, principalele puteri europene, înscriau printre punctele viitoarei păci, „completa abolire a protectoratului rus” și declarau că „Rusia nu va exercita nici un drept particular sau exclusiv de pretențiune sau amestec în treburile interne ale Principatelor”²⁵. În acest protocol, care va fi considerat ca preliminariile păcii de la Paris, se va statua că „principatele vor păstra privilegiile și imunitățile lor sub suzeranitatea Porții”. Cu alte cuvinte, concertul european recunoaște autonomia deplină a țărilor române, întărind acest statut prin înlăturarea știrbirilor ce-i fuseseră aduse în mod silnic și fără temei legal. Într-un act de drept interna-

țional, principalele puteri europene recunosc deci că principatele române au fost în permanență și rîmîn state autonome, care se bucură de toate atribuțiile garantate de Dreptul ginților, state cu personalitate politică. Apoi prin protocolul de la Constantinopol, din 11 febr. 1856, Poarta confirma „din nou privilegiile și imunitățile de care principatele s-au bucurat” sub suzeranitatea ei. Tratatul de la Paris, semnat la 18/30 martie 1856 înscrisa abolirea protectoratului țarist și punea principatele sub garanția colectivă a celor șapte mari puteri europene: Franța, Anglia, Rusia, Austria, Turcia, Prusia și Sardinia. Menținînd suzeranitatea otomană, tratatul stipula și el că „Principatele vor continua să se bucure de privilegiile și imunitățile pe care le posedă”. Ceea ce aducea nou tratatul de la Paris în statutul internațional al celor două țări române, era garanția colectivă a marilor puteri. Și pentru a nu confunda această garanție cu un protectorat cităm pe Pradier-Fodéré care arată că în timp ce garanția este promisă în raport cu o terță putere și are un caracter relativ, protectoratul, dimpotrivă, obligă pe protector să apere pe protejat în orice împrejurare și împotriva oricărui atac²⁶. Garanția colectivă coroborată cu principiul, stabilit tot la Paris în 1856, că problemele legate de chestiunea orientală vor fi rezolvate numai prin consens de marile puteri, făcea imposibilă intervenția în Principate a uneia dintre marile puteri, fie ea chiar Turcia „suzerană”. De pildă în 1861, Turcia a încercat să impună o anexă, după care, în eventualitatea vacanței sêaunului domnesc, trebuia să se aplice protocolul din 1859. Dar puterile garante au considerat inițiativa Porții ca ilegală pentru că nu avusese loc o înțelegere prealabilă în această chestiune. Tratatul de la Paris oferea astfel o bază mai sigură și o garanție pentru respectarea autonomiei statului român prin fixarea unui cadru juridic mai bine precizat a raporturilor cu Imperiul otoman. Pe această bază va fi posibil între 1859—1877 să se respingă cu succes încercările de știrbire a autonomiei țării și a suveranității interne a statului român. Aceste acte juridico-diplomatice dela începutul anului 1856, trebuie subliniat, nu instituiau un nou statut țărilor române, ci recunosc un statut legal existent de multă vreme „dar încălcat de puteri care au folosit forța împotriva dreptului”.

Pe temeiul tratatului de la Paris și a dorințelor exprimate de populația celor două Principate s-a elaborat „Convenția de la Paris”, din 7/19-august 1858. Ea trebuia să devină legea fundamentală a Principatelor Unite. Convenția statua prin art. 2 că „Principatele vor urma a se bucura sub chezășuirea colectivă a Puterilor contractante de privilegiile și imunitățile de care sînt în posesie”. Temeiul juridic al acestei situațiuni îl găsea Convenția de la Paris în „capitulațiile . . . care constituie a lor autonomie, regulînd raporturile lor cu Sublima Poartă și pe care mai multe hatîșerifuri și mai cu seamă acela din anul 1834 le-au consfințit, conform asemenea cu articolele 22 și 23 ale tratatului încheiat la Paris, la 30 martie 1856 . . .”. Este de reținut că indiferent de discuția privind existența „capitulațiilor” se restaura regimul de autonomie al Principatelor, violat, dar niciodată anulat.

Prin art. 1, după ce se recunoștea dreptul la unire, conform dorințelor poporului român, se hotăra o „semi-unire” și se menținea „suzeranitatea” otomană. Totuși este prima dată cînd situația țărilor române putea fi definită după principiile dreptului public european. Spre deosebire de trecut, cînd statutul lor era greu de precizat, după 1858 situația Principatelor Unite și apoi a României față de Turcia „suzerană” este

formal mai bine fixată. În dreptul internațional al vremii, după cum am mai arătat, gradul de independență al unui stat semi-suveran ținea numai de întinderea obligațiilor înscrise în tratate. În ceea ce privește România, pînă în 1877, singurele ei obligații față de puterea suzerană erau cele din art. 8 al Convenției de la Paris și numai acestea. În fapt singura obligație reală era tributul, iar celelalte, după cum vom vedea, se vor dovedi pur formale. În ceea ce privește aplicarea în România a tratatelor încheiate de Turcia, aceasta venea în contradicție cu art. 2 al Convenției care garanta principatelor „privilegiile și inunitățile de care sînt în posesie”. Existența acestor prevederi în Convenția de la Paris și „suzeranitatea” otomană făcea ca Principatele Unite să fie considerate în dreptul european ca stat semi-suveran sau semi-dependent.

Statutul internațional al Principatelor-Unite, apoi al României pînă în 1877, era așadar statornicit prin actele juridico-diplomatice din 1856 și 1858. Dar gradul de independență depindea de natura și întinderea obligațiilor care-i știrbeau exercițiul deplin al suveranității interne și externe. De aceea specialiștii vremii, în definirea statutului juridic al României, supun discuției conținutul și întinderea acestor obligații. În primul rînd folosirea termenului de „suzeranitate” pentru a desemna poziția Turciei, li se pare fără sens. Împrumutat din dreptul feudal al Europei occidentale, termenul li se pare fără nici o semnificație în tratatele Porții otomane. Royer Collard, după cum am mai arătat, scria că „acei care au întrebuințat acest cuvînt pentru a califica raporturile Porții otomane cu România, ei înșiși n-au știut bine ce vroiau să spună sau ce-ar fi putut să le spună”²⁷. Arntz, pe de altă parte, scrie că nici un autor de Dreptul ginților nu definește suzeranitatea și „chiar semnatarii actelor din 1856 și 1858 ar fi în mare încurcătură dacă ar trebui să-i determine semnificația și efectele”²⁸. El adaugă că „este regretabil că diplomații moderni nu au alungat din Dreptul ginților un termen care nu reprezintă un sens limpede și care poate servi cel mult să iște contestații”²⁹. V. Boerescu, scriînd în perioada dintre semnarea Tratatului de la Paris și a Convenției din 7/19 august, arată că „se știe prea bine cît de neînțeleasă și nesigură a fost pînă acum astă suzeranitate și la cîte dificultăți a dat ea loc”. El propune ca legăturile cu Turcia să fie astfel formulate : „Principatele Moldova și România constituie un stat liber și suveran, pus de bună voie sub protecția Turciei prin tratatele de la 1393, 1360, 1513 și 1529”³⁰. Admite că „prințul astei țări, independent și suveran în statele sale și în privința celorlalte puteri europene, s-a îndatorit, prin tratatele dinainte, a aduce omagiu și a plăti un tribut anual Înaltei Porți”³¹. Boerescu vede în Principatele Unite un stat pe deplin suveran, dar legăturile cu Turcia — le obligă a „nu intra în război în contra Turciei, afară de un caz de violare a dreptului din partea acesteia” și nu pot încheia alianțe „contrarii intereselor și drepturilor Înaltei Porți”³². La atît se reducea, spunea Boerescu, suzeranitatea otomană, termen pe care de altfel nici nu-l folosește. Contestă și situația de stat semisuveran, Principatele Unite fiind, după el, un stat suveran care încheiasă o alianță „inegală cu Turcia”. Dacă termenul de „suzeranitate” nu pare propriu a determina acea „supremație” juridică, cum îi spunea Royer-Collard, tributul pare tuturor singura realitate a poziției de inferioritate juridică în cazul Principatelor Unite. Apoi reluînd pe Vattel, întreaga doctrină este de acord că un stat care se pune sub protecția altuia nepierzînd calitatea de stat suveran, poate încheia tratate, alianțe, dacă n-a renunțat

expres la acest drept în tratatul de protecție”³³. Și pentru a demonstra aceasta se amintește că și alte state plățiseră sau mai plăteau tribut fără a-și fi pierdut calitatea de stat suveran. De pildă, Belgia prin tratatele din 1839 și 1842 trebuia să dea Olandei anual suma de 400 000 florini datorie răscumpărată în 1873³⁴. În ceea ce privește țările române se arată că încheiaseră tratate cu state suverane, chiar după ce începuseră să plătească tribut Porții otomane. Scriind la mijlocul secolului, deci chiar în epoca aplicării Convenției de la Paris, Th. Funck-Brentano și Albert Sorel, într-un manual clasic pentru Franța în această vreme, arătau : „Tributul nu constituie prin el însuși un raport între state, ci din contră, consecința raporturilor care există între aceste state”³⁵. Deci atît practica relațiilor internaționale, cît și dreptul internațional din sec. XVIII și XIX invederează că plata tributului nu anula exercițiul suveranității statului care-l plătea. În ceea ce privește investitura ea este, spunea Arntz, „un drept onorific al sultanului, cel mult o regulă de ceremonial, care nu afectează cu nimic suveranitatea țării”³⁶. Se observă că domnul fiind ales pe viață de Adunări (art. 10 al Convenției) el deținea puterea de la acestea și deci sultanul nu putea avea nici un rol în alegerea lui și nici cu ce putere să-l investească. Ba mai mult, în conformitate cu art. 12 al Convenției de la Paris, investitura „va fi acordată în cel mult o lună de zile”. Cît depindea de sultan, care în nici un caz nu o putea refuza fără consimțămîntul tuturor puterilor garante, se va dovedi atît în cazul lui Cuza cît și al lui Carol. Deși dubla alegere din ianuarie 1859 punea în pericol principiile Convenției, Conferința recomandă în sept. 1859 Porții să dea „investitura”, ceea ce sultanul a și făcut. În 1866 Turcia se adresează din nou puterilor garante, iar Conferința ceru respectarea tratatelor în ceea ce privea alegerea noului domn. Dar principatele aleg pe Carol, acesta depune jurămîntul fără a aminti nimic de sultan, iar noua Constituție nu pomeneste de legăturile cu Turcia. Conferința puterilor garante, deși consideră „ilegală” înscăunarea lui Carol împiedică Turcia să intervină. În cele din urmă, în ciuda tuturor acestor acte, sultanul acordă investitura principelui Carol. Se dovedea deci că această „investitură”, împrumutată din dreptul feudal (punerea vasalului în posesia dreptului) sau canonic (transmiterea puterii spirituale) se dovedea un anacronism în sec. XIX, în cazul raporturilor dintre Imperiul otoman și un stat autonom cu dreptul, recunoscut chiar de Poartă, de a-și alege domnul și a se cîrmui după constituția sa proprie.

Dar faimosul art. 8 al Convenției mai conținea două prevederi care, la prima vedere păreau a aduce o gravă vătămare exercițiul suveranității Principatelor-Unite. Acestea erau intervenția colectivă a marilor puteri și aplicarea în țară a tratatelor încheiate de Turcia. Dreptul de intervenție al puterilor garante apare încă în Tratatul de la Paris (1856) cînd prin art. 26 se permitea Porții să se înțeleagă „cu celelalte puteri contractante asupra măsurilor pentru a menține sau restabili ordinea legală”. În Convenția din 7/19 august ideea este reluată arătîndu-se că Poarta „va putea provoca prin înțelegerea cu Curțile garante măsurile trebuincioase pentru restatornicirea ordinii, la întîmplare de a se compromite”. Oricum, este clar că orice intervenție, era imposibilă fără acordul tuturor puterilor garante. Dar puterile nu au favorizat inițiativele de intervenție ale Turciei și cînd s-au produs, ca în 1865 de pildă, au fost respinse în numele autonomiei de care se bucura România. În ceea ce privește tratatele Porții, Convenția prevedea că „vor fi aplicabile Principatelor în

tot ceea ce nu va atinge ale lor imunități”. Venea deci în totală contradicție cu art. 2 care statua că „Principatele vor urma a se bucura . . . de privilegiurile și imunitățile de care sînt în posesie”, și între acestea era și cel de a încheia tratate cu puteri suverane, drept recunoscut de toți autorii și exercitat chiar în sec. XIX de țările române. În ciuda opoziției Turciei, uneori vehement manifestă, România încă înainte de 1877 a participat la viața internațională în numele său propriu, ca orice stat cu personalitate politică, a încheiat convenții comerciale, a devenit parte la unele convenții internaționale. Opoziția Turciei s-a dovedit în permanență fără efect, tocmai pentru că celelalte state suverane, considerau România ca un stat avînd capacitatea juridică de a se angaja în numele său propriu.

Cele arătate mai sus dovedesc că în Dreptul internațional și în practica relațiilor internaționale România era recunoscută și pînă în 1877 ca un stat cu deplină suveranitate internă. Exercițiul suveranității externe era limitat însă de așa zisa „suzeranitate” otomană. Dar, după cum am arătat, astfel de limitări erau strict cele înscrise în tratate. Pentru România nu erau altele decît cele din art. 8 al Convenției de la Paris, iar dintre acestea numai tributul era precizat, celelalte s-au dovedit fără sancțiune juridică sau pur și simplu inoperante. Tributul rămîne astfel după cum observă contemporanii, singura sarcină reală, decurgînd din legătura de „vasalitate” față de Imperiul roman. Apare evident că România chiar înainte de 1877 se bucura de toate drepturile unui stat cu personalitate juridică și politică în comunitatea europeană. I s-a refuzat însă dreptul de a încheia alianțe politice sau militare. De asemenea, nu putea avea miniștri rezidenți deși era reprezentată în Balcani și în principalele capitale europene de agenți diplomatici, care se bucurau de protecția Dreptului ginților. României i se creia astfel o stare de „inferioritate juridică”, în timp ce i se recunoșteau totuși drepturile unui stat pe deplin suveran. Este semnificativ în acest sens, declarația făcută la 27 febr. 1876, în Reichsrath de Chlumtzy, în legătură cu tratatul de comerț ce-l semnase cu România. El spunea : „nu acuzați guvernul dacă în loc de a se agăța de litera tratatelor de hirtie, s-a plasat în centrul vieții reale, dacă a acceptat faptele așa cum ele s-au dezvoltat”³⁷. Și mai hotărît, juristul belgian Arntz observa în martie 1877, pe baza studiului juridic și istoric al statutului creat României după 1858, că acest statut era „incompatibil cu Dreptul națiunilor și cu progresul Dreptului ginților”. Și același autor arată că „puterea faptelor și forța vitală a unei națiuni va sfărîma totdeauna legăturile împotriva firii, prin care tratatele ar încerca să o înlănțuie, chiar dacă aceste legături și-ar avea originea în tradițiile istorice ale altor vremi”³⁸. Concluzia sa era că „România este un stat independent în ciuda cîtorva restricții, mai mult aparente decît reale, pe care tratatele par a le fi adus acestei independențe”³⁹. El mai remarcă de asemenea, că situația de fapt a României nu mai permitea menținerea ei, prin oricît de slabe legături, sub „dependența otomană”: „dacă tratatele nu i-au asigurat suficient independența, principiile Dreptului internațional o cer”⁴⁰.

Între 1859—1877 lupta pentru independență s-a dat sub forma afirmării permanente a deplinei autonomii și a suveranității interne. În sfera raporturilor politice apăsa însă umbra „suzeranității” otomane. Apoi evenimentele anilor 1875—1876, în Balcani, făceau să se nască noi speranțe de independență. Deși opinia publică românească și guvernul nu și-au ascuns simpatia pentru lupta de eliberare a popoarelor balcanice,

gubernul de la București a căutat să nu compromită neutralitatea țării în eventualitatea războiului ruso-ture. Încă la 9 august 1875 Vasile Boerescu, atunci ministru de externe, arăta că România trebuie să se țină „în rezervă” pentru a nu periclita „neutralitatea teritoriului nostru”, dar adăugă ; „aceasta nu înseamnă că sintem dușmănoși față de populațiile de pe celălalt mal al Dunării . . . Avem dimpotrivă simpatie pentru aceste națiuni și . . . cele mai bune legături prietenești există între suveranul nostru și principele Serbiei și cel al Muntenegrului”⁴¹. Neutralitatea în conflictul de la sud de Dunăre nu rezolvă însă „neutralitatea teritoriului național” în cazul conflictului ruso-ture. În ianuarie 1876 Ignatiev nu se sfia să declare că dacă turcii vor intra în Bosnia și Hertegovina, Rusia va ocupa România ca „zalog”⁴². Totuși guvernele de la București au urmărit pînă la sfîrșitul anului 1876 să obțină neutralitatea. Această politică a produs momente de demnitate națională. A fost circulara din 4 ianuarie 1876 a lui Lascăr Catargi care vorbește de datoria de a nu privi nepăsători la intervenția unei alte puteri, care ar dori, indiferent în ce scop, să ocupe România⁴³. Apoi memoriul lui Kogălniceanu din 16 iunie 1876 în care se arată că „drepturile și interesele noastre, datoriile pe care le avem față de țară, ne poruncesc să rostim fără șovăială, păsurile și cererile noastre și să facem toate eforturile pentru a ajunge la o soluție”⁴⁴. Turcia nu a răspuns la acest memoriu și pentru că ororile săvîrșite în Balcani continuau, Kogălniceanu intervine din nou la 20 iulie 1876. Este un document de o mare frumusețe morală, apreciat de N. Iorga ca făcînd „cea mai mare onoare” autorului. Este un protest împotriva metodelor folosite de armata otomană, dar și o mărturie despre indignarea pricinuită în rîndurile poporului român de aceste grave abateri de la „datoriile omeniei”. Noul guvern, prezidat de Ion C. Brătianu, instalat la 24 iulie 1876, ajută în ascuns pe sirbi, dușmani ai Porții și aliați ai Rusiei. Urmează întvederea lui Brătianu cu Francisc Iosif la Sibiu, vizita aceuiași la Livadia. La Conferința de la Constantinopol marile puteri refuză să acorde României „o garanție specială de neutralitate”, pentru că nu se voiau implicate în conflictul ruso-ture. A mai venit și Constituția otomană de la 11/23 dec. 1876, care încâlca grosolan autonomia țării, considerînd-o „provincie privilegiată a Imperiului”. În dezbaterile vii, ce au avut loc în Parlamentul român, în zilele de 21, 22 și 23 decembrie 1876 primul ministru declara : „chiar dacă toate puterile din Europa . . . ar zice ca România să fie o provincie turcească, noi să nu suferim una ca aceasta”⁴⁵. În protestul ce a urmat, guvernul român declara „nule și neavenite toate dispozițiile Curții otomane privind România”.

Întreaga activitate diplomatică a României în perioada imediat premergătoare războiului din 1877, este aceea a unui stat independent : guvernul de la București și-a păstrat în permanență libertatea de acțiune, a tratat cu puteri ca Austro-Ungaria sau Rusia ca stat suveran, fără a ține seamă de politica externă a Imperiului otoman. Și cum marile puteri garante s-au opus „neutralizării” teritoriului românesc, singura cale de a împiedica transformarea țării în teatru de război a fost semnarea Convenției din 4/16 aprilie. Chiar proclamarea independenței a avut loc fără „aprobarea” vreuneia dintre marile puteri. Pentru a măsura valoarea acestui act de independență trebuie să avem în vedere că și Serbia a dorit să facă același gest, dar a „consultat” Rusia și a trebuit să renunțe.

Declarația de independență a României nu a fost primită cu bunăvoință de toate marile puteri. Turcia declară că nu renunță la ceea ce

numea „drepturile sale”; Anglia nu o aprobă, dar nici nu a luat măsuri de a se opune; la Paris se credea că fără a schimba statutul internațional, situația țării se agrava lipsind-o de garanția marilor puteri; de la Berlin se anunța că totul „depinde de felul cum interesele supușilor și acționarilor germani vor fi rezolvate în România”. Austro-Ungaria și Rusia sunt mai binevoitoare. Andrassy considera independența României ca „un fapt asupra căruia nu era de revenit”. Net favorabilă era Italia, dar ca și celelalte puteri amîna decizia pînă la încheierea păcii⁴⁶. Astfel lua sfîrșit prima încercare de recunoaștere a independenței, ca urmare a notei lui Kogălniceanu din 23 mai/3 iunie 1877.

Dar în ciuda lipsei de bunăvoință a marilor puteri România era stat independent. În acest sens se pronunța toți autorii de Drept internațional al vremii. Existența unui Stat nou este o chestiune de fapt. Nu recunoașterea crează un stat. După cum remarcă P. Pradier-Fodéré recunoașterea „dă sancțiunea a ceea ce este, ea confirmă o stare de lucruri existentă”⁴⁷. Și același autor făcînd deosebirea între momentul independenței și al recunoașterii spune: „instaurarea unui Stat nou pe scena politică se face de plin drept în ziua în care începe să existe, deci recunoașterea îi este necesară pentru a confirma ceea ce există prin sine, admițînd pe noul membru în marea familie internațională”⁴⁸. Aceeași teză o susține și un mare internaționalist german al vremii, Heffter: „Recunoașterea nu face decît să confirme ceea ce există legalmente”. Juristul belgian Arntz, chiar în 1877 și referitor la cazul României scria: „Cînd un stat se sustrage de sub dependența altuia, nu are nevoie de recunoașterea altor state; dar pentru a intra în relații și a trata cu aceștia trebuie să fie recunoscut de ei”⁴⁹. În același sens se pronunță și alți mari specialiști în Drept internațional ca F. de Martens, cunoscutul jurist rus, sau francezul Louis Renault. Scriînd mai tîrziu, lucrarea sa este din 1906, John Bassett Moore în al său *Digest of International Law* afirmă că suveranitatea internă a unui stat nu depinde de recunoaștere. El exemplifică cu Statele Unite care sînt independente de la 4 iulie 1776, de cînd s-au proclamat ca atare⁵⁰.

Așadar independența absolută a României datează de la 9 mai 1877. Într-o inspirată formulare V. Boerescu declara în Parlament la 26 noiembrie 1877 că proclamarea independenței „nu a fost decît rezultatul final al unei lucrări lungi, decît cea din urmă fază a dezvoltării autonomiei noastre”. Într-adevăr, actul de la 9 mai 1877 reprezintă rezultatul îndelungatei lupte a poporului român pentru neatîrnare. În sec. XIX restaurarea în drept a autonomiei a însemnat un mare pas înainte spre independență. Apoi generația Unirii, în anii săi de maturitate, a știut să folosească, cu simț istoric și pricepere juridică, orice împrejurare pentru ca în două decenii orice semn de întrebare asupra statutului juridic al României să dispară.

NOTE

¹ J. L. Klüber, *Droit des gens moderne de l'Europe*, § 24; P. Pradier-Fodéré, *Le droit International public européen et américain* ... Paris, 1885, Vol. I, p. 176.

² G. F. Martens, *Precis du Droit des gens moderne de l'Europe* ... Paris, 1869, p. 97.

³ J. L. Klüber, *op. cit.*, § 24; J. B. Moore, *A Digest of International Law*, Washington, 1906, Vol. I, p. 18 și 27.

⁴ Vezi și Pradier-Fodéré, *op. cit.*, I, p. 176; J. B. Moore, *Op. cit.*, I, p. 27.

⁵ E. R. N. Arntz, *De la situation, internationale de la Roumanie*, Gand, 1877, p. 15.

- ⁶ Th. Funck-Brentano și Albert Sorel, *Precis du Droit des gens*, Paris, 1877, p. 44.
- ⁷ Bluntschli, *Le Droit international codifié*, Paris, 1874 (ediția II-a), p. 92.
- ⁸ Pradier-Fodéré, *op. cit.*, I, p. 159.
- ⁹ Pradier-Fodéré, *op. cit.*, I, p. 159 și J. B. Moore, *op. cit.*, p. 18.
- ¹⁰ Heffter, *Le Droit International de l'Europe . . .*, 1873, p. 19.
- ¹¹ *Congresul din Paris. Protocoalele și tratatul de pace*, publicate după „Monitorul Francez” de P. Teulescu și G. Baronzi, București, 1856, p. 18.
- ¹² Vezi și E. R. N. Arntz, *Op. cit.*, p. 15.
- ¹³ Vezi J. L. Klüber, *op. cit.*, p. 52.
- ¹⁴ F. de Martens : *Traité de droit International*, Paris, 1883, Tom. I, p. 348.
- ¹⁵ *Idem*, p. 349.
- ¹⁶ E.R.N. Arntz, *op. cit.*, p. 21.
- ¹⁷ *Idem*, p. 10.
- ¹⁸ *Idem*, p. 14—15.
- ¹⁹ Bluntschli, *Le Congrès de Berlin et sa portée au point de vue du Droit International*, în „Revue de Droit International et de Législation comparée”, tom. XII/1880, p. 410.
- ²⁰ B. Boeresco, *La juridiction consulaire dans les Principautés Roumaines*, Paris, 1865.
- ²¹ Vezi B. Boeresco, *La Roumaine après le traité de Paris du 30 Mars 1856 . . .*, seconde édition, București, 1869, p. 33—46.
- ²² *Idem*, p. 6—7.
- ²³ G. G. Ștefănescu, *Suzeranitatea României față cu Dreptul Ginților*, București, 1877, p. 22.
- ²⁴ E.R.N. Arntz, *op. cit.*, p. 11.
- ²⁵ *Congresul din Paris. Protocoalele și tratatul de pace . . .*, București, 1856, p. 13.
- ²⁶ P. Pradier-Fodéré, *op. cit.*, I, p. 194.
- ²⁷ Royer-Collard, *op. cit.*, p. 6.
- ²⁸ E.R.N. Arntz, *op. cit.*, p. 29.
- ²⁹ *Ibidem*.
- ³⁰ V. Boerescu, *România după Tratatul de la Paris din 30 martie*, București, 1858, p. 66.
- ³¹ *Idem*, p. 67.
- ³² *Ibidem*.
- ³³ Vattel, *Droit des gens*, cartea a II-a, cap. II, p. 155.
- ³⁴ E.R.N. Arntz, *op. cit.*, p. 28.
- ³⁵ Th. Funck-Brentano-Albert Sorel, *Précis du Droit des gens*, Paris, 1877, p. 44.
- ³⁶ E. R. N. Arntz, *Op. cit.*, p. 30.
- ³⁷ Citat după E. R. N. Arntz, *op. cit.*, p. 31.
- ³⁸ E. R. N. Arntz, *op. cit.*, p. 3.
- ³⁹ *Ibidem*, p. 10.
- ⁴⁰ *Ibidem*, p. 33.
- ⁴¹ Vezi N. Adăniloiaie, *Independența națională a României*, Edit. Academiei, București, 1986, p. 115.
- ⁴² *Ibidem*, p. 117.
- ⁴³ *Ibidem*, p. 117.
- ⁴⁴ *Ibidem*, p. 129.
- ⁴⁵ *Ibidem*, p. 139.
- ⁴⁶ Pentru amănunte : Gr. Chiriță, *Atitudinea puterilor europene față de problema independenței României* în „Studii”, nr. 4/1977, p. 673—690.
- ⁴⁷ P. Pradier-Fodéré, *Le Droit International public*, Paris, 1885, Vol. I, p. 240.
- ⁴⁸ *Ibidem*, p. 237.
- ⁴⁹ E. R. N. Arntz, *De la situation internationale de la Roumanie*, 1877, p. 32.
- ⁵⁰ J. B. Moore, *A Digest of International Law*, Washington, 1906, Vol. I, p. 19.

LE STATUT JURIDIQUE DE LA ROUMANIE
JUSQU'À LA PROCLAMATION
DE L'INDÉPENDANCE À LA LUMIÈRE DU DROIT
INTERNATIONAL DE L'ÉPOQUE

Résumé

Le droit international du XIXe siècle connaît, en dehors des Etats souverains une catégorie d'Etats dénommés „semi-souverains”. Ce dernier groupe d'Etats jouissent d'une parfaite autonomie intérieure, mais

leur souveraineté extérieure était partiellement réduite. Tandis que dans le droit européen les Etats semi-souverains disparaissent par l'évolution historique, le terme s'applique, vers le milieu du siècle, aux Etats autonomes se trouvant en rapports spéciaux avec l'Empire Ottoman (les Principautés Roumaines, la Serbie, l'Egypte, l'île de Samos, le Tunis). Les auteurs saisissent le fait que les Principautés Roumaines ont été toujours autonomes, tandis que les autres, ont obtenu l'autonomie au XIXe siècle. Puis, alors que les Etats semi-souverains d'Italie ou d'Allemagne ont fini par être annexés, les Etats „vassaux” à la Porte Ottomane évoluent vers l'indépendance pleine et entière.

Le statut des pays roumains jusqu'en 1856 est discuté en rapport avec la situation envers la Turquie, „puissance suzeraine” et la Russie, „puissance protectrice”. Les débats autour des termes „suzeraineté” et „protectorat” prouvent que les notions empruntées à d'autres circonstances historiques n'étaient pas conformes à la situation de fait. Il existe même l'opinion que pour les deux Etats roumains „les relations politiques sous le rapport du Droit européen des gens ne sont pas encore établies” (J. J. Klüber), mais tous les auteurs reconnaissent que, en dépit de la position que s'étaient arrogées la Turquie et la Russie, les Principautés Roumaines n'ont été incorporés ni à l'Empire ottoman ni à l'Empire des tsars. V. Boeresco rejette la qualification d'Etats semi-souverains car, selon lui, les deux pays „ont accepté tout au plus la protection de la Sublime Porte, garantie en échange d'un tribut annuel”. Royer-Collard, d'accord avec Boerescu, relève, que „la souveraineté des pays roumains n'a jamais été détruite, même si leur indépendance a été parfois transgressée par des violations abusives”.

Par le traité de Paris (1856) et puis par la Convention du 7/19 août 1858, les Principautés roumaines se voient octroyer un statut plus précis qui leur garanti l'autonomie. L'analyse de la Convention entreprise par plusieurs auteurs conduit à la conclusion que la seule obligation réelle des Principautés envers la Porte Ottomane consistait à payer le tribut. Durant la crise orientale de 1875—1876, la Roumanie a agi comme un Etat indépendant : elle a négocié avec l'autriche-Hongrie, la Turquie, la Russie ; a conclu la convention avec la Russie ; a proclamé l'indépendance sous „consulter” l'une des grandes puissances ; a choisi les conditions de la collaboration militaire etc. L'ajournement de la reconnaissance de l'indépendance par les grandes puissances n'affectait pas l'indépendance proclamée le 9 mai 1877, car ainsi que se prononcent tous les auteurs de Droit international de l'époque, la reconnaissance ne fait que confirmer ce qu'il existe en fait.

ARMATA ȘI SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ (1859 — 1877)

DUMITRU PREDĂ

În perioada care a urmat Unirii Moldovei cu Muntenia, rolul armatei române a fost determinat de imperati­vele naționale cele mai arzătoare: apărarea cuceririlor Unirii și realizarea obiectivului următor al programului național — dobândirea neatârării de stat. Aceste obiective fundamentale, orientarea tradițională spre forțele promotoare ale progresului național și social au imprimat organismului militar trăsături specifice și l-au făcut să joace un rol important în mersul înainte al societății românești. Mihail Kogălniceanu arăta încă în anul 1860 că „dreptul și progresul patriei noastre reclamă dar ea să avem o armată în stare a ne apăra hotarele și autonomia”¹. Misiunea stabilită de Tratatul și Convenția de la Paris îi lărgise, de altfel, armatei, atribuțiile față de perioadă regulamenteră, incluzând acum și prevederea privind apărarea frontierelor. Domnitorul Cuza dezvăluia consulului francez Victor Place, curînd după urcarea pe tron, intențiile sale asupra rolului pe care urma să-l dea acesteia. „Țin ca armata mărginită pentru moment la necesitățile noastre de ordin publică, să se pregătească pentru orice”².

Trebuie subliniat faptul că, indiferent de orientările lor în rezolvarea problemelor interne ale țării, toate grupările politice românești au acordat o atenție deosebită rolului și locului armatei în societate, ca element chemat să contribuie la propășirea țării, ca un factor de stabilitate și ordine, de instruirea și educație patriotică a militarilor, a tineretului. Gazeta „Anunțătorul român” scria că rostul oștirii române era „să ne preserve de năvăliri și de tot felul de umiliri ce încercă în trecut (...), să serve de rempart (apărare — n.n.) și adăpostire noului edificiu ce construim”³. Armata, care jucase un rol important în înfăptuirea actului istoric de la 24 ianuarie 1859, a contribuit hotărîtor la opera complexă de consolidare a României unite, fiind dintre toate instituțiile și domeniile vieții publice cea care a reflectat cel mai rapid procesul de unificare a țării⁴. Atitudinea demnă și hotărîtoare a armatei române — va declara în mai multe ocazii însuși Alexandru Ioan Cuza — a contribuit mult la înființarea unei singure Români⁵. În viziunea factorilor de conducere a statului, ca și pentru poporul român, oștirea a reprezentat mereu „tăria și viitorul țării”, „garanția naționalității și drepturilor sale”. Inaugurînd în 1874 statuia lui Mihai Viteazul din fața Universității bucureștene, act simbolizînd aspirațiile tuturor românilor la independență și unitate definitivă, domnitorul Carol al României spunea: „Sînt sigur că timpul de bărbăție n-a trecut și că, în momentul de pericol, România se va scula ca un singur om spre a împlini, ca în trecut, datoria sa”⁶.

ARMATA ÎN VIAȚA POLITICĂ ROMÂNEASCĂ

Armata, în primul rînd cadrele ei permanente, a fost conectată la toate evenimentele politice și sociale care au produs mutații profunde în.

www.dacoromanica.ro

societate, a reacționat și a luat atitudine față de principalele probleme ale țării. „În acea frământare gigantică, în care se crea statul român (modern — n.n.) — afirma Ion C. Brătianu referindu-se la militari — nu puteau rămâne străini luptelor politice”⁷. Interesul manifestat față de armată de către forțele politice interne s-a datorat și faptului că vedeau în aceasta un mijloc pentru realizarea obiectivelor lor programatice, pentru consolidarea regimului de guvernământ instaurat, un instrument de satisfacere a intereselor claselor pe care le reprezentau. Viața politică românească s-a caracterizat, în răstimpul dintre Unire și dobândirea independenței prin numeroase și puternice frământări, generate de lupta pentru putere dintre burghezie, clasa reprezentantă a progresului, interesată în înnoirea structurilor social-economice, a vieții publice și moșierime, care ținea să-și conserve vechile privilegii și prioritatea în afacerile țării^{7bis}.

În primii ani de domnie, Cuza a căutat să întrebuițeze armata pentru consolidarea domniei și a unității statului împotriva pericolului extern reprezentat îndeosebi de puterile vecine care nu aveau existența și dezvoltarea tinărului stat român. Armata a sprijinit măsurile și reformele întreprinse de domnitor, inclusiv soluția loviturii de stat din 2/14 mai 1864, prin care boierimea conservatoare primea o lovitură hotărâtoare, creind condiții propice construcției statului național burghez. Doi ani mai târziu însă, prin o parte a ofițerilor și unităților sale, armata română a fost implicată direct și decisiv în schimbarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza, produsă prin lovitura de stat din 11/23 februarie 1866⁸. Din guvernul provizoriu constituit atunci, din rîndul grupărilor care executaseră răsturnarea, făcea parte și maiorul Dimitrie Lecca comandantul batalionului de vînători ce asigurase garda palatului, iar în Locotenanța Domnească, alături de conservatorul Lascăr Catargiu și generalul liberal Nicolae Goleșcu, era inclus colonelul de artilerie Nicolae Haralambie, participant și el la acțiune. Încălcarea jurământului de credință față de domnitor a provocat o profundă nemulțumire în rîndurile unei mari părți a armatei, mulți ofițeri demisionînd imediat. În momentul sosirii în țară a noului domnitor, peste 200 de cadre militare au adresat un protest colectiv solicitînd scoaterea din serviciu a tuturor militarilor participanți la evenimentul din 11/23 februarie! Abia sosit în România și nevrînd să înăsprească atmosfera și așa complicată de pericolul unei intervenții armate străine, Carol nu a luat măsuri punitive, dar a atenționat că „politica trebuie să rămînă departe de soldat”, a cărui unică misiune „este să-și apere patria împotriva oricărui inamic, pînă la cea din urmă suflare”⁹.

Răscoala grănicerilor din primăvara și vara aceluiași an, cuprînzînd întreaga Cîmpie a Dunării din Mehedinți pînă în Covurlui, avînd la bază nemulțumirile lor sociale și militare (neplata soldei pe ultimele luni, chemarea la concentrarea pe riul Sabar, departe de casă) a avut și un caracter politic, fiind îndreptată împotriva guvernului provizoriu pe care au refuzat să-l recunoască, ca o reacție de protest față de înlăturarea lui Cuza, domnitorul care dăduse reforma agrară¹⁰.

În perioada următoare, noul domnitor, crescut la școala disciplinei prusace și care privise de la început cu o oarecare neîncredere pe autorii loviturii de stat, a căutat, după cum își exprimase intenția de la început, să îndepărteze ostirea de la viața politică și s-o transforme într-un instrument sigur și capabil să-i sprijine programul de consolidare internă a domniei, luînd măsuri care să oprească repetarea lui 11 februarie. Aceasta cu atît mai mult cu cît cunoștea că gruparea radicalilor condusă de

C. A. Rosetti și I. C. Brătianu, care-l aduseseră pe tronul României, întreținea legături strinse cu numeroși ofițeri din București și din provincie.¹² De aceea el s-a orientat spre elementele politice moderate și mai ales conservatoare, ca și spre o parte din militarii care protestaseră în 1866, printre care, în primul rând, s-a aflat generalul Ioan Em. Florescu. Într-o scrisoare adresată tatălui său în 1872, domnitorul îi arăta că: „Sînt aceia pe care pot conta, fiindcă au fost credincioși unui principiu, iar nu unei persoane”¹².

Relativ la aceeași orientare politică a lui Carol, generalul Al. Candiano-Popescu, participant și el la lovitura de stat din februarie 1866, nota în *Memoriile* sale că prințul „pe colonelul Solomon îl reprimi cu brațele deschise în oaste, considerîndu-l ca pe un soldat leal și devotat tronului fiindcă nu păsărise pe Vodă Cuza, iar pe maiorul Slăniceanu care-i înfățișase jalba ofițerilor cuziști contra februaristilor, deși în formă nu-l încuraja, în fond însă avea întreaga-i aprobare”¹³.

Tendința de a scoate armata din sfera politicului se degajă și din ordinul circular al ministrului de Război din 12 august 1868: „Acum cînd statul român este constituit unul și nedespărțit, românul sub uniformă nu trebuie să fie distras de alt simțămînt decît d-a observa legile militare și d-a apăra unitatea patriei... și independența națională”¹⁴.

Realitatea evenimentelor ulterioare a demonstrat că circulara nu a reprezentat din partea liderului liberal decît o declarație de intenții. Nevoii să păsărească cirna guvernului (noiembrie 1868) liberalii radicali au căutat, în scurtă vreme, să se folosească de forța armată ca de un mijloc de presiune asupra rivalilor politici și chiar în vederea unei eventuale răsturnări a domnitorului și proclamării republicii. Acționînd în această direcție ei au încercat să profite de frămîntările apărute în rîndurile militarilor, ca urmare a măsurilor luate de suveran privind reorganizarea organismului militar, calificate de opoziție drept o încercare de „prusianizare” a armatei, de unele fricțiuni survenite între corpul de ofițeri și comandantul suprem al oștirii. Deasemenea, fluctuațiile politice permanente* și-au transmis ecurile și în cadrul instituției militare fiind concretizate prin promovări sau destituii, treceri în neactivitate, acordarea de funcții importante după interesele celor care dețineau puterea. O puternică tensiune a izbucnit în rîndul ofițerilor în urma denisiei forțate a maiorului Dabija Nicolae de la conducerea stabilimentului de artilerie. Cauzată de conflictul avut de maior cu un caporal prusian din misiunea colonelului Krenski, care refuzase să-i execute ordinele, ea a fost interpretată ca o știrbire gravă a prestigiului corpului de ofițeri, declanșînd o campanie antigubernamentală cu accente antidinastice și chiar o interpelare în Parlament a maiorului în retragere Radu Mihail, simpatizant al radicalilor, în ședința din 20 mai 1869¹⁵.

Un alt moment conflictual și desemnarea generalului D. Macedonschi, cunoscut pentru poziția sa conservatoare, în fruntea diviziei teritoriale de la București în 1869¹⁶. Camera în majoritate liberală, considerînd acest lucru drept o provocare, a cerut chiar anularea decretului de numire, deja înapoiat de domnitor, ceea ce a dus la dizolvarea ei și la noi alegeri.

Un element de manevră politică întrebuițat de către liberalii radicali era garda civică. Prin compoziția și misiunea ei garda reprezenta un instrument politic armat capabil să determine modificarea raportului de forțe din țară în favoarea lor¹⁷. Pentru a împiedica acest lucru, începînd

cu guvernul D. Ghica — M. Kogălniceanu s-au luat măsuri de restrângere a activității gărzii, de numire în fruntea ei a unor oameni de încredere ai noului guvern, de dezarmare și chiar de refolosire a acesteia în favoarea guvernului, cum a fost în cazul alegerilor comunale și parlamentare din primăvara anului 1870¹⁸. După promulgarea legii de organizare a puterii armate din 1872 rolul politic al gărzii, trecută în subordinea directă a Ministerului de Război, a fost practic anulat.

În timpul mișcării cu caracter republican și antidinastic din acești ani condusă de liberalii radicali în scopul revenirii lor la putere, armata, în marea ei majoritate, a sprijinit guvernele țării, manifestându-se ca un factor de ordine și stabilitate în stat. Astfel, ea a reprimat imediat încercarea de a se proclama republica în august 1870 la Ploiești¹⁹, Batalionul 4 de vânători restabilind o situație devenită critică la un moment dat.

În ceea ce privește manifestarea opțiunilor politice ale militarilor în calitate de cetățeni, ea era stipulată prin legile și regulamentele electorale existente în această perioadă. Participarea la vot era foarte restrictivă în primul ani după Unire datorită censului ridicat stabilit prin dispozițiile electorale anexate Convenției de la Paris din 1858²⁰ și chiar după promulgarea Constituției liberale și a legii electorale din 1866²¹. Nici o lege nu a oprit înscrierea în listele electorale a militarilor, indiferent de poziția lor în armată și exercitarea dreptului lor de alegător, dacă îndeplineau celălalte condiții, în principal censul. „Ministerul — se arată într-un ordin al ministrului de război din 1874 — niciodată nu s-a ocupat de voturile ofițerilor în alegeri, fiecare fiind liber a vota după conștiința sa”²². Erau scutiți de cens ofițerii în retragere, alături de profesori, ingineri, medici și pensionarii statului, cu toții făcând parte din colegiul al treilea care alegea deputații în mod direct. Legea electorală din 30 iulie/11 august 1866 a prevăzut în mod categoric că militarii aflați în activitate de serviciu să nu poată fi aleși în Parlament, cu excepția generalilor (un timp și a coloneilor cu o vechime de cel puțin trei ani în grad). Aceștia puteau fi aleși numai în Senat²³, dar într-o altă circumscripție electorală decât aceea în care își exercitau comandamentul. Mandatul de deputat nu era însă incompatibil cu calitatea de militar în neactivitate sau disponibilitate. Cu toate acestea, mai ales spre sfârșitul perioadei analizate, factorii de conducere politică au acționat în direcția neangajării armatei — ca instituție — în afacerile politice, în timp ce reprezentanții ai ei erau forțe însemnate în angrenajul partidelor și grupărilor politice, ocupând uneori poziții notabile în viața publică, precum generalii Nicolae Golescu, Christian Tell, Iancu Ghica, Ioan Em. Florescu, George Adrian, Gheorghe Manu, coloneii G. Slăniceanu, N. Haralambie, Gh. și Al. Angelescu etc.

Odată cu instalarea guvernului conservator Lascăr Cataigiu (11 23 martie 1871) se observă încercarea de a reține pe militari, în primul rând pe ofițeri de la exprimarea pozițiilor lor politice, sub amenințarea unor sancțiuni severe, ceea ce a trezit fireasca reacție de protest din partea opoziției liberale. „Pentru ce — sublinia în 1875 ziarul „Alegătorul liber” — nici un militar nu poate manifesta opiniunile sale politice [...]. Nu este aceasta o adevărată violare a drepturilor cetățenești. Și chiar militarii, cari, după Constituțiune, nu sînt privați de calitatea lor de alegători, să lase disciplina și sabia la ușa colegiului electoral și a întrunirilor publice, pentru a zice « civis sum » și a exercita acest drept sacru, de care depinde viitorul națiunii”²⁴.

Atitudinea guvernului fusese precizată foarte clar cu un an înainte când colonelul Tobias Gherghel, aflat în neacvitate, fusese trimis înaintea unui consiliu de anchetă de reformă, acuzat fiind că încălcase dispoziția Ministerului de Război de a nu se publica materiale în ziare fără aprobarea acestuia**²⁵. Spre deosebire de situațiile din alte țări, în România nu s-a creat totuși o grupare politică militară bine constituită, care să încerce să se amestece în treburile interne ale țării, care să aibă un rol deosebit în guvernare. Dar spre sfârșitul perioadei se semnalează totuși tendința de a se forma o „partidă militară-civică” care, după opinia unui reprezentant al acesteia, trebuia să joace un rol de echilibru între cele două principale partide; liberal și conservator, „să menție cumpăna dreptății”²⁶.

ROLUL ORGANISMULUI MILITAR ÎN CADRUL APARATULUI DE STAT

Și în această perioadă armata a continuat să dețină un rol principal în menținerea, alături de celelalte forțe represive, a rînduieiilor social-politice instituite. În concepția factorilor de conducere a țării armata trebuia să fie mereu „destul de tare pentru a menține liniștea publică și a pedepsi cu energie pe cei ce ar îndrăzni a făptui turburări”²⁷. Evident că mai ales în primii ani de la Unire armata trebuia să contribuie, în primul rînd, la menținerea acelei ordini necesare consolidării interne a țării, să împiedice orice mișcare, de orice natură care ar fi pus în pericol mersul înainte al societății românești. Lupta intensă dintre forțele care reprezentau progresul, în primul rînd burghezia, și cele conservatoare, dorind menținerea vechilor privilegii, s-a concretizat și prin puternice frământări sociale. Mișcările populare, țărănești și orășenești la care s-au raliat elemente ale trupelor teritoriale au fost declanșate în timpul domniei lui Cuza, nu împotriva domnitorului cel care dădea reforma agrară în 1864 și a cărui popularitate în rîndul maselor s-a menținut constantă, ci împotriva nedreptăților sociale ale moșierilor, abuzurilor administrației locale. Unele din aceste mișcări au fost influențate de grupările politice burgheze, cu precădere radicalii, care le-au folosit în lupta lor pentru putere, cum a fost în cazul mișcării conduse de Mircea Mălăieru, fost deputat țărăn în Adunările ad-hoc, de la începutul anului 1862²⁸. Intervenția forțelor armate a reușit să restabilească liniștea și să evite ciocnirile violente.

Împotriva unor revolte populare erau folosite, în primul rînd, trupele de dorobanți și călărași, care erau afectate serviciilor publice, în calitate de „agenți administrativi și judicari”. Regulamentul dorobanților²⁹ stipula că intervenția lor urma să se facă doar în cazul unor evenimente care reclamau „măsuri urgente și hotărîe”.

Pentru „executarea legilor și regulamentelor de administrație publică” ei păstrau o legătură directă cu Ministerul de Interne. Astfel, la cererea autorităților Escadronul 7 dorobanți intervenea în 1862 în județul Vilcea pentru a menține „ordinea legală” la operațiile de hotărnicie datorită mișcării de protest a moșnenilor³⁰. Armata regulată nu intervenea decît rar, în evenimente deosebite cum au fost în cazul unor mișcări ivite chiar în rîndul trupelor teritoriale, uzînd de forța ei superioară. Așa s-a petrecut și în vara anului 1859 cu prilejul concentrării de la Florești, cînd au izbucnit puternice frământări printre grănicerii și dorobanții din Muntenia. Cauza revoltelor trupelor teritoriale a fost

apăsarea moșierilor, care au pretins prestarea plăcii de la familiile celor trimiși în tabără. Cu acest prilej, pe toată linia Dunării s-au produs ciocniri, unele violente, trupele teritoriale răscolite fiind dezarmate ³¹.

Mișcările populare declanșate spre sfârșitul anului 1860 la Craiova, Ploiești, Cîmpulung, Caracal, Călărași și Brăila au fost oprite doar prin concentrări masive de trupe ³².

După promulgarea reformei agrare în 1864, abuzurile frecvente în aplicarea prevederilor ei de către autoritățile de stat, corupte deseori de marii proprietari, au întetit agitațiile și revoltele țărănești. Odată cu detronarea lui Cuza, ele au crescut și mai mult în intensitate, țărani temîndu-se că reforma nu se va mai aplica ³³. În mai 1866 izbucnea răscoala amintită a grănicerilor, ale căror revendicări sociale și politice au coincis cu cele ale țărănimii ³⁴. Răscoala a fost înăbușită cu greutate prin intervenția armatei regulate.

În anii 1867, 1871, 1876 cînd au loc cele mai numeroase ridicări la luptă ale țărănimii, forțele armate au fost chemate în repetate rînduri, pentru a le potoli. Așa a fost în 1867, cînd la insistențele arendașilor, dorobanții acționau în județele Bacău și Neamț, iar trupe regulate importante în județul Dimbovița. Concepția claselor dominante de a folosi armata ca instrument de apărare a proprietăților și drepturilor lor a fost tot mai des pusă în aplicare după votarea legii privind tocmelile agricole, în 1872. Legea introducea prin articolul 13 o stipulație privind execuția silită a țăranilor „învoiați” cu ajutorul forței armate ³⁵. Măsura a stîrnit numeroase critici și proteste : „Milițianul, soldatul, fiul poporului chemat să apere patria, îl vom vedea la spatele țăranului cu biciul în mînă, bătîndu-l ca să lucreze ...” declarase în Parlament Mihail Kogălniceanu, autor al reformei din 1864, opunîndu-se legii ³⁶.

După ce în 1873 armata intervenea împotriva grevei căruțașilor din Brăila, în același an se dădea un nou regulament al serviciului de garnizoană care venea să precizeze modalitățile de intervenție de trupele în cazul formării de „atrupamente, care ar amenința ordinea publică” — ceea ce nu făcea decît să sporească participarea unităților militare la menținerea ordinii dorite de guvernanți ³⁷. Ministrul de Război a solicitat totuși prefectilor „a nu usa de această măsură decît în cazuri extraordinare și pentru trebuințe bine justificate” ³⁸.

Ceea ce se remarcă încă din această perioadă este solidarizarea, e drept sporadică, a unor trupe teritoriale cu mișcările țărănești. Aceasta se datora în primul rînd faptului că ele proveneau din mediul rural, cunoscînd din experiența proprie lipsurile și nedreptățile sociale. De exemplu, cu prilejul răscoalelor din 1867 din județul Vlașca, prefectul arăta în raportul său că numai 12 dorobanți „și-au făcut datoria”, ceilalți 38 fiind înțeleși cu locuitorii revoltați. Aceștia au fost mai tîrziu arestați și supuși unei comisii de anchetă ³⁹.

În anul 1870, în scopul potolirii și a preîntîmpinării revoltelor se înregistrează pentru prima dată concentrarea de trupe din alte județe, prezența dorobanților locali fiind apreciată ca îndoielnică, ei putînd trece de partea țăranilor ⁴⁰.

Forțele militare au mai fost întrebîinate în perceperea dărilor și executarea prestațiilor către comună, județ și stat. Astfel, în toamna anului 1870 era necesară concentrarea unui număr de 15 dorobanți pe timp de două săptămîni în subprefectura plășii Branîștea (Iași) pentru

și scoate la „lucrul șoselelor județene” pe țărani care „se opun a ieși la lucru”⁴¹. De asemenea, îndecosei trupele teritoriale, au participat la acțiuni de prindere a contrabandelor de la frontieră, și unor răufăcători aducând servicii însemnate în această direcție⁴².

ARMATA ÎN VIAȚA ECONOMICĂ-SOCIALĂ A ȚĂRII

Aria misiunilor ce i-au fost încredințate armatei a fost treptat lărgită și diversificată, prin participarea la producerea unor bunuri materiale, la acțiuni frecvente de ajutoare a populației în cazul unor calamități naturale, la viața social-culturală a țării.

Prezența armatei în viața economică a țării, reglementată prin diferite regulamente și decizii ministeriale, demonstrează răspîndirea în cercuri tot mai largi a convingerii asupra utilității folosirii forței de muncă din oștire pentru executarea unor lucrări importante pentru care nu existau mijloacele necesare.

Într-un articol intitulat „Productibilitatea armatei române”, publicat în „Analele economice” din 1861⁴³, economistul Dionisie Pop Marțian susținea ideea unei tot mai intense participări a militarilor la muncile agricole și la construirea căilor de comunicație, încît armata „fără de a înceta a fi ceea ce a fost”, trebuia să se transforme într-o instituție productivă, care să contribuie la dezvoltarea generală a țării.

Problema participării ostașilor la asemenea activități a fost reglementată de altfel printr-un ordin de zi din 30 noiembrie 1861, prin care ostașii erau autorizați „a lucra în oraș spre a se perfecționa în meseriile lor sau a se întrebuița în lucrările agricole mai cu seamă la epoca culesului sau secerișului”⁴⁴. Numărul militarilor lucrători se stabilea potrivit nevoilor, fiind aduși doar „oameni cu bune purtări, care au împlinit un an de serviciu și care și-au terminat învățătura de soldat”. Cererile privind învoirea unor lucrători trebuiau adresate Ministerului de Război, specificîndu-se natura lucrării, costul zilnic. În ceea ce privește învoirile de lucru*, comandanții de companii erau însărcinați să cerceteze, „avantajele ce pot trage soldații din lucru”, raportînd despre aceasta șefului de batalion, care înainta cererea ierarhic împreună cu opinia sa. Aceste învoiri vor fi „acordate de preferință — se sublinia în articolul 221 al regulamentului serviciului interior — pentru lucrări care desvâlue puterile și obișnuiesc pe soldați cu exercițiunile militare și cu ostenelele rezbelului. În niciun caz, un soldat să nu se întrebuițeze la un lucru care ar degrăda meseria armelor”. Regulamentul mai specifica ținuta militarilor-lucrători — totdeauna cea de „corvoadă” —, necesitatea prezenței lor la apel, la inspecțiile duminicale, la marșurile militare și la manevre, la exercițiile de tragere etc., în consecință participarea la diverse activități trebuia să fie făcută fără neglijarea pregătirii militare.

Dealtfel, batalioanele de geniu au întreprins „lucrări însemnătoare chiar a doua zi” de la înființare, după cum se aprecia în ziarul „Țăranul român”⁴⁵. În vara anul ui 1859, cele 4 companii ale Batalionului 1 geniu din Moldova, comandate de căpitanul Ion Chinezu, au lucrat la executarea drumului dintre Strunga — Tîrgu-Frumos, pentru ca în primăvara anului următor să deschidă lucrările de șoseluire dintre Focșani și Mărășești, precum și ale podului de peste riul Susița. În 1861, același batalion a continuat construirea șoselei Iași—Tîrgu-Frumos, realizînd și un pod peste Putna, la Mărășești, pe șoseaua Mărășești—Focșani⁴⁶.

La 30 mai 1861, Batalionul -2 geniu din Muntenia declanșase lucrări asemănătoare între Buzău și Focșani; în trei luni a executat porțiunea de șosea cuprinsă între Buzău și Crucea Comizoaiiei⁴⁷. În anii următori a terminat șoseaua Buzău—Focșani și paralel a executat importante lucrări pentru apărarea de inundații a orașului Rîmnicu-Sărat, printr-un canal de 300 m, lungime și 24, lărgime, avînd o adîncime de 1,70 m. în care s-a abătut albia riului Rîmnic⁴⁸.

În 1865, trupele de geniu unificate într-un singur corp (Batalionul de geniu) au lucrat la construirea șoselelor Cotroceni — Grozăvești și Curtea Arsă — cazarma Alexandria din București⁴⁹ și au săpat canalul dintre satele Arcuda și Joița, pentru a se abate o parte a apelor Dimboviței în piriul Ciorogirla și a ferii, astfel, Capitala de inundații⁵⁰.

Despre consecințele binefăcătoare ale unei asemenea activități, un contemporan nota: „Aceste rezultate sînt negreșit prea frumoase și sunt cu atît mai prețioase cu cît ele ne arată oarecum calea mîntuirii noastre”, căci „desvăluirea puterii naționale nu se putea face decît prin sporirea armatei și înlesnirea comerțului și a industriilelor prin deschiderea căilor de comunicațiuni”⁵¹.

În 1866 geniștii se găseau „pentru lucru fabricii” de praf de la Tîrgușor⁵². După 1870 trupele de geniu au fost întrebuițate mai rar în lucrări de mai mare întindere, fiind intensificată, în schimb, pregătirea lor de specialitate. Concomitent, ostașii au adus însemnate servicii în agricultură prin participarea la diverse campanii agricole sau de exterminare a lăcustelor, care produceau pagube serioase culturilor. Ei au fost deasemenea prezenți la combaterea diverselor calamități care se abăteau asupra țării. Alături de trupele specializate de pompieri, ei au participat la stingerea unor mari incendii, care pustiau practic mai ales localitățile urbane. Astfel, militarii și-au arătat devotamentul „prin iuțeala cu care au alergat” reușind să stingă puternicul incendiu din mahalaua Biserica Albă din București, izbucnit în noaptea de 16 spre 17 martie 1860⁵³. Cu ocazia incendiului din 15 mai 1861 de la cazarma Sf. Gheorghe din Capitală, trupele garnizoanei au acționat alături de pompieri „cu toată arta, curajul, și energia lor”⁵⁴. Municipalitatea din Tîrgu-Ocna adresa, în vara anului 1863, mulțumiri comandantului companiei 5 din Regimentul 1 infanterie și celor 40 soldați, în frunte cu locotenentul Ilie Stoenescu, care au reușit să pună stavilă focului, „scăpînd orașul de prada lui”. Printr-un ordin de zi pe întreaga armată, generalul Ioan Emanoil Florescu, ministrul de Război, aducea calde felicitări acestor ostași⁵⁵.

Garda orașenească și pompierii din Focșani au contribuit la stingerea incendiului din 11 iunie 1869 ce amenințase timp de trei ore „a preface în cenuse mai tot orașul”⁵⁶. La fel au fost îndepărtate flăcările ce înconjuraseră piața catedralei din Brăila⁵⁷.

Fapte deosebite au fost săvîrșite și în operațiile de salvare a oamenilor și bunurilor acestora executate cu prilejul inundațiilor. Astfel, în timpul marilor căderi de ploi din vara anului 1864, militarii garnizoanei București, ofițerii și soldații, au manifestat operativitate și energie, luptînd timp de trei zile cu forța apelor. Ministrul de Război, generalul Savel Manu, aprecia într-un ordin de zi că trupele garnizoanei⁵⁸ au știut a-și îndeplini pe deplin datorile lor de militari și de români”⁵⁸. Detașamente de geniști — pontonieri au intervenit în repetate rînduri pentru repararea podurilor dezafectate de ape, pentru salvarea unor localități amenințate cu inundația datorită dezghețului etc.

Formațiunilor sanitare militare au dat concurs eficace în combaterea diferitelor epidemii și epizootii din țară. Primul regulament asupra funcționării „ambulanelor sanitare” a fost dat în anul 1865, fiind completat cu „Instrucțiuni” în anul următor⁵⁹. De multe ori medicii militari au fost evidențiați pentru „zelul și activitatea” lor, așa cum a fost și în lupta dusă în cursul anului 1865 împotriva epidemiei de holeră din București, Galați și Brăila⁶⁰.

Faptele pe care le săvârșeau ostașii în astfel de împrejurări au fost adesea apreciate de autorități, de cetățeni care prin diferite modalități își exprimau mulțumirile și încrederea față de prezența unităților armatei în localitățile lor. De exemplu, în anul 1876, Societatea generală de asigurare „România” din Galați, avînd în vedere, „zelul și activitatea ce au dezvoltat la stingerea incendiului pompierii împreună cu comandantul lor din acel oraș”, le dădea drept recompensă 200 lei⁶¹.

Pentru spitalele militare se făceau donații de bani, medicamente, ustensile, mobilier și diverse alte lucruri necesare echipării lor⁶², iar trupelor li se dădeau ca ofrande mantale, căciuli, mănuși⁶³. Primăriile și diverși particulari ofereau de asemenea trupelor clădiri și anexe pentru instalarea cazarmelor, magaziiilor de companie, lemne pentru grajd, dreptul de pășunat gratuit⁶⁴.

O activitate utilă a fost întreprinsă în acești ani și de ofițerii destinați serviciului geografic al armatei⁶⁵. Ei au pornit încă din 1863, sub conducerea căpitanului Hagi și a locotenentului Grammont la întocmirea hărții țării. În toamna anului 1873, elevi ai școlii militare, în frunte cu locotenentul colonel Dona, începeau ridicarea topografică a zonei Tei — Herăstrău (Fierăstrău)⁶⁶. Din vara anului 1873 o echipă condusă de colonelul Barozzi, șeful Depozitului de Război, a desfășurat o serie de recunoașteri și a executat construcții geodezice și topografice în nordul Moldovei, Iași, Botoșani, Suceava, în scopul întocmirii unei hărți geografice exacte a regiunii, însoțită de studii politico-administrative, economice și demografice etc. A fost alcătuit un atlas de semne convenționale. Era un început modest, dar entuziast, întrerupt de izbucnirea războiului de independență, dar care va fi continuat și amplificat în deceniile următoare.

Armata română a reprezentat încă din acești ani de început, alături de școală, un principal mijloc de educare a maselor, a contingentelor de recruți. „Misiunea oșteanului, considera locotenentul Gheorghe Anghelescu în 1861, viitor general și ministru de Război, nu este numai a asigura paza legilor și a define țara, ci încă a răspîndi prin sate lumina și acel sentiment al datoriei și al amorului către țară”⁶⁷.

În perioada de care ne ocupăm, Ministerul de Război a cerut în mai multe rînduri comandanților de unități să organizeze și să facă instrucția elementară — scrierea și citirea, unele operații de aritmetică — „tuturor oamenilor ce le aparțin”. Măsura a fost apreciată drept „folositoare pe cît este de necesară”, dar a întilnit numeroase greutăți datorită și lipsei de simpatie din partea unora dintre ofițerii însărcinați cu această responsabilitate. În ordinul dat de ministrul de Război, colonelul G. Manu, în anul 1870, se reamintea prevederile regulamentului „școlii regimentare de gradul 1”, al ordinului de zi din 11 decembrie 1868 și alte decizii și circulare⁶⁸ privind această problemă, insistîndu-se ca înșiși comandanții diviziilor teritoriale să se intereseze „cît se poate mai mult la dezvoltarea instrucțiunii în armată”⁶⁹.

Deasemenea regulamentele consacrate serviciului trupelor teritoriale — grăniceri și dorobanți — obligau ca iarna, în timpul cît erau lăsați la casele lor — aceștia să urmeze la școlile sătești întîia instrucție, adică : „cîtirea și scrierea”. Comandanții de companii erau datori să înainteze ierarhic listele cu soldații care urmau cursurile, însoțite de notări privind progresul lor la învățătură ⁷⁰.

Printr-o hotărîre din decembrie 1868 în toate regimentele de infanterie, artilerie și cavalerie, la batalioanele de geniu și vînători urma să se înființeze cîte o „clasă complementară” compusă din soldații care aveau „cunoștințe mai avansate” ⁷¹. Se lăsa comandanților diviziilor teritoriale inițiativa întocmirii programelor și a modalităților de organizare a acestor studii.

„Dorînd a da o impulsivă mai serioasă învățării de carte în corpul grănicerilor”, la începutul anului 1872 se hotăra ca din fiecare pichet să fie luat cîte un soldat „dintre cei mai inteligenți” care să fie concentrat la statul major al corpului, formîndu-se cu ei o „școală de companie”, evoluția ei raportîndu-se periodic, pe scară ierarhică ⁷².

La încheierea inspecțiilor efectuate în primăvara anului 1872, domnitorul țării, apreciînd că „soldatul este în cazarmă întocmai ca și un tînăr în școlile primare”, recomanda comandanților armatei române : „Îngrijiți, domnilor, de școlile de prin corpuri, căci armata este menită a deveni o mare școală pentru țara întregă. Faceți dară astfel ca nici un soldat părăsind în viitor corpul pentru ca să reintre în sinul familiei sale, să nu fie fără de a avea cel puțin cunoștințele din școala de întîiul grad” ⁷³.

Rezultate frumoase, datorate în primul rînd ofițerilor tineri, au fost obținute mai ales în subunitățile de artilerie și geniu. Astfel, ministrul de Război, într-un ordin de zi pe toată armata, își exprima „deplina sa satisfacție” pentru modul în care sublocotenentul Piteșteanu din divizionul de artilerie de la Iași dirijase școala de carte a gradelor inferioare din acea subunitate ⁷⁴.

Spre sfîrșitul acestei epoci apar primele biblioteci militare, focare de cultură pentru îmbogățirea pregătirii generale și profesionale a militarilor. Simpatia și grija populației și diferitelor societăți, precum Societatea Academică română față de înzestrarea și dezvoltarea acestora, s-a materializat prin numeroase donații de cărți, unele foarte rare, albume, hărți etc.

Astfel, la propunerea lui G. Sion, Academia Română dăruia Regimentului 7 infanterie toate operele tipărite de ea ⁷⁵. Aceleași biblioteci marele nostru scriitor Vasile Alecsandri îi donase cu un an înainte întreaga colecție a lucrărilor sale ⁷⁶, iar un librar gălățean oferea o hartă a țării ⁷⁷.

În concluzie, se poate aprecia că, deși clasele exploatoare, burghezia și moșierimea, i-au atribuit funcții sporite ca instrument de menținere a dominației lor de clasă, armata a jucat un rol esențialmente progresist în dezvoltarea modernă a României, fiind unul din mijloacele de bază pe care factorii politici români l-au avut în vedere pentru apărarea și consolidarea internă a țării, și apoi pentru înfăptuirea independenței naționale depline, în condițiile atingerii acestui deziderat prin rostirea armelor în anii 1877—1878.

- ¹ Mihail Kogălniceanu, *Texte social-politice alese*, Edit. Politică, București, 1867, p. 230.
- ² R. V. Bossy, *Agenția diplomatică a României în Paris și legăturile politice franco-române sub Cuza Vodă*, București, 1931, p. 172.
- ³ „Anunțătorul român”, nr. 84 din 15 octombrie 1859, p. 1.
- ⁴ Dan Berindei, *Epoca Unirii*, Edit. Academiei, București, 1979, p. 169. Vezi și Nichita Adăniloae, *Dezvoltarea și modernizarea armatei în anii formării statului național român*, în „Revista de istorie”, nr. 10/1981, p. 1849 și următoarele, General-maior dr. Ilie Ceaușescu, *Armata Unirii. Politică militară a domnitorului Alexandru Ioan Cuza (1859—1866)*, în „File din istoria militară a poporului român. Studii”, vol. 7, Edit. Militară, București, 1980, p. 60—95.
- ⁵ *Mesagi, proclamații răspunsuri și scrisori oficiale ale lui Cuza-Vodă*, Vălenii de Munte, 1910, passim.
- ⁶ *30 de ani din domnia militară a regelui Carol I al României 1866—1896*, București, 1899, p. 84.
- ⁷ „Monitorul oastei”, nr. 29 din 13 august 1868, p. 457.
- ^{7bis} Apostol Stan, *Grupări și curente politice în România între Unire și Independență (1859—1877)*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1979.
- ⁸ *Istoria României*, vol. IV, București, 1964, p. 520—523; Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României (1866—1900)*, București 1925, p. 5—9; Grigore Cbirîță, *Preludiile și cauzele detronării lui Cuza Vodă*, în „Revista de istorie”, nr. 3/1976, p. 368—369.
- ⁹ *Memoriile regelui Carol I (de un martor ocular)*, vol. II, p. 61
- ¹⁰ V. Mihordea, *Răscoala grănicerilor de la 1866*, Edit. Academiei, București, 1958, p. 167, 192, 213; Constantin Corbu, *Țărănimea în România între 1864—1888*, Edit. Științifică, București, 1970, p. 94.
- ¹¹ Cf. V. Russu și D. Vițcu, *Frământările politice interne în vremea guvernării D. Ghica—M. Kogălniceanu 1868—1870 (II)*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol”, Tom VII (1971), p. 64—65, 88—90.
- ¹² *30 de ani din domnia militară ...* p. 66.
- ¹³ Biblioteca Academiei Române, Msse nr. A 734.
- ¹⁴ „Monitorul oastei”, nr. 29 din 13 august 1868, p. 458.
- * În cei 5 ani, între 11/23 februarie 1866 până la 11/23 martie 1871, s-au succedat 10 guverne și s-au făcut în jur de 30 de remanieri ministeriale.
- ¹⁵ „Dcsbaterile Adunării deputaților”, nr. XIV/1869, p. 131—132 și 136.
- ¹⁶ *Memoriile regelui Carol I al României (de un martor ocular)* vol. 5, p. 21, 24; „Numirea fusese făcută fiindcă din toate părțile se zvonea că «roși» (liberalii) pregăteau un al doilea 11 februarie” spune Radu Rosetti, *Amintiri din prima tinerețe*, București, 1927, p. 39—40.
- ¹⁷ Dr. Maria Totu, *Garda civică din România 1818—1884*, Edit. Militară, București, 1976, p. 63.
- ¹⁸ *Ibidem*, p. 178—179, 199—200, 220, 228—229.
- ¹⁹ N. I. Simache, *Mișcările din Ploiești 1869—1870 în File din trecutul istoric al județului Prahova*, (Ploiești) 1971, p. 137—148; Gh. Cristea, *Conspirația „republicană” din august 1870*, în „Studii” Revista de istorie, nr. 2/1969, p. 231—247.
- ²⁰ C. Hamangiu, *Codul general al României. Legi uzuale. 1856—1900*, ed. II-a, vol. II, București, (1907), p. 8—14; *Istoria parlamentului și a vieții parlamentare din România până la 1918*, Editura Academiei, București, 1983, p. 101—102.
- ²¹ „Monitorul. Jurnal oficial al României”, nr. 153 din 14/26 iulie 1866, p. 689—690.
- ²² „Monitorul oastei”, nr. 18 din 14 iulie 1874, p. 792; Vezi și căpitan de artilerie Mich. G. Nițescu, *Drepturile politice ale militarilor*, București, 1883.
- ²³ În a doua parte a perioadei numărul ofițerilor în Senat a oscilat în jurul a 20—25% din totalul membrilor acestuia.
- ²⁴ „Alegătorul liber”, nr. 12 din 2 martie 1875, p. 3.
- ** Colonelul adresase mai multe „depeșe” publicate de ziarul „Telegraful român”. Într-o circulară a Ministerului de Război din 25 noiembrie 1871 către comandanții diviziilor teritoriale se recomandă ca „să luați cele mai energice măsuri spre a zădărnici culpabilile insinuațiuni și propagăndele ce se fac prin unele organe de publicitate cu scop de a înocina pe acei din ofițeri cari ar avea slăbiciunea de a le asculta”, cerându-le să raporteze imediat orice abatere”. „Monitorul oastei”, nr. 37/1871, p. 938—939.
- ²⁵ „Monitorul oastei” nr. 18 din 14 iulie 1874, p. 792.
- ²⁶ *Partida militară față de paștele politice din țară, de un ofițer superior român*, București, 1878, p. 17—18.

- ⁷ Mesajul princiar adresat deputaților la 6 decembrie 1859 în „Monitorul oficial” al Țării Românești. nr. 148 din 8 decembrie 1859.
- ²⁸ Dan Berindei. *Mișcarea țărănească condusă de Mircea Malăi ru* (ianuarie 1862 st. v.), în „Buletinul științific al Academiei Române”, nr. 3/1951, p. 37—63.
- ²⁹ „Monitorul oastei”, nr. 2/1871, p. 30 și urm.
- ³⁰ Arhivele Statului București, fond *Departamentul ostășesc*, dosar nr. 175 1862, f. 392—394.
- ³¹ Dan Berindei, *Frământările găznicerilor și dorobanșilor în jurul formării taberei de la Florești*, în „Studii”. Revistă de istorie, nr. 3 1957, p. 113—133.
- ³² Idem, *Frământările orașenești din noiembrie 1860 în Țara Românească* în „Studii și articole de istorie”, nr. 1/1956 p. 265—313.
- ³³ Constantin Corbu, *op. cit.*, p. 79—86.
- ²⁴ *Ibidem*, p. 94 și V. Mihordea, *op. cit.*
- ³⁵ Radu Rosetti, *Acte și legiuiri privilegiate la chestia țărănească*, seria a II-a, vol. 1, Ploiești, 1907, p. 67. cf. și Gh. Cristea, *Invoielile păgane*
- ³⁶ „Monitorul oficial”, nr. 59 din 25 martie 1872, p. 434.
- ³⁷ Circulara Ministerului de Război nr. 3469 din 31 martie 1873 sublinia ca armata va interveni doar în caz de „persistentă în stare de atrupamente” și de agresiune a acestora, comandantul subunității de intervenție purtând întreaga răspundere pentru mijloacele și metodele folosite pentru restabilirea ordinii, „Monitorul oastei”, nr. 10 din 5 aprilie 1873, p. 238—240.
- ³⁸ „Monitorul oastei” nr. 11 din 24 aprilie 1873, p. 271.
- ³⁹ V. Mihordea, *Frământări țărănești după aplicarea reformei agrare. Revoltele de la Mizil, Corbii și Vinătorii Mari în 1866 și 1869*, în „Studii”. Revistă de istorie, nr. 1 1908, p. 108—115.
- ⁴⁰ Constantin Corbu, *op. cit.*, p. 321.
- ⁴¹ Arhivele Statului București, fond *Ministerul de Interne. Diviziune administrativă*, Dosar nr. 26/1870, f. 148.
- ⁴² În 1872, de exemplu, se adresau mulțumiri Ministerului de Război cu ocazia prinderii de contrabande în zona Predeal „Monitorul oastei”, nr. 2 1872, p. 40—41; vezi și *ibidem*, nr. 28/1872, p. 524.
- ⁴³ Reprodus în „Monitorul oastei”, nr. 19 din 31 martie 1862, 336—340.
- ⁴⁴ *Ibidem*, nr. 68 din 18 decembrie 1861, p. 1033—1034.
- *** Printr-o decizie ministerială din 10 iulie 1870 nu s-a mai permis ca dorobanșii și grănicerii să fie trimiși la lucru la persoane particulare, sub amenințarea pedepsei; „Monitorul oastei”, nr. 23/1870, p. 37.
- ⁴⁵ „Țăranul român”, nr. 3 din 26 noiembrie 1861, p. 20.
- ⁴⁶ Colonelul C. N. Herjeu, *Istoria armeei genului*, București, 1902, p. 9—10.
- ⁴⁷ „Monitorul oastei”, nr. 30 din iunie 1861, p. 463. Vezi și „La voix de la Roumanie”, nr. 18 din 6 iunie 1861, p. 72 și nr. 32 din 12 septembrie 1861, p. 128.
- ⁴⁸ Colonelul C. N. Herjeu, *op. cit.*, p. 14—16.
- ⁴⁹ *Ibidem*, p. 16.
- ⁵⁰ *Ibidem*, p. 17.
- ⁵¹ *Căile de comunicațiune. Lucrarea șoselelor*, în „Țăranul român”, nr. 3 din 26 noiembrie, 1861, p. 20.
- ⁵² Arhivele Statului București, fond Ministerul de Război, Compania Bechet, Dosar nr. 134/V866, f. 60.
- ⁵³ „Monitorul oastei”, nr. 9 din 26 martie 1869, p. 95.
- ⁵⁴ *Ibidem*, nr. 28 din 25 mai 1861, p. 428.
- ⁵⁵ „Pressa”, nr. 104 din 15 iunie 1869, p. 415.
- ⁵⁶ *Ibidem*.
- ⁵⁷ *Ibidem*, nr. 146 din 3 august 1869, p. 4582—583.
- ⁵⁸ „Monitorul oastei”, nr. 26 din 17 iunie 1864, p. 402—403.
- ⁵⁹ *Ibidem*, nr. 7/1866, p. 239—247.
- ⁶⁰ Dr. medic căpitan N. Părvulescu, *Originile și evoluția serviciului sanitărilor și a spitalului militar „Regina Elisabeta”, 1832—1932*, București 1932, p. 27.
- ⁶¹ „Monitorul oastei”, nr. 15 din 17 mai 1876, p. 330.
- ⁶² *Ibidem*, nr. 8 din 24 martie 1876, p. 129—180.
- ⁶³ *Ibidem*, nr. 37 din 31 decembrie 1876, p. 878, nr. 17 din 14 iunie 1875, p. 475.
- ⁶⁴ *Ibidem*, nr. 38 din 24 decembrie 1875, p. 987, *Ibidem*, nr. 17 din 14 iunie 1875, p. 475.
- ⁶⁵ *Serviciul geografic al armatei. 50 de ani de activitate 1874—1924*, București, 1924.
- ⁶⁶ *Promoțiunea a XIX-a a școlii militare 1872—1874. Jubileul de 40 de ani, 3 iulie 1874—3 iulie 1914*, Focșani, 1914, p. 6.
- ⁶⁷ „Monitorul oastei”, nr. 57 din 13 octombrie 1861, p. 868.

⁶ Vezi *Regulamentul scolii regimentare de șredul 1* din 1860, Circulara ministerială din 13 aprilie 1866, Ordinul de zi nr. 276 din 11 decembrie 1868, decizia ministerială nr. 19 din 4 martie 1870, articolul 39 din Regulamentul asupra serviciului ofițerilor de stat major, Circulara ministerială din 11 octombrie 1871 etc. În acest ultim document se sublinia importanța învățaturii „nu numai pentru armată, dar încă ca cestiune de generalizare a instrucțiunii în popor”, cerindu-se să se raporteze proporția ce or care știau carte față de efectivele unităților, precum și ce mijloace de stimulare s-au luat în direcția eficientizării acestei măsuri, „Monitorul oastei”, nr. 38 1871, p. 918—919.

⁶⁹ „Monitorul oastei”, nr. 31 1870, p. 256—257.

⁷⁰ *Ibidem*, nr. 1 1870, p. 5—27, nr. 2 1871, p. 30 și urm.

⁷¹ *Ibidem*, nr. 53 din 21 decembrie 1868.

⁷² *Ibidem*, nr. 4 1872, p. 74—75.

⁷³ *Ibidem*, nr. 20 1872, p. 370—372.

⁷⁴ *Ibidem*, nr. 24 din 15 iulie 1868, p. 367.

⁷⁵ *Ibidem*, nr. 8 din 24 martie 1876, p. 192.

⁷⁶ *Ibidem*, nr. 28 din 25 septembrie 1875, p. 734.

⁷⁷ *Ibidem*, nr. 15 din 27 mai 1876, p. 330.

L'ARMÉE ET LA SOCIÉTÉ ROUMAINE (1859—1877)

Résumé

L'auteur présente les principaux aspects de l'activité de l'armée roumaine moderne pendant les premières années qui ont suivi l'Union de la Moldavie à la Valachie en 1859. L'étude analyse le rôle de l'organisme militaire dans la vie politique, l'appareil d'Etat et la vie sociale et économique, l'apport dans la consolidation de la Roumanie moderne. On souligne que le trait essentiel de cette armée consiste dans l'appui qu'elle a apporté à l'unification du pays et au progrès général de la société vers l'accomplissement de l'indépendance d'Etat pleine et entière en 1877—1878.

POLITICA BALCANICĂ A ROMÂNIEI ÎN ANII 1875 — 1877

GHEORGHI BARBOLOV (R. P. Bulgaria)

În 1875, cînd izbucneau răzcoalele din Bosnia și Herțegovina, opinia publică europeană lua act cu simpatie de faptul că opresiunea otomană exercitată asupra popoarelor din Peninsula Balcanică nu mai era tolerată¹. Într-un asemenea context starea tensională se accentua prin hotărîrea Muntenegului și Serbiei — două provincii autonome — de a deschide chiar un război împotriva Poții, în speranța că o asemenea acțiune va amplifica mișcarea de emancipare de sub dominația otomană. O asemenea stare de lucruri făcea evidentă incapacitatea guvernului de la Constantinopol de a controla situația, dat fiind că avînd dificultăți în înăbușirea răzcoalelor prelungite în timp, contribuia astfel la redeschiderea crizei orientale în care erau implicate și antenate într-o măsură mai mare sau mai mică însăși marile puteri europene, cu precădere imperiile limitrofe, Rusia și Austro-Ungaria.

Rusia țaristă care sprijinea tacit acțiunile secesiuniste ale națiunilor balcanice în scopul găsirii unui pretext de intervenție în sud-estul Europei, se erijează în susținător al unor schimbări în însuși statutul politic al slavilor balcanici. Guvernele de la Londra și Viena, refuzînd să înțeleagă adevăratul resort al acțiunilor susmenționate, se consolau la început cu gîndul că acestea n-ar fi, chipurile, decît rezultatul unui amestec țarist. Pe măsură ce evenimentele insuecționale evoluau dobîndind proporții, iar Imperiul otoman se vedea cuprins de flăcările răzcoalei în mai multe puncte, incapabil de a le stăvili, marile puteri occidentale încep să înțeleagă nevoia unor ameliorări. Drept consecință, atît Rusia și Austro-Ungaria — puteri cu interese speciale în Balcani —, cît și Anglia, Germania, Franța și Italia vădesc o mai mare preocupare pentru crearea unui cadru european de soluționare a acestei crize balcanice, agravată printre altele și prin pretențiile de emancipare a unor state autonome, cum era de pildă România².

România modernă, organizată după 1859 în temeiul statutului ei extern care-i asigura o largă autonomie internă garantată de marile puteri europene, prin organizarea politico-instituțională internă, prin dezvoltarea social-economică și prin ascensiunea culturii naționale se afirma tot mai hotărît ca entitate politică distinctă în concertul națiunilor libere³. Consolidarea ei politică internă avea drept efect desprinderea treptată de legăturile de vasalitate și afirmarea categorică a voinței de independență⁴. În acest sens legăturile directe cu puterile garante prin intermediul unor agenți diplomatici acreditați, precum și exercitarea unor atribuții ale suveranității de stat, cum erau convențiile și tratatele bilaterale cu alte țări reprezentau o deschidere a statului național român spre independență. Dar, în aplicarea unei asemenea politici, România avea de înfruntat nu numai Poarta otomană, puterea suzerană, ci și marile puteri garante care,

prin a ordurile economice încheiate cu guvernul de la Constantinopol, așa-numitele capitulații — extinse și în spațiul economic românesc — erau interesate în menținerea României în stare de vasalitate. În plus, puterile occidentale mai ales concepeau cu greu pînă și ideea unei României independente, considerînd că desprinsă de legăturile ei cu Imperiul otoman, destul de slabe de altfel, ar putea deveni o victimă ușoară pentru cele două imperii limitrofe, revigorate și aflate în plină expansiune, Rusia țaristă și Austro-Ungaria. Prin deschiderea crizei balcanice în urma răzcoalelor din Bosnia și Herțegovina, poporul român se vedea astfel pus în fața unei opțiuni decisive, aceea a emancipării totale. El înțelegea că prin obținerea independenței se deschidea calea spre soluționarea unor probleme social-economice dificile, mai greu de realizat în condițiile unei țări vasale și tutelată de marile puteri europene.

Pînă la adoptarea unei asemenea opțiuni, România a cunoscut o fază tranzitorie în care expectativa și atitudinile contradictorii n-au lipsit, mai ales că sistemul instituțional permitea afirmarea în viața politică a unor păreri și tendințe diferite. Dacă, în general, românii priveau cu simpatie răzcoalele din Balcani, iar teritoriul lor era folosit pentru tranzitarea de ajutor militar spre punctele insurecționale din sudul Dunării, adoptarea unei atitudini politice de către guvern, depindea de factorii care-i scăpau de sub control. O decizie cu privire la poziția față de frământările din Balcani era determinată, printre altele, de intențiile marilor puteri în legătură cu obiectivul românesc de independență devenit o revendicare nemijlocită într-o asemenea conjunctură. Ca stat mic și cu un statut politic condiționat, România nu putea urma decît o politică dictată de condițiile impuse de Tratatul de la Paris din 1856. Ea avea de înfruntat nu numai vasalitatea otomană, dar și relativă tutelă a marilor puteri garante care se angajaseră să-i apere existența politică numai într-un cadru european bine precizat și stipulat. Pe deasupra, oamenii politici de toate nuanțele știau că o desfacere precipitată a unei asemenea țesături de raporturi politice ar fi expus țara la mari și grave pericole, cu consecințele nefaste pe planul existenței ei statale.

Considerentele menționate vădesc cît de dificil era pentru guvernul român de a împăca exigențele naționale, care dictau implicarea într-o acțiune antiotomană imediată în scopul proclamării independenței țării, cu obligația de a se conforma unei situații externe impusă și solicitată nu numai de Poarta otomană, ci cu deosebire de marile puteri garante asociate la apărarea existenței distincte a României. Ceea ce ușura totuși, într-o anumită măsură, misiunea oamenilor politici români care doreau independența într-o asemenea perspectivă legată de criza balcanică era însăși atitudinea marilor puteri europene. Măcinate de interese și intenții contradictorii, acestea nu mai acționau solidar, de pe aceeași platformă, în raport cu statul român, stimulînd sau frînînd tentația lui spre independență în funcție de rolul atribuit unei asemenea schimbări în acțiunea de concretizare a propriilor proiecte în Peninsula Balcanică. Tocmai într-o asemenea lumină ne propunem să relevăm politica balcanică a României în răstimpul menționat.

În iulie 1875, cînd izbucneau răzcoalele din Bosnia și Herțegovina, în sînul opiniei publice românești apar cîteva curente caracteristice privitoare la orientarea politicii externe. Ele reflectă poziția diferitelor grupări și partide din societatea românească. Cînd izbucnea criza balcanică, la putere se aflau conservatorii conduși de Lascăr Catargiu. În jurul lui

gravitau și elemente de nuanță centristă, ca Vasile Boerescu, unul dintre oamenii politici care aprecia că printr-o diplomatie abilă se putea netezi calea independenței⁵. În vara lui 1873, împreună cu domnitorul Carol I, Vasile Boerescu a călătorit la Viena și Berlin în vederea sondării posibilității unei eventuale proclamări a independenței. Dar această încercare este infructuoasă, conjunctura europeană fiind nefavorabilă. Conservatorii par împăcați cu statutul extern al țării, dar mai ales cu ideea întregirii treptate a suveranității. Din acest motiv, în 1875, guvernul Lascăr Catargiu privea cu îngrijorare răscoala din Bosnia și Herțegovina, dar cu deosebire adâncirea crizei balcanice cu implicații greu controlabile. Conservatorii credeau că Imperiul otoman era capabil încă să facă față la criză, deoarece o disoluție a lui părea inadmisibilă pentru unele puteri occidentale, Anglia continuând să-l considere un important element de echilibru în sud-estul Europei. Din acest motiv, ei apreciau că independența nu trebuia legată de o împrejurare în care s-ar contraveni unei asemenea politici europene.

Cu toate calculele menționate, în condițiile izbucnirii crizei balcanice, guvernul conservator încearcă să întărească poziția distinctă a țării. În acest sens, la 9 august 1875, Vasile Boerescu adrează o notă agentului diplomatic român la Constantinopol⁶, precum și celorlalți reprezentanți din capitalele puterilor garante, prin care răspundea la întrebarea guvernului otoman privind unele măsuri de consolidare militară a țărmului stîng al Dunării — că România își manifesta astfel îngrijorarea față de insurecțiile în desfășurare. În același timp, Boerescu se grăbea să liniștească Poarta în sensul că România nu va lua parte răsculaților, rămînînd neutră. Mai dădea asigurări că evenimentele balcanice nu vor avea nici un ecou în România, neinfluențînd desfășurările interne. În consecință, Poarta să creadă că guvernul român intenționa să constituie o barieră împotriva unor eventuale lovituri venind dinspre nord, adică din partea Rusiei. Aceeași notă a lui Boerescu critica opoziția internă din țară împotriva căreia guvernul conservator întreprinsese — după propria-i expresie — „măsurile necesare”, pentru ca insurecțiile balcanice să nu primească de aici nici chiar ajutor moral.

Deși formula asemenea rezerve și dădea asigurări că România nu va îngădui în nici un fel ajutoare pentru insurgenții balcanici, guvernul conservator tolera o numeroasă emigrație sud-slavă, îndeosebi bulgară, permițînd tipărirea unor ziare semnificative, printre care: „Svoboda” („Libertatea”), „Nezavisimost” („Independența”), „Zname” („Steagul”), „Balcanul” etc. prin care se lua atitudine împotriva anacronicului Imperiu otoman, națiunea bulgară fiind îndemnată la luptă.

Guvernul conservator motiva politica sa de neutralitate față de părțile aflate în conflict, popoarele balcanice, pe de o parte, și Poarta otomană, pe de alta, prin faptul că însăși Rusia țaristă stătea în expectativă, neadoptînd o poziție intransigentă față de guvernul de la Constantinopol. Ziarul liberal radical „Romanul” în octombrie 1875, într-un articol de fond, dădea evenimentelor o altă interpretare, considerînd că prin însăși afirmarea în fața Europei a simpatiei față de insurgenții Rusia țaristă se pronunțase de fapt în favoarea acestora⁷. „Românul” conchidea că nu mai era nici o îndoială că Rusia avea intenția fermă de a interveni în criza orientală, făcînd presiuni la Constantinopol spre a se pune capăt „tristei situațiuni a populațiunilor creștine”⁸. Era astfel clar exprimată convingerea liberalilor radicali că insurecțiile naționale din Balcani nu

puteau să nu atragă după ele intervenția Rusiei țariste, nu se puteau deci solda fără nici un avantaj pentru răsculați. Liberalii radicali, încă din faza aceasta a raporturilor dintre răsculații din Balcani și guvernul otoman, formulau o netă speranță că schimbări însemnate erau să survină în condiția politică a națiunilor sud-est europene, ceea ce amplifică firește, speranțele lor politice în cucerirea independenței.

În același context de frământări interne, o altă categorie de oameni politici moderați, deși opuși conservatorilor, care mizau îndeosebi pe Austro-Ungaria și Germania în scopul consolidării suveranității țării, nu păreau nici ei dispuși să schimbe spectaculos orientarea politicii externe⁹. Nu sperau că sosise momentul unei iminente prăbușiri a Imperiului otoman. Fruntași ai acestei orientări, printre care moderatul Ion Ghica și independentul N. Ionescu, deși erau activi în materie de politică internă, deveneau cu totul precauți față de evenimentele balcanice. De menționat că din acest punct de vedere liberalii moderați se apropiau mai mult de conservatori moderați ca M. C. Epureanu și N. Blaremburg. Atitudinea acestora coincidea într-o anumită măsură cu cea a Marii Britanii, pronunțându-se în consecință pentru menținerea integrității Imperiului otoman, dar să se atribuie largi autonomii națiunilor din Balcani. O asemenea condiție era socotită propice pentru evoluarea României spre statutul de suveranitate deplină, în cadrul unui proces politic desfășurat pașnic, pe calea unor acorduri și înțelegeri dintre marile puteri.

Cu toate aceste deosebiri din tabăra liberală, grupările ei fac un pas decisiv înainte spre netezirea asperităților chiar de la începutul anului 1875, când în sinul acestui curent politic se manifestă o voință puternică de concentrare, de strângere a rîndurilor în vederea depășirii dezbinării, coeziunii organizatorice și politice pentru preluarea succesiunii guvernamentale conservatoare. Desfășurările politice din sinul curentului liberal survineau tocmai în acel moment al aprinderii insurecțiilor naționale balcanice, când prin coaliția de la „Mazar Pașa” se înfăptuia o regroupare nu numai a liberalilor de toate nuanțele, dar și o desprindere din rîndul conservatorilor guvernamentali a moderatului M. C. Epureanu, prevestindu-se în acest mod o schimbare netdoielnică și în politica externă, accentuată de precipitarea evenimentelor balcanice. Fruntașii de seamă ai liberalilor: Ion C. Brătianu, Ion Ghica, M. Kogălniceanu, Gh. Vernescu etc. prin colaborarea lor pe tărîmul organizării Partidului național liberal, precum și prin atitudinea adoptată în parlamentul țării, pregăteau terenul venirii lor la putere.

Frământările acestea politice interne afectează și emigrația bulgară din România, interesată în precipitarea unei atitudini mai categorice a guvernului de la București față de criza orientală, în amestecul ei direct alături de națiunile oprimate. În acest sens, este caracteristic un articol al lui Kiriak Tankov din „Balcanul”¹⁰, care cerea o intervenție directă și imediată a statului român împotriva Porții otomane, contribuind astfel nu numai la proclamarea propriei independențe, dar și la o evoluție mai rapidă a desfășurărilor din Balcani în folosul cauzei emancipării națiunilor asuprite¹¹.

Dar dacă o asemenea atitudine categorică era mai greu de adoptat pentru că soluționarea chestiunii orientale era mult mai complexă decît se credea, la București, în schimb, întreaga politică începînd din vara anului 1875, se orienta asupra evenimentelor sud-est europene. La 15/27 noiembrie 1875, cu ocazia deschiderii sesiunii parlamentare, în mesajul

tronului se declara că evenimentele de dincolo de Dunăre stîrniseră „cea mai vie a noastră atenție”¹². Totuși, guvernul conservator propunea „măsuri energice pentru reducerea cheltuielilor” în toate domeniile de activitate¹³. Faptul acesta nemulțumea pe deputatul Meitani, membru al comisiei de răspuns la mesajul tronului, care declara că nu erau necesare economii „într-un moment cînd întreaga Europă e în mișcare și nu se cunoaște ce o să ne aducă ziua de mîine”¹⁴. Convocat în sesiunea de iarnă într-o componentă deplin conservatoare, dat fiind că în iunie—iulie circa 10 deputați liberali demisionaseră, pentru a boicota guvernul, Parlamentul nu dădea un suport politic intervenției deputatului Meitani de consolidare militară în vederea pregătirii pentru o eventuală participare la evenimentele balcanice; totuși, chiar conservatorii nu rămîn indiferenți față de criza balcanică, un indiciu în acest sens fiind sciziunea provocată în sînul guvernului însăși prin demisia lui Vasile Boerescu din funcția de ministru de externe cu puțin timp mai înainte de deschiderea sesiunii parlamentare, la 13/25 octombrie 1875. În memoriile lui, Carol I spune că demisia se datora dorinței lui Boerescu de a înființa o bancă particulară¹⁵. Nu este însă mai puțin adevărat că Lascăr Catargiu însuși, intenționa să se elibereze de Boerescu care-l incomoda prin politica lui externă.

Între timp Rusia concentrînd mai multe unități militare în Basarabia, iar Zinoviev consulul general rus la București, întrebînd direct guvernul conservator „ce atitudine va avea România în viitoarea criză orientală”¹⁶, adică în iminentul război dintre Rusia și Poartă, pune guvernul conservator în mare dilemă. Sub acest unghi de vedere sînt semnificative amintirile lui Titu Maiorescu, unul din miniștri. „În multe consilii de miniștri din ultimele săptămîni ale anului 1875 am discutat asupra gravei întrebări și asupra gravei răspunderi ... rezultatul a fost inacțiunea. A predominat vechea idee a neutralității”¹⁷. Asemenea discuții contribuiau, firește, la intensificarea rivalităților și dezacordurilor din tabăra conservatoare, facilitînd descompunerea treptată a administrației Catargiu.

Dintre toate grupările și nuanțele politice din România, doar liberalii radicali conduși de C. A. Rosetti și I. C. Brătianu se declarau deschiși și categoric pentru lichidarea dominației otomane în sud-estul Europei. De aceea, ei aveau simpatii față de popoarele oprimate din sud aflate în luptă, considerînd Rusia forța exterioară capabilă, prin loviturile ei, să contribuie la slăbirea puterii otomane. Opunîndu-se guvernului conservator, liberalii radicali și mai ales C. A. Rosetti, prin ziarul „Românul” lauda eroismul insurgenților din Bosnia și Herțegovina, relevînd hotărîrea Rusiei de a interveni în conflictul dintre națiunile balcanice și turci. Pe un asemenea teren, C. A. Rosetti ataca pe conservatori, considerîndu-i incapabili să îndrepte țara într-o asemenea direcție, deoarece mizaseră prea mult pe concursul Austro-Ungariei¹⁸. În plus, evocînd exemplul Serbiei unde „națiunea și armata sîrbă au răsturnat un guvern, care se opunea curentului național”¹⁹, liberalii radicali dădău de înțeles că vor proceda și ei la fel cu conservatorii care li se păreau că vădese apatie politică în raport cu criza balcanică. Caracteristic pentru liberalii radicali este afirmarea unei vii simpatii față de popoarele balcanice, concomitent cu învinuirea adusă și Rusiei pentru faptul că nu confrunta mai hotărît diplomația occidentală, întîrziînd satisfacerea revendcărilor necesare în folosul insurgenților din Balcani.

Acciași liberali radicali dezvăluie în fața opiniei publice interesele crescînde manifestate de „Austro-Ungaria față de „succesiunea omului bolnav”, față de unele națiuni încorporate de acesta. Puterea habsburgică eia prezentată în impostaza de partener al Rusiei, de coasociată la realizarea unor compromisuri. „Nu mai este o taină pentru nimeni astăzi, că Germania împinge Austria spre Orient, ca să poată apoi pe deoparte să completeze unitatea ei, iar pe de alta să cucerească printr-însa și Dunărea. A cui este însă culpa dacă Herțegovina, îndată ce încep răscoala nu mai voia să strige trăiască Franța-Iosif, ci se întoarce cu ochii și cu inima spre frații din Muntenegru și Bosnia? A cui însă este culpa dacă sîrbii și bulgarii stăruiesc în a voi să fie și să rămînă; .. stăpîni absoluți în casa lor”²⁰. Era o denunțare categorică a scopurilor expansioniste în Balcani urmărite de puterea habsburgică.

C. A. Rosetti, I. C. Brătianu și cercul politic în jurul lor întrețineau legături de prietenie și ajutor reciproc cu reprezentanți ai poporului bulgar. În anii de după 1866, liberalii radicali din România acordaau, pe multiple căi, bulgarilor, ajutor în lupta lor pentru eliberarea patriei de subjugul otoman. Emigrația bulgară pe pămîntul românesc, pe de altă parte, a influențat pozitiv poporul român în lupta sa pentru reforme democratice și independență națională. Conducătorii emigrației politice bulgare pe drept cuvînt considerau că grupul de liberali, în frunte cu C. A. Rosetti și I. C. Brătianu, cunoștea profund „interesele poporului” recunoșteau că „Brătianu și partida sa sînt acei bărbați aleși, cărora trebuie să le dăm mina și să-i ajutăm în toate direcțiile, pentru că interesele lor sînt și interesele noastre proprii, și dacă îi ajutăm pe ei, înseamnă că ajutăm poporului bulgar, ajutăm pe frații noștri români ...”²¹.

În 1875 Imperiul otoman trecea printr-o criză financiară și politică din cele mai grave. Pentru a menține stăpînirea asupra Peninsulei Balcanice, Poarta a recurs la măsuri drastice care agravau situația populației oprimate. La începutul crizei, Comitetul Revoluționar Central Bulgar de la București, în frunte cu marele poet național Hristo Botev, începea o pregătire susținută pentru o răscoală, menită ca, concomitent cu răscoala herțegovinenilor, să zguduie din temelie Imperiul otoman. Activitatea emigranților bulgari la București era urmărită cu atenție de liberalii radicali. În „Românul” din 20 august 1875, se traducea articolul de fond din ziarul lui Botev²². Se preciza că „Drapelul”, organ bulgar, vorbind de răscoala Herțegovinei, se exprimă astfel: „Fi-vor Iugo-Slavi (Slavi de Sud) a căror inimă să nu bată la aceeași mișcare? Care bulgar n-ar voi să ia armele în această împrejurare?” După ce arată că mișcarea revoluționară din Bulgaria ia avînt, articolul se încheie astfel: „Trebuie, prin urmare, să ne răscolăm pentru a pune capăt acestor suferințe; trebuie să regulăm o dată socotelile noastre cu acești tirani, trebuie să mergem în ajutorul fraților din Herțegovina și s-arătăm diplomației că nu sîntem robi, ci un popor capabil d-a trăi și d-a progresa”²³.

Liberalii radicali doreau ca popoarele de la sudul Dunării să formeze state independente, eventual unite într-o confederațiune²⁴. Pentru că socoteau necesar ca toate popoarele din Orient: români, sîbi, bulgari, greci etc. să se unească prin interesele lor comune, să se găsească în aceeași tabără mnați de scopuri identice: libertate și progres. Prin cooperarea lor popoarele balcanice să arate că ele constituiau o garanție a păcii și prosperității în sud-estul european²⁵. Dat fiind că Germania și Austro-Ungaria erau adverarii redutabili ai unei asemenea colaborări, C. A. Rosetti ar-

fi dorit ca Rusia să acționeze în rezolvarea chestiunii Orientale independent de cele două mari puteri din centrul Europei.

Atitudinea hotărâtă a liberalilor radicali de sprijinirea popoarelor balcanice provoca o reacție potrivnică a conservatorilor. Semnificativ este un articol din „Pressa”, ziarul lui V. Boerescu, în care se critica aspru poziția lor, judecățile enunțate fiind considerate nu numai riscante, dar și imature. Căci toate „prorociriile” lor din 1871, printre care „republica universală” și surparea tronurilor, se dovediseră false. Cu at’t mai mult, cu cât nu puteau să fie apreciați atunci acei „profesori politici”²⁶.

Redacția „Românului” susținea că, dacă Rusia, îndată după victoria Prusiei de la Sedan, ar fi intrat în acțiune împotriva imperiului otoman ar fi putut cu ușurință să soluționeze chestiunea orientală, să schimbe „fața lucrurilor”, apărînd totodată chiar Franța de raptul teritorial care dădea Germaniei „o putere prejudiciabile Rusiei”²⁷. C. A. Rosetti, I. C. Brătianu, împreună cu partizanii lor, regretau poziția de neutralitate a Rusiei în războiul franco-prusian din 1870—1871, sperau că în acel moment Rusia nu va mai pierde ocazia de a forța soluționarea crizei orientale prin deschiderea unui război. În propaganda liberal-radicală se evidenția ideea că toate popoarele din sud-estul Europei trebuiau să se unească în lupta pentru destrămarea stăpînirii otomane din această parte a Europei. A cui este culpa dacă sîrbii, bulgarii și alte naționalități din Balcani făceau revolte locale periodice, fără de a se concerta, rămînînd izolați?²⁸. Concluzia liberalilor radicali era clară: popoarele balcanice să raționeze unit și bazîndu-se pe forța militară a Rusiei, să disloce sistemul feudal otoman din întreaga Peninsulă Balcanică.

În aprilie 1876, în orientarea politicii balcanice a guvernului român survenea o schimbare provocată de preluarea puterii de echipa ministerială liberală, avîndu-l la externe pe M. Kogălniceanu. Neutralitatea nu era abandonată, dar dobîndea un înțeles mai suplu. Oficial, noul guvern continuă vechea politică, declarînd față de opinia publică din țară și străinătate că România promovează linia de prietenie cu toate țările. În declarația guvernului cu caracter de program din ziua de 28 aprilie/10 mai 1876 se spune că România va promova politica „plină de respect pentru tratatele internaționale”, adică statu-quo-ul, introdus prin tratatul de la Paris, din 1856, care „asigură independența, care-i garantează neutralitatea”²⁹.

În ziua următoare, la 29 aprilie/11 mai, declarația susmenționată a fost trimisă agenților diplomatiei români acreditați pe lângă guvernele marilor puteri. Se spunea, astfel, agenților că prin „declarațiile conținute în programul pe care guvernul actual . . . l-a comunicat ieri Corpurilor legiuitoare”, se urmărea să se liniștească deplin Puterile garante, și în special Sublima Poartă³⁰. Kogălniceanu releva apoi că o asemenea dorință a guvernului român de a face „ca Sublima Poartă să răspundă . . . cu o deplină și completă reciprocitate”, dînd „tuturor problemelor care ne interesează și care sînt încă în suspensie, o rezolvare dreaptă și echitabilă”³¹. Care erau acele probleme „în suspensie” și aștepta „o rezolvare dreaptă și echitabilă” din partea turcească? Răspunsul la întrebare devenea clar abia o lună și jumătate mai tîrziu, în nota lui Kogălniceanu din 16/28 iunie 1876, la care este adăugat un memoriu cu 7 cereri (recunoașterea individualității statului român și numele lui istoric, recunoașterea dreptului cetățenilor români în Turcia ca străini ș.a.).

Între timp, în Balcani se deschideau 'evenimente' hotărâtoare. Atacurile comise de bașibuzuci în Bulgaria, nu puteau să înfrângă voința poporului bulgar de a continua lupta. În Serbia se intensificau pregătirile pentru război cu Poarta. În România, guvernul liberal plasat pe o poziție moderată încerca să obțină de la Constantinopol independența folosind arma diplomatică. Pentru o asemenea atitudine, Kogălniceanu a fost laudat de Berlin, ceea ce transmitea cu satisfacție Titu Maiorescu, agentul diplomatic al României pe lângă guvernul german ³².

Deși potrivnic implicării României în conflictul balcanic, Kogălniceanu a arătat simpatii față de emigranții bulgari. În istoriografie este conturată clar atitudinea lui Kogălniceanu față de trecerea cetii lui Hristo Botev din România în Bulgaria ³³, precum și revendicările ministrului de externe cuprinse în nota din iunie 1876 ³⁴. Dar, după cum arăta P. Constantinescu-Iași ³⁵ și istoricul sovietic M. M. Zalișkin ³⁶ — în consens cu documentul susmenționat — ministrul de externe român se distanțează categoric de principiul neutralității, cerînd Marilor puteri să intervină în ajutorul populațiilor din Balcani, îndeosebi a bulgarilor.

După ce ceata de 200 insurgenți bulgari au ocupat vasul „Radezki” și a trecut în Bulgaria la Kozlodvi, a provocat lupta cu detașamente otomane în jurul orașului Vrața, unde Hristo Botev a căzut ucis de gloanțe, ceilalți insurgenți împrăștiindu-se. Guvernul român era făcut de Poarta otomană răspunzător pentru că a permis acestora să treacă frontiera. În asemenea împrejurări, autoritățile române au fost nevoite să aresteze provizoriu pe unii emigranți. Luiben Karavelov a fost reținut în ziua de 27 mai la Galați și dus în închisoarea de la Văcărești, unde a rămas doar câteva zile ³⁷, fiind apoi eliberat. Ceva mai târziu au fost reținuți, dar la scurt timp eliberați, Kiriak Tankov, Dimităr Gorov ș.a. ³⁸ Toate aceste scurte detențiuni atestă că guvernul liberal moderat, indiferent de presiunea externă la care fusese supus, nu putea să facă abstracție de simțămintele emigrației bulgare, ținînd seama și de faptul că pregătind alegerile parlamentare din iunie 1876 ³⁹, el trebuia să aibă în vedere și faptul că o parte a emigrației se bucura de drepturi civile în România, le dorea voturile.

În iunie 1876 prin războiul declarat de Serbia împotriva Imperiului otoman, criza orientală intra într-o nouă etapă, România nu-i urmează exemplul, dar depune eforturi susținute de a neutraliza Dunărea la vest de Timoc, ceea ce avantaja, evident, Serbia. Totodată, un corp de observație, care nu depășea forța unui regiment, era plasat între Calafat și Gruia, cu sarcina de a observa acțiunile militare dintre turci și sîrbi, espingînd „orice atingere directă sau indirectă la neutralitatea României” ⁴⁰.

Pentru a nu da pretext vaselor otomane să circule pe Dunăre în sus de gura Timocului, guvernul român se obligă să aprovizioneze populația turcă din insula Ada-Kaleh ⁴¹, cerînd Porții otomane să nu trimită vase militare împotriva Serbiei, România se obliga să nu permită voluntarilor bulgari și ruși să treacă pe teritoriul ei. Trimiterea unui Corp de observație la Calafat și a unui batalion de infanterie la Bolgrad, avea drept scop să oprească deplasarea în masă a emigranților bulgari spre Serbia ⁴². Pentru a nu irita prea mult guvernul de la Petersburg, liberalii moderați permiteau totuși voluntarilor ruși să treacă prin România, dar nu în grupuri, ci individual, și fără arme mari. În aceste condiții emigranții bulgari se întorceau în Bulgaria, de unde unii luau drumul spre Serbia ⁴³.

Guvernul țarist, încă din mai 1876, a dat guvernului liberal moderat să înțeleagă că politica adoptată trebuia să implice ajutorarea populației creștine de dincolo de Dunăre, dar mai ales azil acordat populației bulgare, greu încercată în timpul și după răscoala din aprilie 1876⁴⁴. Într-adevăr, stricta neutralitate a României a nemulțumit pe sârbi și pe bulgari, dar guvernul țarist se abținea să facă presiuni prin care să irite pe români⁴⁵.

În ziua de 20 iulie/1 august 1876 guvernul M. C. Epureanu trimetea ultima sa notă, în care era subliniat că dacă Europa este indiferentă și păstrează tăcere, față de masacrele otomane „această tăcere, România, oricât ar fi de modestă, situația ei nu poate păstra mai multă vreme” și „că frământările în sînul poporului nostru crește pe zi ce trece, că un mare partid politic de la noi s-a și pronunțat categoric în favoarea creștinilor”⁴⁶. Așa cum am arătat mai sus, această notă depășește limitele politicii de neutralitate. Este categoric exprimată părerea că, coaliția liberală, evoluează de la o politică de neutralitate prin accentuarea identității, spre o anumită angajare alături de popoarele balcanice. Situația aceasta survine prin instalarea liberalilor radicali la putere la 24 iulie/5 august 1876. Era marcată astfel o fază nouă în atitudinea României față de evenimentele din Balcani, dar mai ales în raport cu afirmarea idealului ei de independență.

Cu toate declarațiile zgomotoase de neutralitate, guvernul I. C. Brătianu încă din 1876 se lansează în direcția unei politici hotărâte, de pregătire a țării pentru implicarea ei în evenimentele din Balcani. Imediat după publicarea programului de guvernare, Adunarea deputaților, al cărui președinte era C. A. Rosetti, votează în ziua de 29 iulie/10 august, suma de 20 mii lei ajutor în favoarea emigranților bulgari în România⁴⁷.

O asemenea întorsătură în politica externă românească era facilitată și de sfaturile date de cancelarul Germaniei. Fiind întrebat de Carol I, Bismarck, îl sfătua pe acesta : „Să nu se apere serios de pretențiile rusești, însă nici să nu le favorizeze”. Îl avertiza însă să se ferească „de a se ciocni cu forța decît de la turci”⁴⁸. Era adresată astfel o invitație directă ca România să nu stea în calea planurilor politice militare ale Rusiei, să nu le zădărnicească dacă nu putea să le ajute.

Data fiind situația internațională foarte complicată din toamna anului 1876, guvernul I. C. Brătianu, deși voia să lase impresia că politica de neutralitate nu fusese substanțial schimbată, el apлека tot mai mult balanța spre popoarele balcanice. Pentru aceasta era imperios să se apropie de Rusia, să deschidă negocierii cu aceasta⁴⁹. Drept consecință a tratativelor purtate cu Rusia, începînd din septembrie 1876 a fost elaborată și semnată convenția de la 4/16 aprilie 1877⁵⁰. Grație diplomației abile duse de Brătianu cu austriei și rușii, țara a fost salvată de o eventuală invazie turcească, ceea ce ar fi transformat România într-un teatru de război.

La 6 aprilie a fost decretată mobilizarea întregii armate românești, iar în ziua de 9 mai 1877, parlamentul declara în entuziasmul popular ruperea relațiilor de vasalitate cu Poarta otomană, România devenind independentă. Primul act al statului independent a fost trecerea sumei de 914 mii de lei de la paragraful „tribut Porții” la bugetul Ministerului de Război⁵¹. Pentru a avea și mai larg sprijin în masele populare, guvernul Brătianu a emis un ordin circular răspîndit prin toate satele țării promițînd o împroprietărire pe moșile statului pentru toți participanții la război⁵².

Așadar, într-un timp relativ scurt, în mai puțin de un an, se produsese o evoluție politică fundamentală, trecîndu-se de la neutralitatea strictă

a guvernului conservator prin neutralitatea activă a lui M. Kogălniceanu care revendica independența, la o politică antiotomană, care aducea concomitent proclamarea independenței și implicarea în acțiunile menite a o consacra extern.

În iulie 1877, primele unități ale armatei române au trecut Dunărea. În august aproape întregul ei efectiv se afla pe frontul din Bulgaria, de la Plevna, Grivița, Nicopol, Vidin etc. contribuind astfel la asigurarea libertății naționale a României și ajutând alte națiuni din Balcani în emanciparea de sub aceeași dominație otomană.

NOTE

¹ *Osvobođenje Bolgarii ot turečkogo iuga. Documenti v treh tomah*, tomul I, Moscova, 1961, p. 152 și urm.

² Nicolae Corivan, *Relațiile diplomatice ale României*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1984, p. 286 și urm.

³ Dan Berindci, *Epoca Unirii*, Edit. Academici, București, 1979.

⁴ Apostol Stan, *Grupări și curente politice în România între Unire și independență*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1979.

⁵ Apostol Stan, *Vasile Boerescu (1830—1883)*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1974, p. 53.

⁶ *Documente privind Istoria României, Războiul pentru Independență*, vol. I, partea II-a, Edit. Academiei, București, 1954, p. 11—12.

⁷ „Românul”, an. XIX, 1875, 23 oct.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Apostol Stan, *op. cit.*,

¹⁰ „Balcanul”, nr. 10, 1875, 12 aprilie.

¹¹ *Ibidem*.

¹² „Monitorul oficial al României”, nr. 253 din 15/27 noiembrie 1875, p. 6085.

¹³ *Ibidem*, p. 6086.

¹⁴ *Ibidem*, p. 6087.

¹⁵ *Memoriile regelui Carol I*, București, 1912, vol. VIII, p. 25.

¹⁶ T. Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, vol. II, București, 1897, p. 20—21.

¹⁷ *Ibidem*, p. 21.

¹⁸ „Românul”, an. XIX, nr. din 8, 9, 10 septembrie 1875.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, an. XIX, nr. din 9 octombrie 1875, p. 909.

²¹ „Svoboda”, an. II, nr. 15 din 10 aprilie 1871, p. 113.

²² „Zname”, nr. 23 din 27 iulie 1875.

²³ „Românul”, an. XIX, nr. din 20 august 1875.

²⁴ „Românul”, an. XIX, nr. din 2 august 1875.

²⁵ *Ibidem*, nr. din 21 octombrie 1875.

²⁶ „Pressa”, nr. din 1875.

²⁷ „Românul”, nr. din 29 august 1875.

²⁸ „Românul”, an. XIX, nr. din 9 octombrie 1875.

²⁹ „Monitorul oficial al României”, nr. 94 din 29 aprilie/11 mai 1876, p. 2369—2370.

³⁰ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. I (partea II-a), B. 1954, p. 145.

³¹ *Ibidem*, p. 146.

³² N. Iorga, *Correspondance diplomatique sous le roi Charles (1866—1880)*, București, 1938, nr. 379, 400.

³³ C. Velichi, *Atitudinea lui M. Kogălniceanu, a unor autorități românești din porturile dunărene și a maselor populare în timpul trecerii cetei lui Hristo Bote (27 aprilie—15 iunie 1876)*, „Românoslovica”, IV, B, 1960, p. 250—265.

³⁴ *Istoria României*, vol. IV, Edit. Academiei, București, 1964.

³⁵ P. Constantinescu-Iași, *Studii istorice româno-hulgare*, București, 1956.

³⁶ M. M. Zail'skin, *Vneșneea politica Rumîniî i rumîno-russkie otnoșenia 1875—1878*, Moscova, 1974, p. 106—110.

³⁷ Narodna Biblioteka, Sofia, BIA, F. D. Ţenovici, II A, 8540.

³⁸ *April'skoto vstanie*, Culegere de documente, tom. I, Sofia, 1954, p. 425

³⁹ *Ibidem*, tomul I, p. 470 : Tomul II, p. 85.

⁴⁰ *Memoriile regelui Carol I*, vol. VIII, p. 64.

⁴¹ Astăzi această insulă nu mai există.

⁴² R. Rosetti, *Partea luată de armata română în războiul din 1877—1878*, București, 1926, p. 2) 28.

⁴³ T. C. Văcărescu, *Luptele românilor*, București, 1887, p. 8.

⁴⁴ C. Velichi, *op. cit.*

⁴⁵ M. Zalișkin, *op. cit.*, p. 104.

⁴⁶ *Documente răz. independență*, vol. I (II), p. 294.

⁴⁷ „Telegraful”, nr. 1293, din 30 iulie.

⁴⁸ *Memoriile . . .*, vol. VIII, p. 94.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 83.

⁵⁰ *Doc. răz. indep.*, vol. II, p. 102—118.

⁵¹ C. D. Nicolaescu, *Parlamentul român*, (1866—1901), București, 1903, p. 299—300.

⁵² Fr. Damé, *Histoire de la Roumanie contemporaine*, Paris, 1900, p. 285.

LA POLITIQUE BALKANIQUE DE LA ROUMANIE EN 1875—1877

Résumé

L'étude analyse la position de la Roumanie à l'égard de la lutte de libération des peuples des Balkans durant l'intervalle compris entre le déclenchement de la révolte antiottomane en Bosnie et Herzégovine (1875) et la proclamation de l'indépendance d'Etat en mai 1877.

On présente l'attitude des principaux groupements politiques roumains — les conservateurs et les libéraux — envers le mouvement national de libération des peuples sud-danubiens et envers les nouvelles orientations dans la politique extérieure engendrées par réouverture de la „question orientale”.

La Roumanie, est-il précisé en conclusion de l'étude, avait en moins d'une année, modifié sa politique extérieure de fond en comble, passant de la stricte neutralité du gouvernement conservateur, par la neutralité active de Kogălniceanu qui revendiquait l'indépendance, à une politique antiottomane qui conduira à la proclamation de l'indépendance et au déclenchement des opérations militaires dans les Balkans.

ROMÂNIA ȘI SERBIA ÎN RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ. ACȚIUNI MILITARE ȘI STĂRI DE SPIRIT

MIODRAG MILIN

Sub impresia eșecurilor în fața Plevnei, Statul Major rus și-a reconsiderat punctul de vedere asupra importanței cooperării militare cu principatele sud-est europene; în consecință, la 5/17 iulie 1877 primele unități românești treceau Dunărea, la Nicopol¹. Un nou eșec la Plevna va cauza dramatica telegramă de ajutor a marelui duce Nicolae (din 19/31 iulie). Armata română a fost reorganizată corespunzător noii misiuni: în sudul Dunării va acționa Armata de operațiuni (Divizia a III-a, a IV-a și Divizia de rezervă) de sub comanda generalului Alexandru Cernat, cu un efectiv de peste 43 000 de ostași; în țară rămânea Corpul de observație, amplasat pe linia Dunării². Deși persista în ideea „unității depline de puteri la armate care lucrează pe același teatru de luptă”, marele duce Nicolae va fi din nou nevoit spre concesiile: în urma insuccesului de la pasul Șipka, la 6/18 august el se declara de acord ca armata română să-și păstreze individualitatea; lui Carol i-a oferit conducerea supremă a trupelor de la Plevna, iar de atunci „nici un semn de atenție nu-i va lipsi”³. În cea de-a treia bătălie pentru Plevna (30—31 august/10—11 septembrie) trupele române au făcut din plin dovada unor remarcabile calități militare și morale, înregistrând — și cu prețul unei generoase jertfe de sânge — singurul succes notabil din acea fază a luptelor de la Plevna (cucerirea redutei Grivița 1).

În această fază incertă și dramatică a războiului antiotoman, un interes viu dovedea Rusia și pentru cooperarea Serbiei. Emisarul cneazului, colonelul Gheorghe Catargiu, la 2/14 septembrie, raporta de la fața locului despre operațiunile militare, remarcând supărarea rușilor pentru faptul că Serbia nu intra încă în război⁴.

În ideea posibilei cooperări româno — sârbe pe cîmpul de onoare venea știrea de la București cu privire la dorința guvernului român de a redeschide agenția diplomatică din Belgrad; Petroniević informa, la 21 august/2 septembrie, despre iminența delegării lui Lascăr Catargiu (unchi al cneazului) pentru această misiune⁵. Desemnarea unei personalități politice dintre cele mai de vază ale țării pentru a îndeplini oficii diplomatice la Belgrad, indică de la sine importanța deosebită pe care România o dădea în acel moment consolidării raportului cu Serbia. Cneazul, din parte-i, făcea cunoscut că nu avea nici o obiecție privitoare la desemnarea lui Lascăr Catargiu în calitate diplomatică⁶. În a doua jumătate a lunii octombrie îl aflăm deja pe Lascăr Catargiu ca trimis extraordinar al României la Belgrad, de unde informa asupra pregătirilor de război, cu sprijin financiar rus⁷.

Nicolae Iorga a folosit cuvîntul „gelozie” cînd caracteriza starea de spirit a opiniei sârbești față de succesele militare românești; ne-o con-

firmă și informațiile laconice, dar cu mesaj, transmise de agentul Petro-niević ministrului său, prilejuite de victoria de la Rahova și trecerea de noi contingente românești peste Dunăre pe la Bechet⁸. Însă, după cum remarcă același Iorga „gelozia aceasta nu era destul de puternică pentru a sili pe principele Milan, după trista experiență făcută cu câteva luni înainte, să intre iarăși, imediat, în luptă”⁹.

În urma marelui efort militar din anul 1876 Serbia se afla cu resursele epuizate, incapabilă de acțiune; apoi, în urma stagnării din fața Plevnei, la Belgrad creștea îndoiala cu privire la posibilitatea ca turcii să fie înfrinți până-n iarnă. În caz de retragere în nordul Dunării a trupelor aliate pentru iernat, Serbia se expunea unei catastrofe. De aceea Milan și guvernul sîrb s-au decis să tîrîgăneze cu angajarea militară, condiționînd-o de acordarea subvențiilor din partea Rusiei. Acestea nu au întîrziat — și în consecință s-a trecut la pregătiri de război. La finele lui septembrie s-a procedat la constituirea unui corp de observație, de aproximativ 25–30 000 de ostași, care — la cererea Rusiei — a fost masat de-a lungul frontierei otomane. Procedîndu-se cu consecvență, armata a fost reorganizată în cinci corpuri, însumînd 89 000 de ostași cu 232 de tunuri. La solicitarea țarului, cneazul și guvernul său la 18/30 noiembrie au decis să treacă la ostilități, dar și pe mai departe se tîrîgăna alegerea momentului acțiunii¹⁰. Între timp, la 25 noiembrie 7 decembrie 1877, s-a produs rebeliunea antidinastică la Kragujevac: un batalion a refuzat să depună jurămint, sub pretextul aducerii în țară a pretendentului din emigrație Petru Karadjordjević. Deși a fost un fapt izolat, fără urmări în restul oștirii, teama superstițioasă a cneazului de partida rivală îl va face să dea amploare exagerată acțiunii represive¹¹. Între timp, la 28 noiembrie/9 decembrie 1877, ca urmare a efortului militar comun românorusc incunat cu succes, a căzut Plevna. Proclamația de război a cneazului Milan a fost dată publicității abia la 1 13 decembrie, fapt de natură să stînească impresie nefavorabilă în Rusia, dar și în cercuri oficiale românești¹². Răspunzînd felicitării cneazului Milan, ocazionate de luarea Plevnei, țarul a remarcat cu amărăciune că „nu-și poate ascunde dezamăgirea pentru faptul că armata sîrbă nu a pășit mai devreme după exemplul românilor . . .”¹³.

Dat fiind că Austro-Ungaria avertizase asupra inoportunității unei acțiuni vizînd Bosnia, planul de operațiuni militare al Serbiei prevedea două obiective principale: desfășurarea ofensivei în Serbia Veche (Kosovo) — pentru a se zădărnici încercarea de sprijinire din această regiune a trupelor încercuite la Plevna — și Vidinul, în ideea cooperării cu trupele românești¹⁴. De la început sîrbii s-au dovedit într-o lumină mult mai promițătoare decît în războiul din anul precedent. Grosul forțelor a fost dirijat înspre sud, împotriva obiectivelor fortificate Niș, Novi Bazar și Pirot¹⁵. După lupte „strașnice” a fost luat Nișul, deschizîndu-se cale spre Sofia. Rușii însă nu permit sîrbilor accesul înspre zona centrală a Peninsulei Balcanice, canalizîndu-i spre Vidin¹⁶ și în Kosovo.

În urma căderii Plevnei, în fața armatei române se ridica o nouă misiune: de a zdrobi puternica grupare de forțe otomane care se sprijinea pe fortificațiile Vidinului, amenințînd spatele armatei ruse dar și teritoriul nord-dunărean.

Între timp s-au produs și alte evenimente, de natură să reliefeze conlucrarea în vederea atingerii țelului comun. Cînd Serbia făcea încă eforturi de înzestrare militară, agentul Petroniević primea dispoziții de a

pregăti facilitarea tranzitării convoiului de arme sîrbești, pe ruta Ungheni — Turnu-Severin. Din partea României era solicitat și un număr corespunzător de vagoane de cale ferată, pentru asigurarea transportului¹⁷. Răspunsul prompt, pe care agentul l-a expedit prin telegraf la Belgrad chiar a doua zi, sugerează cu privire la solitudinea exemplară (de această dată) a oficialităților române; Petroniević reliefa „deplina disponibilitate” la ministrul Kogălniceanu cit și la consulul rus din București, în așteptarea detaliilor de amănunt ale operațiunii¹⁸. Același informa, în raportul său din 29 octombrie/10 noiembrie, că totul era pregătit pentru efectuarea primului transport de material de război către Serbia (4 vagoane de cale ferată); M. Kogălniceanu asigura că va dispune de urgență facilitarea formalităților de trecere la cele două puncte de frontieră¹⁹.

Concomitent, urmîndu-se o procedură adecvată momentului politico-militar, s-au purtat discuții între Kogălniceanu și agentul Serbiei în vederea încheierii unui acord economic — comercial provizoriu, dictat de necesități²⁰. Din partea sîrbă, la mijlocul lunii august, s-a efectuat un demers în vederea realizării acordului, pe baza principiului națiunii celei mai favorizate²¹. În întrevvedere cu adjunctul ministrului afacerilor străine, Mitilineu, Petroniević s-a interesat cu privire la bazele conlucrării româno-ruse. Aflînd că în afara convenției reglementînd condițiile operațiunilor militare comune nu exista nicicum alt suport documentar, Petroniević își informa superiorii ca fiind nefondată știrea referitoare la un pretins aranjament privind recunoașterea independenței României și „anexarea” Dobrogei în schimbul celor trei județe basarabene²². Acordul comercial provizoriu dintre România și Serbia, semnat în București la 21 septembrie/3 octombrie 1877, avea valabilitate doar pînă la finele anului, fără interes de a fi prelungit din partea guvernului român²³.

Desfășurarea evenimentelor i-a adus pe sîrbi în contact nemijlocit cu armata română, la Vidin. Dispoziția combativă a cneazului, încîntat de a putea întinde „o mîină frățească vitejilor soldați români”²⁴ nu a găsit însă cel mai favorabil ecou la prudentul Mihail Kogălniceanu. În instrucțiunile pentru Lascăr Catargiu (la 16/18 decembrie 1877)²⁵, Kogălniceanu preciza că trupele române aveau ordin de a se pune în contact („en communication”) cu cele sîrbești. Șeful diplomației românești nu s-a mulțumit să repete doar dispoziția comandantului suprem Carol — se pare mai înclinat spre colaborare cu oștirea cneazului; Kogălniceanu sublinia necesitatea ca agentul să informeze guvernul Ristić că ordinul amintit nu însemna de fel cooperarea cu sîrbii la Vidin și Belgradcik, „cele două obiective fiind rezervate acțiunii exclusive a armatei române”²⁶. De lucidă precauțiune se dovedea a fi și Jovan Ristić, care treptat intuește avantajul ce l-ar putea obține din cîștigarea bunăvoinței contelui Andrassy, ministrul de externe de la Viena; acesta-l putea feri de o incomodă vecinătate românească în dreapta Dunării. Diplomatul sîrb stăruia să nu se aibă în vedere „o extensiune de frontieră în această direcție”, de natură să amenințe armonia tradițională a celor două țări²⁷. În instrucțiunile ce au urmat către L. Catargiu, Kogălniceanu dovedea că era prea puțin tulburat de temerile lui Ristić și ale cneazului Milan; el dezvoltă motivarea conduitei perseverente românești în această chestiune: guvernul considera că armata română are dreptul la onoarea de a ocupa Vidinul, care de șase luni reprezenta un principal obiectiv al acțiunilor militare românești, plătit cu grele sacrificii. Cu privire la temerile lui Ristić, Kogălniceanu recomanda omului politic de prestigiu ce era Lascăr Catargiu să uzeze

de considerații de ansamblu asupra evaluării situației, în sensul că nici omologul de la Belgrad precum nici șeful diplomației românești nu erau cei chemați să delimiteze harta fostelor posesiuni otomane; acțiunea militară românească era în conformitate cu planul general de operațiuni, hotărât în prezența țarului, în urma luării Plevnei. Kogălniceanu recomandă temperarea zelului sîrbesc în direcția Vidinului, încît să fie împiedicată orice neînțelegere, iar buna armonie, existentă între cele două țări „să nu fie tulburată de această împrejurare, prin pretenția unei cooperări tardive și nemotivate”²⁸.

Știri îngrijorătoare parveneau în acele clipe din zona de contact. Ministrul Kogălniceanu îl înștiința pe agentul Serbiei asupra faptului că a subliniat că la Cartierul General a fost definitivat aria de operațiuni a armatei române, în care armata sîrbă nu trebuia să intre, amenințînd cu retragerea agentului de la Belgrad. Totuși, Kogălniceanu dădea de înțeles că România nu avea în intenție să înceapă un conflict de cealaltă parte a Dunării. Petroniević a avut apoi o întrevedere și cu principele Carol (la 28 decembrie 1877/10 ianuarie 1878); cit privește cele petrecute șeful statului român i-a comunicat asupra necesității imperioase de a fi respectată zona de demarcație dintre două armate care nu se aflau sub aceeași comandă²⁹. Sîrbii învinuiau trupele românești de încercarea de a efectua rechiziții în perimetrul armatei lor, guvernul de la Belgrad înștiințînd că nu era dispus spre dizlocarea amplasamentului armatei, sperînd că totuși nu se va proceda prin forță și conflict^{29a}. Îngrijorare reală provocase și confirmarea gîndurilor lui M. Kogălniceanu privind Vidinul (prin spusele generalului Ignatiev—ca element de compensație, alături de Dobrogea, în schimbul sudului Basarabiei) mai ales că în Senatul țării se ridicau voci care doreau să lege politica românească cu soarta vlahilor din Serbia³⁰. În privința zonei de delimitare dintre armata română și cea sîrbă, Petroniević afla la București că în Statul Major General s-a stabilit că românilor să opereze pînă la Timoc. Agentul observa că în privința deciziilor de interes comun trebuia consultat și cel de-al treilea aliat, cneazul Milan „și nu să i se transmită doar un gen de „dispoziții executive”. În încheiere menționa că starea de îngrijorare în chestiunea incidentului cu rechizițiile de la Vidin, pe care o transmisese la București, nu a mai avut efect neliniștitor din partea lui Kogălniceanu³¹.

Dacă voalatele amenințări din partea Serbiei nu cîntăreau prea greu în evaluarea opțiunilor sud-dunărene ale României, avertismentul venit din partea Austro-Ungariei determină o reconsiderare radicală. Austro-Ungaria, care își rezervase Bosnia și Herțegovina ca preț al neintervenției în conflictul balcanic, vedea în nașterea unui interes politic sud-dunărean din partea României o posibilă periclitare a penetrației sale orientale; în același timp, stopîndu-i pe români, Andrassy făcea în mod deliberat un serviciu Serbiei, anihilînd astfel eventuala opoziție la perfectata anexiune bosniacă. Prin urmare, în urma declarației emanate din partea Cabinetului de la Viena, în sensul că Monarhia bicefală „nu va consimți niciodată la anexarea Vidinului de către România”, agentul român din capitala Austriei primea instrucțiuni foarte concise : de a face cunoscut că guvernul român nu a urmărit niciodată anexarea Vidinului, limitîndu-se la ocuparea cetății doar pînă la încheierea păcii, drept cheazășie a achitării despăgubirilor de război³².

Se pare că denunțarea principiului integrității teritoriului românesc — garantată prin Convenția din 4/16 aprilie 1877 — și iminența cedării

celor trei județe din sudul Basarabiei către Rusia aliată, a făcut ca România să renunțe ușor la pretențiile de pe malul drept al Dunării. Petroniević cu mulțumire va transmite ultima interpretare de la București a faptului că românii, trecînd Dunărea „nu au avut în intenție de a efectua cuceriri, aflînd deplină compensație pentru jertfele aduse în prietenia și încrederea cîștigată a bulgarilor, sîrbilor și a celorlalte naționalități de pe malul celălalt al Dunării”³³.

Explicații similare, de natură să liniștească Belgradul cu privire la acțiunea izolată a armatei române, au fost primite deosebit de favorabil — raporta L. Catargiu din capitala Serbiei — „risipindu-se astfel întreaga neliniște pe care o stîrnise presupusul proiect”³⁴. În corespondența următoare către L. Catargiu, Kogălniceanu îi va transmite, spre informarea guvernului Ristić, că marele duce Nicolae l-a invitat pe principele Carol de a ocupa (prin armistițiu) Vidinul și Belgradeicul. Din textul lui Kogălniceanu licărea și un gest de amabilitate: agentul era îndrumat să-l viziteze pe Ristić, spre a-l chestiona asupra intenției trupelor sîrbe de a lua în stăpînire Belgradeicul (după cum vedeau rapoarte de la fața locului); trebuie să-i facă cunoscut ministrului sîrb că nu doream de fel „de a ne pune în conflict cu vecinii noștri pentru această localitate”³⁵.

În intervalul de armistițiu ce a precedat semnarea tratatului de la San Stefano (19/31 ianuarie — 19 februarie/3 martie 1878) s-au făcut vizibile presiuni asupra României, pentru cedarea Basarabiei de sud³⁶. „Pare ciudat — informa Petroniević — cum de Rusia, deși a început războiul pentru a face uitat Sevastopolul și a șterge prevederile de la Paris, a promis totuși prin Convenția de la 4 aprilie anul trecut să conserve integritatea României; iar acum, în pofida acestui fapt, revendică Basarabia înapoi și îi intrigă pe români cărora le reproșează ingratitudinea”³⁷. Pentru moment se părea că Mihail Kogălniceanu conta pe Vidin ca posibilă compensație pentru pierderea celor trei județe moldovene. Dar de aceasta nu era prea adînc convins nici măcar Petroniević care — constatînd la fața locului „opozitia vie” la încercarea de știrbire a integrității teritoriale — o înfățișa drept alternativă ultimă, iluzorie. Cugeta astfel: dacă românilor li se va lua „cu de-a sila” Basarabia, poate că, abia atunci — și aceasta doar neavînd de ales — vor accepta oarecare compensație³⁸. Telegrama ce-o expedia la 7/19 februarie vedea că intuițiile sale s-au dovedit exacte: ambele camere au votat pentru integritatea teritorială, neacceptîndu-se niciun fel de înstrăinare, indiferent de natura compensației³⁹. Revinînd în scris, agentul a reținut îngrijorarea mărturisită a ministrului român asupra chestiunii compensației teritoriale; Kogălniceanu s-a întreținut deschis cu interlocutorul sîrb, încredințîndu-i ceea ce acesta — din altă sursă — deja știa: românilor li s-a oferit Vidinul, dar ei au rămas surzi la aceasta, pentru a păstra amicitia vecinilor. Kogălniceanu a încheiat cu demnitate: „în privința integrității țării noastre noi nu avem de a ne învoi”⁴⁰.

După încununarea glorioasă a epopeii de la Plevna, prestigiul monarhiei crescuse. Carol se întorcea triumfător la București în 15/27 decembrie, fiindu-i oferită o primire strălucitoare. Totuși, de public mult așteptată proclamare a regatului nu s-a produs⁴¹. Deși chestiunea stringentă a integrității teritoriale naționale acaparase interesul major al oamenilor politici, Mihail Kogălniceanu găsea de cuviință să-l informeze pe agentul Serbiei și asupra inițierii unor demersuri publice cu scopul de a fi Carol proclamat rege; Austro-Ungaria dădea însă din nou de înțeles că faptul

era neavenit și atunci a fost nevoie să asigure „că aceasta nu se va face”⁴². Peste câteva luni însă constatăm uzitarea titlului de „Alteță Regală”. În raportul de la 14/26 septembrie 1878⁴³, Petroniević informa că deși în „Monitorul Oficial” nu apăruse încă hotărârea privitoare la titlul regal, guvernul deja îl uzita; cât privește personalul diplomatic acreditat la București, precedentul l-a oferit reprezentantul Italiei, baronul Fava, însărcinat de regele său a-l saluta cu același titlu pe principele României. Agentul cerea indicații pentru formula protocolară viitoare: îngrijorare-i pricinuia faptul că va apărea vizibilă deosebirea dintre doi principii, pînă acum egali. Transpare și ideea — îmbrățișată de altfel la Viena⁴⁴ — a României ca mare ducat. În ce privește titulatura reprezentanților diplomației române în străinătate — de trimiși extraordinari și miniștri plenipotențiar — aceasta trebuia să urmeze pentru viitor, după perfectarea chestiunilor privind reciprocitatea. Deși era pozitivă confirmarea în privința Austro-Ungariei, care urma să aibă la București reprezentanți de rangul amintit.

Belgradul n-a întîrziat să-i dispună reprezentantului la București a-l felicita pe șeful statului român cu ocazia titlului de „Alteță Regală”⁴⁵. Conformîndu-se, acesta a fost primit la 27 septembrie/9 octombrie în audiență la Palat: aducea felicitări către „Alteța Sa Regală din partea Alteței Sale a cneazului”, pentru marele beneficiu în folosul Casei sale și al țării, de a fi primit și a-i fi fost recunoscută demnitatea regală. Carol a avut cuvinte alese față de gestul cneazului Milan, afirmînd „că au a se felicita reciproc”, referire evidentă la recentele înfăptuiri naționale. Prin bunăvoința aceluiași Mihail Kogălniceanu, Petroniević a aflat că demnitatea regală a fost recunoscută din partea marilor puteri doar în folosul principelui și ramurii sale, fapt benefic — aprecia ministrul român — pentru consolidarea dinastiei. Recunoașterea titlului regal de către marile puteri nu era prin urmare legată de recunoașterea independenței, care urma, în măsura îndeplinirii condițiilor de pace de la Berlin⁴⁶.

Al treilea principat sud-est european, Muntenegru, prin situația împrejurărilor, în aceeași vreme ducea propriul război antiotoman; de fapt, ostilitățile cu turcii, începute în vara lui 1876 continuau, muntenegrenii întreprinzându-și efortul militar în urma intrării Rusiei în conflict cu Turcia. Din tabăra de la Poradim (în timpul operațiunii pentru luarea Plevnei) principele Carol îi scria cneazului muntenegrean; scrisoarea era însoțită de o însemnată distincție, Marele Cordon al Ordinului Steaua României, decernat cneazului Nicolae „ca dovadă a cordialei și fraternei amicitii” ce-i leagă pe cei doi suverani și popoarele lor⁴⁷. Circumstanțele obiective au întîrziat răspunsul de la Cetinje, oferind însă — prin interpunerea coordonatei timpului — perspectiva unor estimări a faptelor. Nicolae scria despre interesul „intens” cu care erau urmărite operațiunile armatei române, subliniind importanța vitală a principalelor operațiuni de război pentru țara sa; operațiuni care au oferit ocazia unei „frumoase participări” a „fraților noștri români”. Cneazul nu ascundea recunoștința muntenegrenilor „pentru maniera glorioasă — eficace cu care românii au contribuit la opera de eliberare”. Ca simbol al frăției de arme și înalt semn de admirație al Muntenegrului față de rolul principelui Carol și al vitezelor trupe române pe cîmpul de război, lui Carol îi era conferită medalia „Miloš Obilić”, destinată spre a răsplăti fapte de arme excepționale⁴⁸. Printr-o telegramă Nicolae îl informa pe Carol de remarcabilul succes al luării cetății Bar (Antivari), ce a capitulat cu toată garnizoana (1 500 de prizonieri și importante stocuri de arme și muniție)⁴⁹. Din parcurgerea

telegramei (toamna 1878, nedatabilă cu exactitate) ocazionate de dobândirea Independenței, cu felicitări pentru România „care și-a cucerit atît de vitejește independența”, se remarcă utilizarea și de către cancelaria muntenegreană a formulei „Alteță Regală” la adresa șefului statului român ⁵⁰.

Tratatul de pace de la San Stefano (19 februarie/3 martie 1878), impus de Rusia Imperiului Otoman, prevedea independența României, a Serbiei și a Muntenegrului; interesele rusești — în conflict cu cele austro-ungare — au fost promovate indirect, prin maniera de consființire a noii realități pentru popoarele balcanice. Linia de demarcare a sferelor de influență dintre cele două puteri în Balcani se întindea de la Timoc la Vardar și Salonic ⁵¹. În tendința de a-și consolida avanpostul balcanic, Rusia a realizat în Bulgaria adevăratul „vestibul” spre Istanbul. Preocuparea ca acest „vestibul” să fie cît mai larg și grija ca tot ce nu era bulgăresc (rusec) să nu încapă în minile Vienei rivale, au născut Bulgaria mare de la San Stefano ⁵².

În preajma semnării tratatului, cînd deja era cert că se vor pierde județele basarabene, Camerele au votat o curajoasă moțiune, afirmînd hotărîrea de a se păstra integritatea teritoriului românesc, de a nu accepta înstrăinarea, cu prețul oricărei compensații ⁵³. Preliminariile păcii fiind deja încheiate, Kogălniceanu — întreprîinzîndu-se {cu Petroniević — dădea glas sentimentului mîhnirii față de „sacrificarea” României ⁵⁴.

O dispoziție similară se simțea și la Belgrad, la realizarea apariției unei Bulgarii imense. Ristić, lucid dar și abil, a încercat soluția de pe urmă: la timp a înțeles că pentru țara sa drumul spre Berlin trebuia să treacă prin Viena ⁵⁵.

Dacă la San Stefano Rusia fusese cea care dictase pacea, marile puteri și-au revenit curînd din surprindere. Peste patru luni, la Congresul de pace ce-l regiza la Berlin, cancelarul Bismarck acorda sprijin nelimitat (de acum) fidelului său aliat de la Viena ⁵⁶. În consecință, congresul de pace s-a aflat — într-un fel — sub semnul încercării de revanșă din partea Austro-Ungariei.

Prin urmare, Ristić va fi bine primit de către contele Andrassy. În scrisoarea cneazului Milan, pe care o ducea ministrului la Viena, se vorbea de „dorința vie” a forului de la Belgrad de a beneficia de protecția Monarhiei la apropiatul congres. Andrassy a condiționat sprijinul de subordonarea economică (și implicit politică) a principatului față de Coroana imperială ⁵⁷. Cu acest ajutor, interesat, Serbia a reușit să obțină o extindere teritorială de aproximativ 200 km² înspre sud și sud-est.

Din nefericire, demersurile românești în capitalele europene au sfîrșit fără rezultat: poziția demnă și perseverență a României a impresionat, fără însă să ofere și suport. Încăpățînarea diplomației țarului, care voia cu orice chip să șteargă amintirea războiului Crimeii a prelevat: în preajma Congresului de pace Marea Britanie „cu profund regret” admitea poziția Rusiei, iar România era îndemnată spre negociere directă, cu aceasta ⁵⁸. Lipsită de orice sprijin, țara a fost constrînsă să accepte rezultatul negocierii celor mari: în schimbul unui ținut prosper ne-a revenit Dobrogea, străvechi pămînt românesc de la mare, care trebuia integrat la viața națională ⁵⁹.

În epoca ce a urmat, România cît și Serbia au ajuns în orbita Austro-Ungariei. Din rațiuni însă diferite: România, căutînd sprijin extern în ideea legitimă, de redobîndire a teritoriului național; Serbia, cu speranța

de a-și recâștiga condiția de „Piemont al slavilor de sud”, în dispută cu rivala cea nouă, Bulgaria. Această orientare austrofilă, probată din motive distincte, va genera însă efecte similare : stînjenirea dezvoltării în plan economic dar și stăvilirea procesului integrării naționale — politice. Prin luarea în posesiune a Bosniei și Herțegovinei de către Austro-Ungaria, curînd Serbia — s-a văzut amenințată de perspectiva soluționării chestiunii naționale în interiorul granițelor imperiului, deoarece mai mult de jumătate din populația de aceeași limbă trăia în afara celor două principate independente⁶⁰. O situație imposibilă se conturează și în România, pe măsura creșterii luptei pentru unitatea națională : principatul independent apărea doar ca șira spinării pentru trupul în care inima era încă străină. Astfel, vremea ce avea să vină, îndrepta instinctiv cele două țări spre apropiere ; state care s-au născut și se ridică sub același semn de înnoire al timpului, ce erau chemate să înfăptuiască destinul a două națiuni, respirînd același aer de istorie și simțire.

NOTE

¹ N. Iorga, *Războiul pentru Independența României. Acțiuni diplomatice și stări de spirit*, București, 1927, p. 120 — 122.

² C. Olteanu și I. Ceaușescu, *Războiul de Independență (1877 — 1878)*, în vol. *Independența României*, București, 1977, p. 167.

³ N. Iorga, *op. cit.*, p. 129 — 131.

⁴ N. Ciachir, *Războiul pentru Independența României în contextul european (1875 — 1878)*, București, 1977, p. 204.

⁵ Arhiv Srbije, Beograd, *Fond Ministarstvo Inostranih Dela — Političko Odeljenje* (MID — PO, *Ministerul Afacerilor Externe — Departamentul Politic*), 1877, P/5 — III, nr. 1068.

⁶ *Ibidem*, nr. 699. Telegramă, Belgrad, 24 august/5 septembrie 1877.

⁷ *Correspondance diplomatique roumaine sous le Roi Charles I-er (1866 — 1880)*, publiée par N. Iorga, Deuxième édition, Bucarest, 1938, nr. 628, p. 296 — 297.

⁸ Arh. Srbije, MID — PO, 1877, P/5 — III, nr. 778. Telegramă, București, 11/23 noiembrie 1877.

⁹ N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol I*, ed. a II-a, București, 1923, p. 264.

¹⁰ Č. Popov, *Srbija na putu oslobođenja. Borba za politički preobražaj i državnu nezavisnost 1868 — 1878. (Serbia pe calea independenței. Lupta pentru înnoire politică și independența statală)*, Beograd, 1980, p. 145 — 146 ; S. Skoko, *Uloga srpske vojske u rusko — turskom ratu 1877 — 1878. godine (Contribuția armatei sîrbe în războiul ruso — turc)*, în vol. *Srbija u završnoj fazi velika istočne krize (1877 — 1878). Naučni skup. (Serbi în fața finală a marii crize orientale. Sesiune științifică)*, redactor responsabil Danica Milić, Beograd, 1980, p. 24 — 28 ; *Istorija srpskog naroda (Istoria poporului sîrb)*, vol. V/1, (1804 — 1878), Beograd, 1981, p. 396 — 399.

¹¹ *Ist. srpskog naroda*, V/1, p. 399 — 401.

¹² Mihail Kogălniceanu comentînd — la 8/20 octombrie 1877 — tărăgănarea deciziei de război de către Serbia, remarcă caustic că, dacă principele Carol va lua Plevna și sîrbii vor intra în acțiune. (*Corresp. dipl.*, ..., nr. 627, p. 296).

¹³ Arh. Srbije, MID — PO, 1877, P/5 — III, nr. 902 ; *Corresp. dipl.* ..., nr. 632, p. 298 ; S. Skoko, *Op. cit.*, p. 28.

¹⁴ R. Rosetti, generalul, *Din corespondența inedită a principelui Milan al Serbiei cu colonelul Gheorghe Catargi în timpul războiului din 1877 — 1878*, în „Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice”, Seria a III-a, tom XVIII, mem. 3, București, 1935, p. 9 ; N. Iorga, *Războiul pentru Independența României* ..., p. 146 — 147 ; Č. Popov, *op. cit.*, p. 154.

¹⁵ *Ist. srpskog naroda*, V/1, p. 402 — 404.

¹⁶ N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol* ..., p. 266 — 268.

¹⁷ Arh. Srbije, Beograd, MID — PO, P/5 — III, 710. Telegramă, Belgrad, 31 august/12 septembrie 1877.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 712. Telegramă, M. A. Petronievic către J. Ristić, București, 1/13 septembrie 1877.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 820.

- ²⁰ *Ibidem*, nr. 695. Raport diplomatic, M. A. Petroniević, București, 19/31 august 1877;
- ²¹ *Ibidem*.
- ²² *Ibidem*, nr. 680. Raport diplomatic, M. A. Petroniević, București, 12/24 august 1877;
- nr. 695.
- ²³ *Ibidem*, nr. 956. Telegramă, M. A. Petronievic, București, 18/30 decembrie 1877.
- ²⁴ *Corresp. dipl. ...*, nr. 636, p. 299.
- ²⁵ *Ibidem*, nr. 635, p. 299.
- ²⁶ *Ibidem*; N. Iorga, *Războiul pentru Independența României*, p. 147.
- ²⁷ *Corresp. dipl. ...*, nr. 670, document databil la 18/30 ianuarie 1878, p. 317—319;
- N. Iorga, *Op. cit.*, p. 147.
- ²⁸ *Corresp. dipl. ...*, nr. 651, p. 308—309; N. Iorga, *Op. cit.*;
- ²⁹ Arh. Srbije, Beograd, *MID — PO*, 1877, P/5 — III, nr. 20. Telegramă, copie, M. A. Petroniević către J. Ristić, București, 30 dec. 1877/11 ianuarie 1878.
- ^{29^a} *Ibidem*, 1878, P/5 — III, nr. 89. Telegramă cifrată, Belgrad, 21 ianuarie/2 februarie 1878.
- ³⁰ *Ibidem*, nr. 111. Telegramă a lui M. A. Petroniević către ministrul J. Ristić, București, 21 ianuarie/2 februarie 1878; nr. 100. Raport diplomatic, M. A. Petroniević, București, 28 ian./9 febr. 1878.
- ³¹ *Ibidem*, nr. 100.
- ³² *Corresp. dipl. ...*, nr. 662, p. 314; N. Iorga, *Op. cit.*
- ³³ Arh. Srbije, *MID — PO*, 1878, P/5 — III, nr. 100. Raport dipl., 28 ian./9 febr. 1878.
- ³⁴ *Corresp. dipl. ...*, nr. 674, p. 319. Document databil la 21 ian./2 febr. 1878.
- ³⁵ *Ibidem*, nr. 679, p. 321.
- ³⁶ Vezi pe larg, N. Iorga, *op. cit.*, p. 148—163.
- ³⁷ Arh. Srbije, *MID — PO*, 1878, P/5 — III, nr. 100.
- ³⁸ *Ibidem*.
- ³⁹ *Ibidem*, nr. 135. Telegramă, M. A. Petroniević către J. Ristić, București, 7/19 februarie 1878.
- ⁴⁰ *Ibidem*, nr. 151. Raport diplomatic, M. A. Petroniević către J. Ristić, București, 14/26 februarie 1878.
- ⁴¹ *Ibidem*, 1877, nr. 949. Raport diplomatic, 17/29 decembrie 1877.
- ⁴² *Ibidem*, 1878, nr. 151.
- ⁴³ *Ibidem*, nr. 681.
- ⁴⁴ N. Iorga, *op. cit.*, p. 162.
- ⁴⁵ Arh. Srbije, *MID — PO*, 1878, P/5 — III, nr. 693. Telegramă, Belgrad, 21 septembrie/3 octombrie 1878.
- ⁴⁶ *Ibidem*, nr. 698. Raport diplomatic, București, 28 sept./10 oct. 1878.
- ⁴⁷ Arh. Statului București, fond Casa Regală, nr. 18/1878, f. 2. Telegramă, Carol al României către Nicolae al Muntenegrului, 25 febr./9 martie 1878.
- ⁴⁸ *Ibidem*, f. 1 — 1 verso. Scrisoare, Nicolae al Muntenegrului, către Carol al României, Cetinje, 3/15 februarie 1878.
- ⁴⁹ *Ibidem*, f. 6. Telegramă, Nicolae către Carol, 31 decembrie 1877/12 ianuarie 1878 (?).
- ⁵⁰ *Ibidem*, f. 5. Telegramă, Nicolae către Carol, 20 (?) 1878.
- ⁵¹ Vl. Ćorović, *Borba za nezavisnost Balkana*, Beograd, 1937, p. 104.
- ⁵² *Ibidem*, p. 107.
- ⁵³ Arh. Srbije, *MID — PO*, 1878, P/5—III, nr. 135. Telegramă, M. A. Petroniević către J. Ristić, București, 7/19 febr. 1878.
- ⁵⁴ *Ibidem*, nr. 150. Telegramă, București, 14/26 febr. 1878.
- ⁵⁵ Ć. Popov, *Op. cit.*, p. 164.
- ⁵⁶ N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol ...*, p. 322. („Bismarck ... rezervase statorniciei aliate (Austro-Ungaria n.n.) cele mai mari concesii : nu era un punct din dorințele ei care să nu fie îndeplinit. I se dăduse apusul sîrbesc al Balcanilor. Serbia independentă fiind pretutindeni supt amenințarea ei, se smulșese de la „Marea Bulgarie „Macedonia pentru a i se lăsa deschisă calea spre Salonic, i se admisesse dreptul de a pune garnizoane în vechea Rascie, san-gaetul Novi Bazar, pentru a despărți Serbia de Muntenegru, se lăsase Albania deschisă propa-gandei preoților și consulilor săi, Dunărea-i fusese de fapt atribuită, iar România rămînea ce fusese și pînă atunci : un vasal independent la Dunărea de jos, care nu-i aparținea”). Pentru problemele în discuție vezi și N. Ciachir, *op. cit.*, p. 223—279; Idem, *Serbia pe drumul cuceririi independenței naționale (1804—1878)*, în „Revista de Istorie”, nr. 12/1978, p. 2254—2257; Barbara Jelavich, *Romania at the Congress of Berlin: Problems of Peacemaking*, în *Der Berliner Kongress von 1878. Südosteuropa als Problem der europäischen Politik. Internationale Tagung, Mainz 11.—15. Oktober 1978*, text multiplicat, accesibil prin amabilitatea dr. Danica Milić, director al Institutului de Istorie din Belgrad.

⁵⁷ C. Popov, *Op. cit.*, p. 164—165.

⁵⁸ Barbara Jelavich, *Op. cit.*, p. 11—17.

⁵⁹ N. Iorga, *Războiul pentru Independența României...*, p. 161—162.

⁶⁰ Vl. Corović, *Op. cit.*, p. 109.

LA ROUMANIE ET LA SERBIE PENDANT LA GUERRE POUR L'INDÉPENDANCE. ACTIONS MILITAIRES ET ÉTATS D'ESPRIT

Résumé

Nous nous proposons dans notre étude de relever — au-delà des intérêts des grandes Puissances rivales — la raison de l'engagement des principautés de l'Europe de sud-est dans la conflagration antiottomane. Dans le centre de l'attention nous avons situé cette fois la situation particulière des rapports politico-militaires entre la Roumanie et la Serbie au moment où les deux pays étaient (ou ils étaient en voie d'entrer) en état de conflit armé avec la Porte Ottomane. Les rapports entre les deux pays sont marqués par la rivalité autrichienne-russe dans cet espace d'où résultant des nuances particulières sur la toile de fond de leur stabilité traditionnelle.

Les milieux dirigeants de Serbie y éprouvent une sorte de „jalouse” à l'égard des succès politico-militaires roumains (la déclaration de l'Indépendance, la preuve des qualités remarquables de l'armée sur le champs d'honneur en Bulgarie). Dans les circonstances demi-échec militaire de 1876, le Knèze Milan n'osait pas s'aventurer de nouveau dans un conflit, craignant les possibles représailles ottomanes en cas d'un échec dans la campagne en Bulgarie.

Au moment où la Porte capitulait devant d'Armée russe-roumaine la Serbie s'engageait effectivement dans la guerre. Le déroulement des événements a ramené les Serbes en contact avec les Roumains à Vidin. Quoique les deux armées aient apporté des contributions indubitables à la cause antiottomane, on ne saurait pas parler d'un véritable sentiment de collaboration devant Vidin : plutôt d'un soupçon, d'une rivalité. Les attitudes des deux diplomates représentatifs directement intéressés, M. Kogălniceanu et J. Ristić, vis-à-vis de cette question font clairement comprendre la collaboration dont nous avons parlé. Kogălniceanu voyait pour le moment le Vidin occupé par l'armée roumaine victorieuse comme un possible élément de négociation à la Conférence pour la paix, tandis que Ristić, faisant appel au concours diplomatique autrichien-hongrois, évitait de toute façon le voisinage balkanique sud-danubien entre la Roumanie et la Serbie. Finalement, le désaccord a été dépassé par l'appel à la confiance traditionnelle dans les relations mutuelles.

PROBLEME ALE ISTORIOGRAFIEI CONTEMPORANE

FALSIFICAREA CONȘTIENȚĂ A ISTORIEI SUB EGIDA ACADEMIEI UNGARE DE ȘTIINȚE

În Editura Academiei de Științe a R. P. Ungare a apărut recent, lucrarea *Istoria Transilvaniei* (Erdélyi Története), amplă snteză în trei volume, însumând circa 2 000 de pagini, realizată de un colectiv de cercetători, redactor responsabil fiind ministrul culturii al R. P. Ungare, Köpeczi Béla. Obiectul investigației echipei de cercetători ungari constituindu-l Transilvania — străvechi pământ românesc — este firesc interesul pe care lucrarea l-a stîrnit în rîndul istoricilor români. Cu atît mai mult cu cît ei sînt îndreptățiți să cunoască în ce chip s-a renunțat la vechile teze și clișee naționaliste, șoviniste, vehiculate în vechea orînduire și în vechea istoriografie.

Istoria Transilvaniei, sub coordonarea lui Köpeczi Béla, nu răspunde în nici un fel acestei așteptări. Cu părere de rău constatăm, de la început, că ne aflăm în fața unei lucrări care nu se deosebește în ceea ce privește tezele și concluziile ei fundamentale de vechea istoriografie ungară de orientare șovinistă și revizionistă. Parcurgînd filele acestei lucrări, cititorul are impresia unei incredibile ieșiri din cadrul temporal, pentru că volumele tipărite în 1986 de Editura Academiei Ungare de Științe par a fi scrise cu peste patru decenii în urmă. Și totuși realitatea este că această lucrare a văzut lumina tiparului în zilele noastre, sub girul celui mai înalt for științific și avîndu-l ca redactor responsabil pe un membru al guvernului ungar.

Specialiștii români vor analiza *Istoria Transilvaniei* și își vor spune cuvîntul în fiecare din problemele majore abordate în paginile acestei lucrări. Ceea ce dorim acum este să oferim cititorilor noștri o imagine de ansamblu asupra lucrării pentru a evidenția elementele necesare unei aprecieri ce nu poate duce decît la o singură concluzie: ne aflăm în fața unei denaturări grosolane a istoriei Transilvaniei și, implicit, a istoriei poporului român, în fața vehiculării unor teze pe cît de nocive pe atît de jignitoare la adresa poporului nostru, în fața încercării deliberate de a contesta integritatea teritorială a României. În problemele fundamentale ale istoriei poporului român cum sînt: continuitatea strămoșilor geto-daci, originea dăco-romană, continuitatea în vatra strămoșească, unitatea românilor în evul mediu și statutul lor politic și juridic, lupta de emancipare națională și socială a românilor transilvăneni, marile bătălii purtate pentru neatințarea, făurirea statului național unitar ca și locul românilor în istoria universală, în toate aceste coordonate esențiale ale trecutului românesc, autorii *Istoriei Transilvaniei* se situează — așa cum se va vedea — la antipodul realității istorice, denaturînd și falsificînd adevărul istoric.

De la primele capitole, consacrate istoriei străvechi, se vădește cu limpezime intenția autorilor de a nega orice continuitate de locuire în Transilvania, ca de altminteri în întreg spațiul etnic românesc. Firește, nimeni nu tăgăduiește că în epocile istorice: paleolitic, neolitic, bronz și fier au avut loc deplasări de populație. Cercetările arheologice au arătat însă că, în ciuda acestor mișcări de populație, a existat mereu o masă de băștinași care nu a fost dislocată de migrațiile succesive ale altor grupuri de populație. Ceea ce îi preocupă însă pe autorii *Istoriei Transilvaniei* este de a face din această parte a ariei dacice un fel de vad al populațiilor, care vin, pleacă, îl lasă deseori gol și care, în fond, nu aparține nimănui. Este o modalitate de a contesta orice continuitate de locuire și de a tăgădui astfel vechimea elementului autohton, geto-dac, organizarea lui statală în vremea regelui Burebista, acum peste două milenii.

Mergînd pe firul istoriei, regăsim, apoi, teza devenită obsesie a istoriografiei ungare: exterminarea dacilor de către cuceritorii romani, teză susținută pentru a se contesta continuitatea statornică de locuire în marea arie dacică de la nord de Dunăre, și, mai ales, în interiorul arcului carpatic. Ceea ce citim în această privință în *Istoria Transilvaniei* este adevărul vechii istoriografii ungare naționaliste: „În analiza depopulării nu este indiferent nici faptul că tocmai partea centrală a țării lui Decebal (adică Transilvania — n.n.) a devenit provincie nouă. Era teritoriul a cărui populație a fost mai ales nimicită nu numai în război — care în mare parte s-a desfășurat, de asemenea, pe acest teritoriu — ci și pentru că aici dacii au rezistat pînă la sfîrșit, au rămas fideli lui Decebal pînă la cupa cu otravă. Romanii au masacrat, în primul rînd, populația acestei regiuni, ea a ajuns în sclavie sau s-a refugiat în fața cuceritorilor pe teritoriile neocupate”¹. Autorii ignoră în mod deliberat și în această problemă rezultatele cercetărilor arheologice care au scos la lumină în www.dacoromanica.ro în Transilvania vase sau frag-

mente de vase dacice — Micia, Angustia, Bologa, Buciumi, Orheiu Bistriței — pentru a nu mai stărui asupra așezărilor dacice descoperite la Lechința de Mureș, Noșlac, Obreja etc., sau cimitirele de incinerare ale aceleiași populații autohtone dace, precum cele de la Soporul de Cîmpie, Obreja etc., ce dovedesc — alături de alte mărturii — că la întrebarea pe care și-o pune încă, la timpul său, savantul B. P. Hasdeu, *Perit-au dacii?* răspunsul este un categoric NU. Și dacă totuși autorii *Istoriei Transilvaniei* au eludat cu bună știință și cu rea credință rezultatele descoperirilor arheologice, dovezi incontestabile ale culturii materiale și spirituale, ale continuității dacice pe această vatră de locuire, o cerință elementară îi obliga să cunoască vestita inscripție de la Grammeni, lângă anticul oraș Philippi din Macedonia, inscripție care a produs o întreagă revelație în frontul istoric mondial. În nici un caz această inscripție nu amintește — așa cum fac autorii lucrării — că regele erou Decebal a murit „bînd cupa de otravă” împreună cu „clasa conducătoare a dacilor care s-a sinucis în masă” (p. 81).

Relansînd vechea teorie neștiințifică a lui Robert Roesler din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, despre originea sud-dunăreană a românilor, autorii *Istoriei Transilvaniei* neagă posibilitatea romanizării Daciei, pretinzînd că „Înlocuirea limbii, care reprezenta gradul cel mai înalt al romanizării, preluarea ca limbă maternă a latinei, nu pot fi demonstrate în Dacia și nici dezvoltarea istorică și socială nu le-a făcut posibilă”. (p. 93). Afirmatia le este necesară autorilor pentru a plasa procesul formării poporului român în exclusivitate la sud de Dunăre, undeva prin Munții Balcani, unde, în anul 271, cu prilejul retragerii administrației și armatei romane din Dacia, hotărît de împăratul Aurelian, ar fi plecat și coloniștii romani din această provincie: „Este posibil — admit în mod «concesiv» autorii — ca nu întreaga populație să fi părăsit provincia, deși nimic nu vine în sprijinul acestei posibilități. Oricum, pe baza celor arătate pînă acum se poate afirma că numărul celor rămași a fost nesemnificativ” (p. 103). Și, mai departe: „Cercetarea arheologică veche de două sute de ani din Transilvania nu a putut oferi pînă acum o dovadă certă a continuității populației «romane» din Dacia, care să poate fi luată în considerație” (p. 113). În cea mai pură posteritate roesleriană, întrecîndu-și chiar „maestrul”, autorii reiau teoria vidului de populație daco-romană la nord de Dunăre pentru a putea prezenta apoi Transilvania ca un pămînt golit de autohtoni și de coloniști. „o țară a tuturor și a nimănuși”, cum formulează undeva autorii. Apoi pe acest pămînt al nimănuși se succed goți, huni, gepizi, avari, slavi, bulgari, dar nu ar fi existat nici o urmă de populație daco-romană și apoi românească.

Au uitat autorii că un istoric ungar — Huszti András — a scris rînduri ca acestea: „Urmașii geților trăiesc și astăzi acolo unde au locuit părinții lor, rostesc în limba în care glăsuiau mai de mult părinții lor. Nici o națiune nu are limba atît de apropiată de cea veche limbă romană (latină) ca limba românilor; ceea ce este un semn sigur și care nu poate înșela că ei sînt în Transilvania urmașii vechilor coloni romani, despre care însemnăm pe scurt acestea: numele acestui popor în limba lui proprie este de «roman» adică de la Roma, sau român”. Nu invocăm acest autor ca argument determinant, voim doar să amintim că unii istorici unguri au putut rosti cu obiectivitate un adevăr al istoriei poporului român: continuitatea daco-romană și românească la nord de Dunăre.

În timp ce, după autorii lucrării, spațiul dintre Carpați și Dunăre s-ar fi aflat sub stăpînirea primului țarat bulgar, în anul 894, în bazinul carpatic își fac apariția ungurii: „primul loc de descălecare a ungarilor a fost deci Transilvania. Drumul parcurs apoi de descălecare a fost prin valea Mureșului și a Crișului Repede și poate prin trecătoarea Meseș, în direcția Cîmpiei Pannonice” (p. 200).

Autorii *Istoriei Transilvaniei* încearcă să schimbe arbitrar realitatea istorică, inversînd situațiile, adică făcînd din români migratori, și din migratori, sedentari. Or, realitatea este că după venirea triburilor ungare în Cîmpia Pannonică în anul 896, și apoi, după înfrîngerile care le-au barat drumul spre Apus, ele au început incursiuni spre interiorul arcului carpatic, deci în Transilvania. Aici, însă, românii trăiau de secole organizați în formațiuni politice atestate de diferite surse istorice între care însăși Cronica Notarului anonim al regelui Bela, adică de o sursă principală a istoriografiei ungare. În locul acestei realități, autorii *Istoriei Transilvaniei* prezintă triburile ungare ca „descăleciind” mai întîi în Transilvania, în mijlocul unei populații slave, alături de care s-ar fi aflat și elemente proto-bulgare, pentru ca după aceea sa se îndrepte spre Cîmpia Pannonică. Transilvania devine astfel „peste noapte” un străvechi „leagăn” al triburilor ungare, mai vechi decît însăși Cîmpia Pannonică, unde se află astăzi statul ungar.

Dar românii? se întreabă cititorul, unde au fost cei care formau majoritatea populației Transilvaniei? Autorii declară cu falsă prudență: „Nu ne putem angaja aici în disputa cu privire la așa-numita continuitate daco-romană, adică a dăinuirii continue în Transilvania, începînd din antichitate, a unei populații romanizate, ci trebuie doar să repetăm ceea ce constatare anterioară că înainte de începutul secolului al XIII-lea nu există dovezi nici istorice, nici arheologice, nici toponomice cu privire la existența populației române în Transilvania” (p. 301). În realitate, aceste dovezi există și ele sînt numeroase, rod al unei investigații de decenii a istoriografiei române. Autorii *Istoriei Transilvaniei* le ignoră, le minimalizează sau, pur și simplu, le „desfîințează”.

Un exemplu concludent al negării izvoarelor care li deranjează în tiparele prefabricate li

constituie „tratamentul” aplicat Notarului anonim al regelui Bela (Anonymus). Pe pagini întregi, autorii încearcă să „demonstreze” că acesta s-a înșelat afirmând că ungerii i-au găsit pe români în Transilvania, când au început primele incursiuni în interiorul arcului carpatic. Efortul de „desființare” a lui Anonymus întreprins de autori este deopotrivă straniu și amuzant : rareori s-a văzut într-o istoriografie o asemenea înverșunare pentru a discredita și infirma relațiile istorice oferite de unul din cele mai vechi izvoare ale propriei sale istorii. Vina lui Anonymus ? În ochii autorilor este de o gravitate excepțională : li menționează pe români în Transilvania și Banat și amintește de „un oarecare român” Gelu, „ducele românilor”. Este lesne de înțeles că pentru cei ce neagă continuitatea românilor în Transilvania, Notarul anonim este un „obstacol” anevoios culpa lui reclamând sancțiunea „lichidării” cronicii sale sau, mai precis, a informațiilor despre Transilvania și, în primul rând, despre românii transilvăneni. Autorii decretează că Anonymus s-a înșelat, înțelegând greșit un pasaj din vechea cronică rusă „Povestea vremurilor de demult” și proiectând în secolele IX—X o realitate din timpul său, adică de la sfârșitul secolului al XII-lea : existența imperiului româno-bulgar.

Nu vom relua aici discuția — atât de veche — asupra valorii de izvor a cronicii lui Anonymus. Ne mărginim să repetăm observația, ce s-a mai făcut, că atât timp cât nu a existat un interes politic pentru a prezenta denaturat istoria Transilvaniei, nimeni, nici măcar cineva din anturajul regilor Ungariei nu ezita să recunoască existența de secole a românilor în Transilvania, înainte de incursiunile triburilor ungare. Cu toate limitele impuse de timpul său, Anonymus a fost mult mai aproape de adevăr decât autorii *Istoriei Transilvaniei*, care folosesc toate mijloacele pentru a denatura adevărul : autohtonía și continuitatea românilor în spațiul intra-carpato-danubiano-pontic, deci și în Transilvania, atestate concludent de mărturiile istorice, arheologice, lingvistice, toponimice, etnografice, logice etc.

Oare se poate pune la îndoială existența la finele secolului IX și începutul secolului următor a unor formațiuni politice cuprinzătoare pe teritoriul Transilvaniei de tipul voievodatelor (ducatelor) sau „țărilor”, cum le numeau, în epocă, românii ? Relatînd, pătrunderea ungerilor în Transilvania, Anonymus arată cum oștile ungare au cucerit mai întii, în urma unor aprige lupte, teritoriul unui asemenea voievodat, situat spre vest pînă la Tisa, la nord de Satu Mare, spre est pînă la Piatra Craiului și Porțile Meseșului și spre sud pînă la Mureș.

O asemenea formațiune politică, țară (*terra*) menționată de cronicar, corespunde pe deplin, ca teritoriu, marii concentrări de așezări constatată în nord-vestul Transilvaniei ; conducătorul ei (*dux*) se numea potrivit aceluiași cronicar, Menumorut, și-și avea reședința în cetatea Biharea (în apropiere de Oradea). Iată ce relatează cronică Notarului regal Anonymus : „În adevăr, trinișii lui Arpád, Usubov și Veluc, au trecut peste riul Tisa în vadul Lucy, și, după ce au plecat de aici, venind în fortăreața Bihor, au salutat pe ducele Menumorut și i-au prezentat darurile, pe care ducele lor i le trimisese. La urmă, însă, comunicîndu-i ce avea să spună din partea ducelui Arpád, au pretins teritoriul numit mai sus. Ducele Menumorut i-a primit însă cu bunăvoință, și, încercîndu-i cu diverse daruri, a treia zi le-a cerut să se întoarcă. Totuși le-a dat răspuns, zicîndu-le : Spuneți lui Arpád, ducele Hungariei, domnului vostru : datori îi sîntem ca un amic unui amic, cu toate ce-i sînt necesare fiindcă e om străin și duce lipsă de multe. Teritoriul însă ce le-a cerut bunăvoinței noastre nu îl vom ceda niciodată, cîtă vreme vom fi în viață. Și ne-a părut rău că ducele Salanus i-a cedat un foarte mare teritoriu, fie din dragoste, cum se spune, fie din frică, ceea ce se tăgăduiește. Noi însă, nici din dragoste nici de frică nu-i cedăm nici o palmă de pămînt, deși a spus că are un drept asupra lui. Și vorbele lui nu ne tulbură inima că ne-a arătat că descinde din neamul regelui Athile, care se numea biciul lui Dumnezeu”².

Autorii noii *Istoriei a Transilvaniei* declară, însă, că „personajele romantice și luptele neînsemnate descrise de Anonymus” nu-și găsesc nici un fel de confirmare. Să amintim mai întii că nu ne aflăm în fața unicului caz, cînd, o realitate istorică își găsește reflectarea într-o singură sursă narativă cum este Anonymus. Important, în astfel de situații, este ca izvorul să fie supus unei analize riguroase care să dea la iveală elementele autentice. „Hipercriticismul” autorilor *Istoria Transilvaniei* față de Anonymus ne amintește de știuta zicală a aruncării din albie a copilului odată cu apa. Elementele legendare, — care se întilnesc în cronicile medievale, inclusiv în cea a lui Anonymus — nu trebuie să escamoteze realitatea, mai ales că este confirmată și de alte izvoare scrise și arheologice : în întregul spațiu locuit de români existau în secolele VIII—X formațiuni politice, conduse de juzi și voievozi. Fixarea pe hartă a descoperirilor arheologice din interiorul arcului carpatic oferă o conturare chiar și celor trei formațiuni politice menționate de Anonymus, care s-a putut înșela în unele detalii, nu în marea realitate a anteriorității românilor față de unguri în Transilvania : copacii nu trebuie să ne împiedice să vedem pădurea.

Negînd, ocolînd, falsificînd sursele istorice, autorii *Istoriei Transilvaniei* readuc în actualitate vechiul arsenal al adversarilor continuității românești la nord de Dunăre. Pentru ei, românii au reprezentat o populație pastorală, care, pe măsură ce se împușează la sud de Dunăre, sporește la nord de fluviu. Pentru a se prezenta preocupați de „rigoarea” științifică, autorii scriu cu simulată precauție : „trebuie să riscăm, totuși, ipoteza că apariția documentară relativ tîrzie a vlaho-românilor în Carpații Meridionali, cu trimitere înapoi cel mult pînă la 1210, nu

Înseamnă că ei efectiv nu au apărut aici doar cu puțin mai înainte” (p. 308). Și pentru a nu „risca” prea mult în afirmația lor, autorii acceptă că în loc de anul 1210 se poate admite că organizarea românilor din Carpații Meridionali, ca paznici ai frontierelor, numiți de regii unguri (desigur!), „poate fi considerată a fi avut loc între 1150 și 1200” (p. 301).

Odată „lansată” teza venirii târzii a românilor mai întâi în Muntenia și Moldova și, după aceea, în Transilvania din „patria lor sud-dunăreană”, autorii se străduiesc statornic să convingă cititorul că un șir de calamități abătute asupra Transilvaniei au favorizat exclusiv pe români! Dacă în anul 1241 marea invazie mongolă a produs mari devastări în Transilvania, beneficiarii au fost cine? românii!, O urmare directă a invaziei tătare a fost și imigrarea masivă a românilor”, scriu autorii. Apoi, se afirmă că regalitatea ungară a populat domeniile pustiite din jurul cetăților cu „păstori români, care s-au retras din Bulgaria și Serbia spre nord”. Un alt „aliat” al românilor, în viziunea autorilor *Istoriei Transilvaniei*, ar fi fost marca epidemice de ciumă, care a lovit continentul spre sfârșitul primei jumătăți a veacului al XIV-lea: „Epidemia de ciumă din 1348—1349 care a adus distrugerii în întreaga Europă și care, după surse din țară și din străinătate, a decimat și populația Ungariei (...) a deschis românimii calea spre satele ungarilor și sașilor dispăruți. Stăpînii de pămînt, care duceau lipsă de forță de muncă, au colonizat în satele din Transilvania interioară, parțial sau în întregime depopulate, românii care au fost mai puțin loviți de ciumă și care, cîrmușii, se înruluișeră la număr prin migrație permanentă” (p. 342). Lăsăm la apreciere cititorilor dacă aceasta poate fi calificată drept argumentare științifică!

Odată „nomadizați” ca mod de trai și „balcanizați” ca arie de obârșie, românii sînt înfățișați drept o populație primitivă, aflată la un nivel de dezvoltare inferior celorlalte etnii din Transilvania. Autorii se complac în a stăruii asupra înapoierii acestor păstori, infiltrați, pe tăcute și neștiute, în interiorul arcului carpatic, unde ar fi fost „absorbiți” ca urmare a politicii de colonizare și a calamităților generatoare de mari spații necolucite. Totuși autorii uită că din rîndurile acestei populații prezentată drept „hoinară, primitivă și desculță” s-a ridicat una dintre cele mai strălucite personalități politice și militare ale secolului al XV-lea — Iancu de Hunedoara — ajuns și guvernator al Ungariei. În viziunea autorilor, singurul progres făcut de românii transilvăneni este acela al unei sedentarizări progresive, dar foarte lente: „Cei care au trecut la modul de viață sedentar reprezintă la sfârșitul secolului al XVI-lea doar o mică parte a țărănimii române din Transilvania. Majoritatea ei și-a păstrat modul de viață seminomad, de păstorit și creștere a vitelor” (p. 745). Și mai departe: „Aceste colectivități, nelegat de pămînt, migrînd liber cu animalele lor (...) reprezintă întruparea românilor din Transilvania secolului al XVII-lea” (p. 746).

Românii transilvăneni ar fi dispus — după opinia autorilor —, de o armă puternică, în măsură să le asigure victoria pe planul structurii demografice a Transilvaniei: ei, acești păstori rătăcitori cu turmele lor, ar fi sfîrșit prin a deveni majoritari în raport cu sedentarii maghiari, sași și secui, grație a trei factori: sedentarizarea, care pune capăt deplasărilor și oferă astfel autorităților posibilitatea de a-i lua în evidență (deci nu este vorba de o creștere autentică a populației române, ci numai de înregistrarea ei de către stat sau seniorii feudali), imigrare și natalitate. Potrivit autorilor *Istoriei Transilvaniei*, în anumite perioade se constată fluxuri masive de populație românească venită de peste Carpați — din Muntenia și Moldova — pentru a se pune, mai ales, la adăpost de povara fiscală. Și Transilvania îi primește, căci, ne spun autorii: „Transilvania pînă în 1687 este o țară care poate asigura protecție, o țară cu consolidare relativă, cu noi posibilități și necesități din ce în ce mai mari în privința forței de muncă. Deci se bucură de orice venetie” (p. 807).

Sîntem de acord cu autorii că la acea dată Transilvania era „o țară care putea asigura protecție, o țară relativ consolidată”, numai că în acea vreme era un principat autonom și nu făcea parte din regatul ungar, prăbușit și dezagregat la 1541, după transformarea centrului și sudului Ungariei în pașalic otoman; și Transilvania, la fel celorlalte două țări românești — Moldova și Muntenia — se bucura de o largă autonomie, accentuînd și mai mult legăturile dintre ele.

Cît privește sporul natural de populație, să amintim doar că în privința românilor „nomazi” din Transilvania, autorii nu ezită să amintescă de ... „poligamia lor”.

Ne-am văzut siliți să reproducem afirmațiile și caracterizările de mai sus, jignitoare și defăimătoare la adresa poporului român, pentru ca cititorul să-și facă o imagine cît de cît despre „probitatea științifică” a autorilor, despre elementara lipsă de respect față de adevărul istoric, față de mult milenara istorie a poporului român. Dar să lăsăm istoria — această „carte de căpătii a fiecărei nații” — să judece adevărul.

Ne oprim acum asupra altei probleme. De ce *Istoria Transilvaniei* nu relatează motivul pentru care regalitatea ungară a adoptat voievodatul ca formula politico-administrativă a Transilvaniei, adică o instituție care în societatea românească medievală avea un conținut specific, asemănător voievodatului muntean și celui moldovean, ce-l integrează în structurile politice ale spațiului românesc? De ce nu explică nicăieri o mare realitate a evului mediu, și anume că, așa cum a demonstrat istoriografia românească, voievodatul Transilvaniei prezintă

caractere fundamentale identice cu acelea ale voievodatului muntean sau moldovean? Este știut că la fel ca în Moldova și în Muntenia, voievodul transilvănean concentra în demnitatea sa toate atribuțiile militare, administrative și judiciare ale statului. El dispunea de o autoritate completă — ca și dincolo de munți — cu singura deosebire că nu se putea intitula „singur stăpînitor”. Nici o explicație în această *Istorie a Transilvaniei* de ce, așa cum s-a dovedit, „nicăieri pe teritoriul vechiului regat al Ungariei — atât de întins odinioară — nu găsim urme vreunei organizații teritoriale și politice similare aceleia a voievodatului transilvan. Această organizație este, și pe un versant și pe altul al Carpaților, un produs specific românesc pe care penetrațiunea ungară în centrul spațiului nostru politic n-a putut-o nimici, cu toate încercările repetate pe care le-a făcut în decursul veacurilor”³. Era de așteptat ca în paginile acestei lucrări de sinteză a istoriei Transilvaniei să se explice specificul structurilor voievodatului în raport cu organizarea administrativă a regatului ungar, dar astfel de probleme — care sînt totuși esențiale — nu i-au preocupat pe autori și este lesne de înțeles de ce. Ei ar fi trebuit să admită atunci că, datorită prezenței românilor cu instituțiile lor specifice, voievodatele și cnezele, organizate pe întreg cuprinsul Transilvaniei, regalitate s-a văzut silită să recunoască și să accepte instituțiile politico-administrative ale băștinașilor români. În locul unei analize solide și obiective a istoriei Transilvaniei, autorii au preferat falsul și denigrarea. Pentru ei obiectivul principal nu a fost adevărul, adică reconstituirea veridică a faptelor, ci „demonstrarea” unei teze preconcepute, cu o vădită finalitate politică: absența românilor în Transilvania, în perioada pătrunderii ungarilor în interiorul arcului carpatic și contestarea, pe această cale, a drepturilor legitime ale poporului român asupra vetrei sale strămoșești.

De ce oare autorii lucrării ignoră opiniile istoricului Farczády Elek care încă în 1912 scria: „Regii Ungariei au fost siliți să încuviințeze organizarea deosebită a Transilvaniei, cu voievozi puternici în fruntea ei, sub presiunea stringentă a necesității, deoarece sentimentul independenței aici cra așa de adinc înrădăcinat, încît formațiunea statală, pornită odată, nu mai putea fi oprită”⁴.

Un alt exemplu concludent pentru procedeele „științifice” ale autorilor este prezentarea statutului nobilimii române transilvănene și începuturile politicii de excludere a românilor din viața politică a Transilvaniei. În viziunea autorilor, regimul de discriminare socială, națională și confesională a care a fost supuși românii transilvăneni — reduși, în cele din urmă, la situația de populație „tolerată” — apare drept consecința venirii lor tîrziu, prin imigrarea elementelor pastorale sau prin refugiarea în secolele XVII—XVIII a țăranilor din Muntenia și Moldova. ceea ce ar explica situația lor marginală în viața social-politică transilvăneană. Autorii „admit”, cum s-a văzut, sedentarizarea unei părți a populației românești și existența unei nobilimii române, dar ei explică astfel absența unei „națiuni” (în sens medieval, adică politic al termenului; în evul mediu „natio” includea numai pătura privilegiată a unei comunități etnice) române medievale: „româniaea la sfîrșitul evului mediu ajunsese în mase mari să fie iobăgimea nobilimii ungare sau săsești, în parte a nobilimii române ridicate din rîndurile sale. Acesta este și motivul pentru care nu s-a format o „națiune” nobiliară română separată, căci iobagii, indiferent de naționalitate, nu aveau drepturi politice, iar nobilimea, tot fără deosebire de naționalitate, reprezenta o singură națiune” (p. 344). Și mai departe: „Nobilul român se declara cu bună știință membru al «națiunii ungare» nobiliare și, în timp ce voievozii și boierii din Muntenia și Moldova, cu excepția unor cazuri izolate, se situau tot mai mult pe poziția compromisului cu puterea otomană, nobilii români din Ungaria se angajau cu dăruire alături de maghiarime în lupta împotriva acesteia, condiție a situației lor privilegiate” (p. 346).

Nu slăbuim aici asupra afirmației denigrante despre „cazurile izolate” de luptă împotriva Porții otomane, pentru ca orice cititor poate măsura misticarea săvîrșită de autori cînd știe că aceste „cazuri izolate” sînt în fapt epoea istoriei medievale a poporului român, biruitor al puterii militare otomane, în altele rînduri, sub conducerea unor domnitori viteji și iubitori de țară: Mircea cel Mare, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Radu de la Afumați, Ioan Vodă cel Viteaz, Mihai Viteazul și care, cu oastea formată de oamenii pămîntului cu o mîna pe plug și cu alta pe sabie, au asigurat țărilor române un statut de autonomie față de Poarta otomană, în timp ce majoritatea statelor din centrul și sud-estul Europei au fost desființate și transformate în prădalcuri. Oare pentru ce motive acești conducători de țară și de oști au fost recunoșuți de omnia publică europeană a vremii drept apărători ai civilizației europene? Ceea ce voim să arătăm, în legătură cu istoria poporului român, sînt metodele de falsificare folosite de autori, atunci cînd realitatea istorică sfidează încercările lor de a o prezenta denaturat. Se știe că în anul 1366, regele Ungariei, Ludovic I de Anjou, a luat un șir de hotărîri, care marchează începutul eliminării românilor din viața politică a Transilvaniei. Cea mai gravă dintre deciziile regale a fost condiționarea recunoașterii statutului nobiliar de adeziunea la confesiunea catolică. Constatăm cu uimire că acest moment de excepțională însemnătate din istoria Transilvaniei nu este discutat de autori în chip serios în paragrafele despre români, ci apare, în chip surprinzător, la capitolul ... Cultura medievală în Transilvania, în paragraful Cultura bisericească medievală a românilor transilvăneni. O problemă de istorie politică de cel mai mare interes este pur și simplu escamotată ca o mărunțată problemă confesională; în chip deliberat, autorii

asociază, pentru a crea confuzie, măsurile regelui Ludovic I de Anjou și propunerile de convertire silnică, făcute suveranului de vicarul Bartolomeo de Alverna, și autorii conchid că „acest zel respingător nu numai că nu a avut efect asupra lui Ludovic cel Mare, care nu a pornit la o nouă acțiune de convertire, dar a stîrnit în mulți repulsie, îndeosebi în rîndurile nobililor maghiari transilvăneni interesați în stabilizarea românilor” (p. 407). În realitate, măsurile din anul 1366 promulgate de suveranul ungar marchează începutul unui proces ce va culmina cu alianța dintre nobilimea maghiară, patriciatul săsesc și fruntașii seculilor (Unio trium nationum din 1437), formula politică pe care se va întemeia structura Transilvaniei secole de-a rîndul și care va face din locuitorii autohtoni și majoritari — românii — „tolerați” pe propriul lor pămînt.

În același paragraf consacrat culturii medievale din Transilvania, autorii discută și problema creștinismului. Ei arată că în Ungaria au conviețuit la început creștinismul de rit latin și cel de rit ortodox și că „Transilvania s-a aflat la confluența și, în același timp, la periferia-celor două culturi creștine. Biserica romană era reprezentată de etnicul ungar și german, cea bizantină de etnicul român și rutean” (p. 366). În privința românilor, autorii afirmă că tradițiile lor creștine erau de obîrșie balcanică și slavă. Ne aflăm din nou în fața procedeeilor „științifice” utilizate de autori. Ei ignoră faptul îndeobște cunoscut că terminologia de bază a creștinismului este în limba română de origină latină, că pe teritoriul Transilvaniei au fost descoperite urme creștine din perioada de după retragerea armatei și administrației romane din Dacia și că, deci, în momentul infiltrării triburilor ungare în interiorul arcului carpatic exista o populație românească de religie creștină, gravitînd în jurul patriarhiei de la Constantinopol și al Imperiului bizantin. Creștinirea ungarilor a avut loc la anul 1000 sub egida Bisericii romane (schisma între Roma și Bizanț a avut loc în anul 1054, dar ea a fost precedată de tensiuni și rupturi) și la început, cum arată corect autorii, cele două rituri au coexistat. Este lesne de înțeles că, în aceste condiții, prezența românilor creștini din Transilvania a favorizat difuzarea noii religii în rîndurile populației ungare. Preocupăți însă să-i „aducă” pe români din sudul Dunării, pînă în secolul al XIV-lea autorii nu suflă nici un cuvînt despre acest aspect al istoriei Transilvaniei.

După ce a „rezolvat” originea românilor, locul lor de baștină, lăsîndu-i să umble „hoinari prin munții Transilvaniei în urma turmelor de oi”, autorii trec la altă problemă și anume: înfățișarea Transilvaniei drept o parte componentă a Ungariei. Prăbușirea regatului ungar în urma bătăliei de la Mohács (1526) și noul statut politic al Transilvaniei, devenită principat autonom în relații de dependență față de Poarta otomană, ca și celelalte două țări române, nu-i împiedică pe autori — continuatori fideli și în această problemă ai istoriografiei ungare naționaliste — să prezinte acest străvechi pămînt românesc, locuit din totdeauna de români, reprezentînd permanent majoritatea populației, drept o nouă „țară” ungurească: „Domnitorii unguri și conducătorii ai politicii ungare determină deci soarta Transilvaniei, devenită stat. Astfel, în deceniile de după 1556, în privința esenței sale, noul stat, care și-a rezolvat propria soartă cu tot mai multă conștiință, a rămas ceea ce devenise în deceniile singeroase ale formării sale: o rămășiță împinsă spre răsărit a statului medieval ungar. Constrîngerea din afară a rupt aceste teritorii din țara-mamă, i-a schimbat forma de stat și a impus conducătorilor săi o politică externă nouă și îndrăzneală. N-a putut însă să înfrîngă gîndirea, conștiința maghiarității forțelor conducătoare ale societății” (p. 446). Așadar, principatul Transilvania este prezentat ca o continuare a regatului ungar, o entitate politică deosebită de celelalte două state românești, muntean și moldovean. Autorii se separă aici de un șir de cronicari, istorici și geografi care au stăruit asupra orientării total diferite a Transilvaniei de Ungaria. Astfel, cronicarul Cserei Mihály observa că „amenințarea pentru Transilvania a venit întotdeauna de la Ungaria și de la unguri”⁵, în timp ce istoricul Szilágyi Sándor releva în anul 1866 că „istoria Transilvaniei nu poate fi integrată istoriei ungare, întrucît ea are un caracter specific”⁶, pentru ca geograful Cholnoky Jenő să sublinieze că „Transilvania își are propria istorie, distinctă de cea ungară”⁷. Distinctă de cea ungară, și integrată, adăugăm noi, ansamblului spațiului și societății românești. Este ceea ce recunoaște Cancelaria aulică transilvană din Viena cînd, în anul 1779, releva „legătura strînsă care exista între marele principat al Transilvaniei și țările vecine Moldova și Muntenia”⁸, cu care forma o adevărată unitate economică.

Încă din prefața lucrării, autorii susțin că „timp de secole, istoria Transilvaniei s-a înfrîpătruns cu istoria poporului ungar” (p. 1). Se știe, de asemenea, cît caz s-a făcut în vechea istoriografie ungară și cît caz se mai face și astăzi — mai ales în cercurile emigrației ungare — despre stăpînirea milenară a Ungariei asupra Transilvaniei. Dar o simplă aritmetică arată că perioada în care Transilvania a constituit o parte componentă a Ungariei se reduce la cei 51 de ani care separă instituirea dualismului austro-ungar în 1867 de hotărîrea Marii Adunări Naționale a românilor transilvăneni din 1 decembrie 1918 de a uni Transilvania cu România. În rest? Pînă cînd Ungaria a căzut sub lovitura lui Soliman Magnificul, Transilvania a fost, cum s-a mai spus, un voievodat cu o individualitate politică viguros conturată. Devenită în 1541 un principat autonom, ea nu mai putea avea legături cu Ungaria — cum susțin autorii

— pentru că Ungaria încetase să mai existe ca stat, Buda însăși devenind centrul unui pașalic otoman. Când ofensiva habsburgică a determinat, după 1683, retragera otomană, Transilvania a devenit principat în cadrul Imperiului habsburgic, apoi Mare Principat administrat separat de Ungaria. Unde sînt atunci secolele și mileniul de stăpînire ungară? Numai în mințile înfierbîntate ale revizioniştilor care nu mai sînt în stare nici măcar de un calcul elementar.

Nu se găsește în această *Istorie a Transilvaniei* o prezentare cit de cit obiectivă a strînselor relații politice, economice, militare și culturale dintre românii de o parte și de alta a Carpaților. Unitatea poporului român este negată, iar colaborarea politică, economică, militară dintre cele trei țări române este eludată. Cea dintîi unire a țărilor române, realizată de Mihai Viteazul, este înfățișată într-un chip care stîrnește revoltă. Nu numai că marele voievod este prezentat ca un „mercenar”, ca un instrument al împăratului Rudolf și nerecunoscător față de binefăcătorii lui” Bathorești, dar se contestă conștiința de neam a poporului român și a celui care, pentru prima dată, i-a unit pe români sub un singur sceptru: „Nu avem — arată autorii — nici o dată din care să reiasă că Mihai intenționa să dea un rol politic românimii transilvănene. Dimpotrivă. Așa cum a adus în Transilvania cîțiva credincioși munteni, în Muntenia a chemat secui și maghiari pentru ajutor în guvernare” (p. 530). Deci opera politică a celui dintîi unificator al românilor, unul din simbolurile scumpe ale unității naționale, este prezentată cu aceeași rea credință care alterează pînă la desfigurare realitatea istorică. Măsurile luate de Mihai Viteazul în beneficiul țăranilor și al clerului român, precum și politica sa confesională, în care se distinge lesne efortul de a disloca, prin confesiune, formula lui „Unio trium nationum” sînt ignorate voit de autori, preocupați de a-l prezenta pe marele voievod drept un „cuceritor brutal și sîngeros”: „Domnitorul-conducător de oști a pornit cu soldații săi împotriva Moldovei, iar în mai 1600 l-a gonit pe Ieremia Vodă, prieten al Poloniei. Prada nesemnificativă care se găsea în această țară săracă nu putea da o rezolvare decît pentru cîteva săptămîni; spre sfîrșitul verii, mare parte a oastei triumfătoare nu se putea întreține decît prin jaf. Populația locată — maghiari și români deopotrivă — încerca să se apere cu arma, dar acest lucru nu făcea decît să amplifice represiunile” (p. 530). Imaginea luminoasă a uneia dintre cele mai de seamă personalități ale istoriei poporului român, care a semnat cu jertfa singelui său actul unirii tuturor românilor, este astfel pătată de noroiul calomniei, deghizată în cercetare istorică.

Nu este de mirare că fiind obsedați de dorința de a contesta caracterul românesc al Transilvaniei, organica ei integrare în pămîntul, istoria și viața românească, autorii prezintă la fel de deformat principalele etape ale luptei de emancipare națională a românilor transilvăneni, români care ar fi devenit majoritari — spun autorii — abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea! Se pune sub semnul întrebării caracterul național al revoluției din 1784, condusă de Ifoarea, Cloșca și Crișan, lipsește analiza revendicărilor cuprinse în *Supplex Libellus Valachorum* (1791), căreia i se substituie afirmația că „autorii săi nu puteau să se aștepte în mod real că, în sistemul celor trei națiuni, națiunii lor i se va asigura un loc ca entitate politică separată”, este grav denaturată istoria revoluției din 1848. Lupta românilor transilvăneni este înfățișată ca o mișcare contrarevoluționară, Munții Apuseni, unde Avram Iancu a condus rezistența românilor, luînd chipul unei pretinse „Vendée” transilvane (referire la provincia franceză, unde în timpul Marii Revoluții s-au organizat acțiuni contrarevoluționare). Gravele greșeli în politica națională a guvernului condus de Kossuth Lajos sînt total ignorate iar hotărîrea nefastă a nobilimii maghiare de unire a Transilvaniei cu Ungaria este justificată de autori „chiar și numai din autoapărare”, hotărîrea Dietei din Cluj de la 30 mai 1848 care a votat această unire este caracterizată ca realizînd „unirea celor două patrii surori”, Ungaria și Transilvania. În schimb, revoluția română și conducătorii ei sînt aspru criticați: Simion Bărnuțiu care prin concepția sa „confuză” ar fi stîrnit „neîncredere externă” și a amenințat „armonia între națiuni”, provocînd „ruperea de realități”. În Adunarea de la Blaj din mai 1848 s-ar fi manifestat tendințe contrarevoluționare, intelectualii români ațîlînd „ura religioasă și națională”.

În contextul evenimentelor din 1848 — 1849 se evidențiază în privința românilor aspectele de violență: „Răsculații români în retragere, « după pură răzbunare » au dat foc Aduului, cu colegiul, biblioteca acestuia și au organizat o îngrozitoare baie de sînge în orașul maghiar”. (p. 1413).

Dieta de la Sibiu de la începutul anilor '60 în care românii aveau majoritatea deputaților, este apreciată ca „unealta docilă a guvernului de la Viena”, iar delegații sibiului la Viena „cercetori”, „figuranții guvernului” (p. 1502). Minimalizînd lupta românilor și a Dietei de la Sibiu pentru drepturi naționale și sociale, se afirmă: „Împotriva păturii conducătoare a societății maghiare, a taberei liberale și conservatoare maghiare, forța cea mai veche a țării, cu pozițiile economice cele mai puternice, cu potențialul politic cel mai mare, avînd aliați puternici dincolo de Piatra Craiului nu se poate obține o rinduială durabilă” (p. 1500).

În schimb, dualismul austro-ungar, instaurat în 1867, încorporarea Transilvaniei la Ungaria și politica de maghiarizare nu găsesc în carte condamnarea meritată. Mai mult, românii nu ar fi știut să prețuiască „constituționalismul, precum și uniunea românilor din Transilvania cu cei din Ungaria, aducerea lor într-o singură tabără”. Era de așteptat din partea istoricilor unguri să întreprindă o analiză profundă a consecințelor formulei dualiste pentru monarhia

austro-ungară, pe care Marx, Engels și Lenin au denunțat-o ca un stat al oprimării sociale și naționalc, o adevărată închisoare a popoarelor. Au uitat autorii că încă din anul 1848, Friedrich Engels caracteriza monarhia austriacă drept „un complex pestriț, rezultat din moșteniri și furliașaguri, acest talmeș-balmeș organizat în care se învălmășesc zece limbi și zece națiuni, acest anestecc întîmplător de obiceiuri și legi dintre cele mai contradictorii”? (Fr. Engels, *Inceputul sfirșitului Austriei*, în Marx-Engels, *Opere*, vol. 4, Editura Politică, București, 1963, p. 511). Au uitat autorii ceea ce scria Marx în 1875: „În Ungaria, majoritatea populației supusă unguirilor nu-i simpatizează, suportă împotriva voinței lor jugul acestora, de unde o luptă neîntreruptă”? (K. Marx, *Conspectul cărții lui Bakunin „Statul și Anarhia”*, în Marx-Engels, *Opere*, vol. 18, Editura Politică, București, 1964, p. 609). Au uitat autorii că în 1916 V. I. Lenin împărtășea ideea că „lichidarea Austro-Ungariei nu reprezintă istoricecc decât o continuare a destrămării Turciei, fiind, ca și aceasta, o necesitate a procesului istoric de dezvoltare”? (V. I. Lenin, *Broșura lui Junius*, în *Opere complete*, vol. 30, Editura Politică, București, 1964, p. 8). Trebind sub tăcere această pagină întunecată a istoriei universale, autorii se mărginesc a face totuși o critică superficială. Astfel, cînd se amintește de o politică mai severă pe timpul guvernării lui Bánffy Dezső urmează imediat concluzia „științifică”: „dar și atunci (pe timpul lui Bánffy Dezső — n.n.) a fost mai mult fum decît foc” (p. 1068).

Este o realitate arhicunoscută că în scurta etapă de 51 de ani dintre 1867 și 1918 guvernul de la Budapesta a promovat o politică de nedreptățire și oprimare a naționalităților neungare, de maghiarizare forțată a acestora cu mijloace draconice, încît a stîrnit oprobiul întregii opinii publice internaționale. Iată, de exemplu, ce scria marele scriitor rus Lev Tolstoi despre politica de dcznaționalizare, de maghiarizare: „Ceea ce e mai trist este faptul că în străinătate cîntecul Apponyi (unul dintre cei mai vehemenți politicieni de la Budapesta în măsurile de dcznaționalizare — n.n.) are reputația unui pacifist, pe cînd în Ungaria el nu recunoaște nemaghiarilor nici măcar calitatea de oameni. Orice persoană cu mintea sănătoasă trebuie să smulgă de pe față acestui om masca sa mincinoasă, pentru a arăta întregii lumi că nu este un binefăcător, ci o pasăre de pradă”⁹. Iar scriitorul norvegian, „Uriășul de la Nord”, cum era caracterizat B. Bjørnson, declara: „În tinerțecc am iubit și admirat mult poporul maghiar. Mai tîrziu, cunoscîndu-l mai de aproape, am început să-i detest șovinismul. Aceste nedreptăți vor duce Ungaria mai devreme sau mai tîrziu la pieirea sa”¹⁰. Politica economică și culturală, învățămîntul și justiția, biserică și colonizările, jandarmeria și Inchisorile, totul a fost pus în joc pentru a modifica raporturile demografice, economice și sociale din Transilvania, pentru a-i schimba străvechea sa fizionomie românească.

Mișcarea memorandistă este desconsiderată, autorii încercînd să o prezinte ca pe o acțiune izolată, privită de contemporani drept „cerșetorie de anticameră”. Oare astfel pot evalua istoricii ce pretind că analizează trecutul dc pe pozițiile materialismului istoric, revendicările naționale ale românilor transilvăneni, supuși unui regim dc discriminare și opresiune? A folosi astăzi termenul de „cerșetorie de anticameră” este o insultă adusă memorici luptătorilor români și cei care o utilizează se identifică cu cei care i-au trimis pe memorandisții în tmniță.

Mcrită a fi reamintite cu vintele pline de un mare adevăr, rostite de Ion Rațiu, președintele Partidului Național Român din Transilvania, la procesul memorandisților: „Noi nu sîntem acuzați, ci acuzații. Poate fi aci vorba de judecată, de apărare în înțelesul juridic? Nu! Faceți ce voii. Nevinovați sîntem, dar dumneavoastră sînteți stăpîni pe individualitatea noastră fizică, nu însă și pe conștiința noastră, care în această cauză este conștiința națională a poporului român. Nu sînteți dumneavoastră competenți să ne judecați, ci este un alt tribunal, mai mare, mai lăminat și desigur mai nepărtinitor, care ne va judeca pe toți; e tribunalul lumii civilizate, care vă va osîndi odată mai mult și mai aspru decît v-a osîndit pînă acum. Prin spiritul de intoleranță, printr-un fanatism de rasă fără scamă în Europa, osîndindu-ne, veți izbuti numai ca să dovedici lumii că maghiarii sînt o notă discordantă în concertul civilizațiunii”¹¹.

Nc surprinde faptul că în 2 000 de pagini, cit cuprinde această lucrare, autorii nu au atribuit nici o pagină legitimității istorice a statului modern român din 1859, a cărici necesitate obiectivă era consecința firească a procesului logic de afirmare a națiunii române, în întrecaga arie dacică. Zadarnic am căuta în paginile *Istoriei Transilvaniei* o analiză a constituirii națiunii, a problemei naționale, a drumului logic al rcîntregirii statului național. În locul unei astfel de analize, întîlnim o imagine dcformată a marilor evenimente din anul 1918, în cadrul cărcia cfortului și voinței întregii națiuni române dc a se regăsi în frontierele unui singur stat — statul național unitar — i se substituie acțiunea „unui grup al burghezicii române din Arad” (p. 1717—1718).

O realitate dc domenii evidentecci demonstrează că tratatele dc pace din anii 1919—1920 au dat recunoașterea internațională creării sau desăvîrșirii unității naționale a statelor din centrul și sud-estul Europei. În acest cadru larg se înscrie și lupta românilor pentru desăvîrșirea unității național-statalc în virtutea dreptului la autodcterminare, în cadrul unor adunări reprezentative, democratice alcsc, plebiscitare, a voinței românilor — aflați sub stăpînire străină — dc a se uni cu Țara. Această realitate este și ea cscamotată și denaturată. Tratatul dc la Trianon (4 iunie 1920) este prezentat ca un tratat imperialist care a dus la „destrămarea statului istoric ungar”. Impuse dc state imperialiste, tratatele dc pace „nu au ținut seama dc drep-

tul popoarelor la autodeterminare, iar în multe situații nici de realitățile etnice”, afirmă autorii, precizând că singurul stat socialist, Rusia Sovietică, nu le-a recunoscut și „niciodată n-a renunțat la Basarabia, nici Bulgaria n-a acceptat ca Dobrogea de sud să aparțină României” (p. 1733—1734). Referindu-se la lupta pentru unitate a românilor și a fruntașilor lor se arată că aceștia în loc să accepte rezolvarea echitabilă a problemei naționale pe baza conviețuirii multietnicare în statul ungar, au lăsat „decizia definitivă pe seama armatei regale române și a tratatelor de pace”. Tratatul de la Trianon este făcut corespunzător de orientarea reacționară, fascistă a Ungariei horthyste: „Faptul că destrămarea statului istoric ungar s-a făcut concomitent cu înfrângerea unor revoluții și cu aranjamente de pace ce au adus grave prejudicii naționale, a împiedicat ca în țară să se instaureze o democrație în cadrul căreia societatea ungară ar fi acceptat drept procesul logic al schimbărilor și ar fi trecut peste necazuri și, raportându-se în mod creator la noile condiții, să fi căutat împreună cu popoarele vecine căile de conlucrare”. O jalnică încercare de reabilitare a lui Horthy și a regimului său prin „sistemul de pace imperialist”, pe care autorii i-l acordă ca un comod alibi. Față de regimul fascist al lui Horthy, autorii manifestă o „discreție” surprinzătoare, arătându-se cu totul avari în binemeritarea lui condamnare, validată de mult de istorie.

Perioada de după primul război mondial este tratată sumar, „în lipsa unor date și prelucrări corespunzătoare” (p. 10) — cum afirmă în mod fals autorii, căci astfel de date există din abundență. „După 1918 — se afirmă — istoria Transilvaniei este parte a istoriei României. Procesele economice, sociale, politice și culturale care continuă, sau cele noi, în desfășurare, trebuie să le analizăm de acum prin prisma întregii României. Și situația din teritoriul pe care îl examinăm se schimbă” (p. 1733). Unirea Transilvaniei cu România a avut consecințe negative asupra transilvănenilor — afirmă în mod tendențios autorii — din cauza „alipirii” la o țară slab dezvoltată și a acaparării, chipurile, a bogățiilor și întreprinderilor de aici de către „regățeni” colonizați masiv. Sfîdînd realitatea anilor interbelici, autorii susțin că naționalitatea maghiară nu a avut posibilități depline de dezvoltare „parțial din cauza unor procese economico-sociale nefavorabile, parțial din cauza politicii naționale ce făcea diferențieri, sau a procesului de românizare . . . Maghiarii din Transilvania au trăit primele momente ale transformării istoriei dezorientați, demoralizați. Nu puteau accepta nici ideea că organizarea de stat milenară, din care făceau parte organic și ei, dispare în cîteva săptămîni și nici ideea că prin anexarea la o țară străină, clădită pe o bază economică-socială mai puțin dezvoltată, li așteaptă soarta de minoritari”.

Ca urmare, după 1918, niciodată în lucrare nu se vorbește de integrarea organică a Transilvaniei în statul național unitar român. de faptul că ea s-a unit cu celelalte provincii românești sau de reintegrarea României, ci tot impulsul numai de „schimbarea stăpînirii”.

Autorii ignoră total de-a lungul prezentării istoriei Transilvaniei aprecierile documentelor românești privind momentele cruciale ale acestei istorii, nu găsesc spațiu de-a lungul celor 2 000 de pagini să consacre cîteva rînduri legăturilor organice — economice, demografice, culturale — dintre Transilvania și celelalte provincii românești, dar ajungînd la perioada de după 1918, cînd năzuința statornică a românilor de a făuri și a trăi într-un stat național unitar a devenit un fapt împlinit, o realitate istorică ireversibilă, ei își aduc aminte, în sfîrșit, de uhr citat dintr-un document — este vorba de hotărîrea Congresului al III-lea al P.C.R. (1924), impusă, după cum se știe, de Comintern, prin care „s-a declarat dreptul la autodeterminare a popoarelor pînă la despărțire, s-a stabilit că România, prin unificarea diverselor regiuni, s-a transformat dintr-un stat național într-un stat multinațional” (p. 1736).

Dictatul fascist de la Viena este prezentat ca un „arbitraj” cerut de guvernul român, iar represiviunile și crimele regimului horthyst sînt estompate printr-o inventată politică similară a autorităților române: „A început astfel așa-numita politică națională de reciprocitate, la expulzări s-a răspuns cu expulzări de cealaltă parte, la internări cu internări, la închiderea de școli s-a răspuns cu închiderea de școli, creîndu-se o totală nesiguranță a soartei românimii din Nord, respectiv, maghiarimii din Sud” (p. 1754). Așadar, se pune semnul identității între situația celor două populații, treclîndu-se sub tăcere faptul că dincolo de expulzări și internări, de care pomense autorii, în nord-vestul României s-a dezlîntuit o teroare de o ferocitate fără precedent. Bărbați și copii măcelăriți, femei gravide spintecate, familii întregi exterminate, intelectualii de vază și clerici asasinați, masacre în masă ca cele de la Ip și Trăznea, crime oribile ca cele de la Moisei și Sărmaș — iată ce a jalonat anii de groază ai cîtopririi nord-vestului României de către horthyști. Acestea sînt fapte care nu pot fi escamotate, pentru că ele sînt încă vii, dureros de vii în memoria oamenilor acestor meleaguri românești.

Fără cele mai elementare scrupule față de realitatea istorică, autorii, consecvenți în preocuparea lor de a denatura și falsifica, sugerează un paralelism asemănător și în privința situației evreilor din Transilvania în anii celui de-al doilea război mondial. Se afirmă că din teritoriul cîtoprit de horthyști a fost „transportată o parte însemnată a populației evreiești, cca 90 000 — 100 000”, în timp ce în România „au fost asasinați 387 000 de evrei” (p. 1757—1758). Să nu știe oare nici unul din autori că din teritoriul de sub ocupația horthystă au fost deportați nu o parte însemnată, ci absolut toți, nu 90 000—100 000, ci peste 160 000 de evrei?

Să nu știe oare chiar nici unul că Insuși Horthy a recunoscut că deportarea, așa cum a făcut-o jandarmeria ungară, a întrecut prin cruzime chiar și ceea ce s-a întâmplat în Germania nazistă? Este posibil să le fie autorilor complet străine lucrările istoricului american Randolph Braham despre holocaustul în Ungaria și în partea smulsă României prin Dictatul de la Viena, istoric american care a subliniat că evreei de aici „au fost exterminați într-un ritm fără precedent prin cel mai teribil program de deportare și masacrare nemiloasă, întâlnit în întregul război”¹². Iar referindu-se la România, aceiași istoric afirmă că în acele cumplite împrejurări, România a constituit un liman pentru evrei¹³.

Credem că sînt suficiente exemplificările de falsificare a istoriei Transilvaniei și de denigrare a istoriei poporului român. Totuși, mai adăugăm concluzia lucrării, care este pe cît de gravă pe atît de tendențioasă: „Transilvania este o entitate etnică și culturală deosebită în Europa centrală și răsăriteană și evoluția situației ei influențează dezvoltarea acestei regiuni...” (p. 1778). Așadar, Transilvania nu este, după opinia autorilor, o parte componentă a statului român, ci o „entitate etnică și culturală deosebită”, suveranitatea statului român este implicit limitată, de vreme ce „situația ei (a Transilvaniei — n.n.) influențează dezvoltarea acestei regiuni” (a Europei centrale și răsăritene — n.n.). În fața acestor neadevăruri orice cititor onest, orice om de bună credință nu poate citi aceste rînduri fără ca lectura lor să nu stîrnească indignarea și protestul față de afirmațiile provocatoare ale colectivului de autori, condus de Kópeczi Béla. Cum își permit autorii acestei cărți, pe a cărei copertă este scris *Istoria Transilvaniei*, să încerce anularea rezultatului unei lupte îndelungate, care a impus poporului român jertfe și sacrificii, pentru îndeplinirea unei statornice aspirații multiseculare: unitatea națională? Cum poate sluji o asemenea lucrare „prietnicii dintre cele două popoare”, așa cum declara emfatic redactorul responsabil al lucrării?

Este un fapt unanim cunoscut că grație politiciii Partidului Comunist Român, problema națională a fost integral și definitiv rezolvată: românii și naționalitățile conlocuitoare au aceleași drepturi și îndatoriri și sînt angajați în efortul comun al edificării societății socialiste multilateral dezvoltate. Dar despre marile realizări ale României socialiste, obținute în toate domeniile, inclusiv în problema națională, autorii nu spun aproape nimic, motivînd din nou, în mod pueril, că... nu dispun de informații.

În realitate, din lectura lucrării se desprinde constatarea că autorii nu sînt preocupați atît de soarta naționalității maghiare din România, cît mai ales de a crea o diversiune și de a induce în eroare opinia publică. Acțiunea lor se integrează astfel încercărilor de a crea o falsă problemă a „minorităților din România” pentru care nu există nici un temei obiectiv. Înfrățite prin lupta și munca lor de-a lungul secolelor, poporul român și naționalitățile conlocuitoare dau astăzi un chip nou patriei lor comune, Republica Socialistă România.

Prin orientarea ei politică, *Istoria Transilvaniei* apare ca o lucrare, întocmită în spirit revizionist și șovin, racordîndu-se astfel perfect literaturii istoriografice ungare naționaliste, care din secolul trecut și pînă astăzi încearcă să justifice reînvierea unor structuri politice și teritoriale anacronice.

Din noianul de lucrări ale propagandei horthyste amintim doar volumul „*Transilvania*”, tipărit de Societatea ungară de istorie, a cărui prefață este datată 1 august 1940. Redactată — și aceasta — de un colectiv de autori, între care și primul ministru de atunci al Ungariei, Teleki Pál, precum și cîțiva istorici, între care Makkai László, prezent și acum între redactorii *Istoriei Transilvaniei*, lucrarea „*Transilvania*” urmărea să-i convingă pe Hitler și Mussolini că Transilvania trebuie să aparțină Ungariei. În ajunul odiosului Dictat de la Viena, regimul horthyst ceruse, așadar, istoriografiai ungare să dea, prin reprezentanții ei legitimizează istorică a pretențiilor revizioniste, anexioniste asupra Transilvaniei românești. Să mai amintim că Ministerul Propagandei al Reichului hitlerist a cerut unei comisii de specialiști, condusă de W. Czell, o expertiză asupra acestei lucrări. Cel solicitat a întreprins o examinare riguroasă a lucrării, la capătul căreia a conchis că ceea ce era destinat să influențeze poziția marilor puteri fasciste nu era decît o „șarlatanie politică”. Interesele Germaniei hitleriste și Italiei fasciste au determinat totuși Dictatul de la Viena, prin care partea de nord-vest a României a fost oferită Ungariei horthyste.

În 1946, în timpul lucrărilor Conferinței de pace de la Paris, același Makkai László a publicat, în limba franceză, o *Istorie a Transilvaniei* al cărei rost era să convingă, de această dată coaliția antihitleristă că Transilvania aparține prin întreaga ei istorie Ungariei și că deci pretinsa injustiție de la Trianon nu trebuie repetată. „Argumentarea” autorului nu a convins și negustoria meschină încercată la Paris, pentru a smulge măcar o parte din teritoriul Transilvaniei în beneficiul Ungariei, a căștat.

Astăzi aceiași Makkai László, care a scris pentru Hitler și Mussolini, apoi pentru învingătorii lor, își încearcă — alături de alți colegi — obiceiul de falsificare și denigrare al istoriei poporului român. Considerat în țara sa „specialist” al istoriei Transilvaniei, el apare în fapt ca „apostolul” întîrziat al unui caz revizionist invalidat de istorie.

Pe cine vor autorii să convingă acum că Transilvania este o „entitate etnică și culturală deosebită”? Cine confruntă cele trei lucrări citate care merg din timpul Ungariei horthyste

pnă în zilele noastre constată că tezele de bază sînt aceleași, iar, uneori, chiar și formularea lor Promisiunile autorilor privind „aplicarea categoriilor fundamentale ale materialismului istoric” se dovedesc vorbe goale : ne aflăm în fața unei lucrări scrise în spirit reacționar, naționalist, cu izbucniri șovine, revizioniste.

Metoda colectivului de autori unghuri este, cum s-a văzut, foarte „simplă” : tot ceea ce nu intră în tiparele interpretării lor predeterminedate, cu o finalitate politică de cea mai clară esență revizionistă, este eliminat. Caracteristic, în această privință, este tratamentul aplicat lucrărilor românești de istorie, ale căror concluzii sînt ignorate sau declarate „depășite”. Dialogul, adică adevăratul schimb de opinii, desfășurat cu competență și obiectivitate, devine astfel imposibil. Își inchipuie însă autorii *Istoriei Transilvaniei* că, inchizind ochii în fața mărturiilor care infirmă tezele lor, ele încetează astfel să mai existe? Venite din secole și milenii, aceste mărturii — de la cea a lui Herodot despre geți și pînă la sursele contemporane — vor fi întotdeauna dovezile de neclintit ale continuității și unității românești în vatra dacică. Și orice construcție interpretativă care le ignoră va sfîrși prin a se prăbuși.

O precizare este necesară : nu întîlnim în această lucrare enormități cu care ne obișnuise vechea istoriografie unghară, ca, de pildă, afirmația că românii au devenit majoritari în Transilvania grație regimului alimentar, caracteristic păstorilor, adică întemeiat pe produse lactate ! Falsificatorii de azi s-au mai rafinat. Nu mai invocă astfel de enormități : se străduiesc acum să strecoare propaganda lor într-un ambalaj mai credibil : acela al unei cercetări „științifice”, „obiective”. Este ceea ce a încercat să facă, spre exemplu, așa-numitul „Comitet pentru Transilvania”, creat de emigranți de origine unghară din S.U.A., care a tipărit în 1980 un supliment al publicației sale „Carpathian Observer”, sub titlu *Transilvania și teoria continuității dacoromano-române*. Între cele susținute de autorii textelor din acest supliment și cei ai *Istoriei Transilvaniei*, nici o deosebire notabilă. Poate de aceea s-a și reprodus discuția dintre patru istorici din R. P. Ungară — Györffy György, Hanak Péter, Makkai László, Mócsy András (ultimii doi, redactorii ai *Istoriei Transilvaniei*). Între istoriografia emigrației unghare și istoriografia din R. P. Ungară nu există deosebire cînd e vorba de Transilvania, mai exact de poziția revizionistă față de ea.

Uimește și indignează că o astfel de lucrare care sfidează adevărul istoric, falsificînd grosolan și denigrînd gloriosul trecut multimilenar al poporului român, a putut să apară sub egida Academiei Ungare de Științe. Cum se poate admite ca o instituție menită să reprezinte cel mai înalt for de probitate științifică și etică profesională să-și dea girul unei lucrări care nu are nimic comun nici cu știința, nici cu etica, care ignoră, falsifică și denaturează fără scrupule cele mai elementare adevăruri, care reinvie calomniile și teze ce le credeam de mult îngropate în lada cu gunoi a istoriei, vehiculînd idei nocive, periculoase, ce nu pot stîrni decît dispreț și minie, nu pot decît să dezbine, să creeze disensiuni, să inveneze atmosfera ?

Istoria Transilvaniei este un model de cum nu trebuie scrisă istoria. Ignorarea deliberată a surselor ce nu convin și a literaturii de specialitate cu concluzii diferite, interpretările arbitrare (un exemplu sugestiv îl oferă manipularea tendențioasă a datelor despre populație oferite de conștiința și recensămîntele), falsurile și denigrările — caracterizează această lucrare care ne apare ca o ediție întirziată, anacronică și regretabilă a vechilor poziții ale istoriografiei unghare, și încă din perioada Ungariei horthyste.

Istoria este, în primul rînd, chemată să găsească și să rostească adevărul și tot ce se clădește pe adevăr este trainic și benefic. Ca și limbile din celebra fabulă a lui Esop, istoria — în funcție de cum este scrisă — poate apropia sau dezbina popoarele. Trăim într-o lună care aspiră la pace, securitate și cooperare : de ce să nu punem istoria în slujba acestor idealuri ale întregii omeniri ? De ce să nu se slujească, așa cum se cuvine cauza nobilă a cunoașterii reciproce și apropierii între popoare ? De ce să o înjosim la ingrata funcție de propagatoare a urii ? Procedînd astfel, pîngărim istoria ca știință și ne descalificăm ca profesioniști ai ei ; este ceea ce au uitat, din păcate, autorii *Istoriei Transilvaniei*, punîndu-se în postură de falsificatori ai istoriei.

Acad. Ștefan Pascu
Dr. Mircea Mușat
Dr. Florin Constantiniu

NOTE

¹ Erdely Története, vol. I, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, p. 82 (trimiterile ulterioare se vor face în text).

² Anonymi Bele Regis Notarii, *Gesta Hungarorum*, în G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor*, vol. I, București, 1934, p. 91.

³ Victor Papacostea, *Voievozi și cnezi*, în *Civilizație românească și civilizație balcanică*, București, 1983, p. 227.

⁴ Farczady Elek, *Az erdelyi vajdák igazságszolyóllatási Katasköre és működése 1437 előtt*, Budapest, 1912, p. 7.

⁵ Naggyajtai Cserei Mihály, *Historiája (1661—1711)*, Pest, 1852 ; E. Lukinich, *Les idées politiques dirigeantes de la Principauté de Transylvanie de 1641 à 1600*, în „Bulletin d'information des sciences historiques en Europe Orientale”, V(1933), p. 9.

⁶ Szilágyi Sandor, *Erdélyország Története*, vol. I, Pest, 1866, p. VI.

⁷ Cholnoky, Jenő, *Budapest földrajzi helyzete*, „Földrajzi közlemények”, XLIII, V, 1915, p. 206.

⁸ I. Moga, *Politica economică austriacă și comerțul Transilvaniei*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, Cluj, VII (1937—1938), p. 144.

⁹ Apud Milton Lehrer, *Ardealul pământ românesc*, București, 1944, p. 104.

¹⁰ Apud Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1983, p. 373.

¹¹ Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. VIII, Sibiu, 1913, p. 668—669.

¹² Randolph L. Braham, *Genocid and Reward*, Boston, Hague, Dordrecht-Lancaster, p. 691.

¹³ *Ibidem*, p. 905.

CRONICA VIEȚII ȘTIINȚIFICE

ACTIVITATEA ȘTIINȚIFICĂ A CADRELOR DIDACTICE DE LA FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOZOFIE (SECȚIA ISTORIE-FILOZOFIE) ÎN ANUL 1986

Ca și în anii trecuți, sarcinile științifice ale cadrelor didactice au fost integrate planului unitar de cercetare al institutelor facultății și orientate cu precădere, spre probleme majore ale istoriei naționale și universale.

În anul 1986 au fost încheiate un capitol la *Monografia cimitirului nr. 4 de la Sărata Monteoru* (lector Ligia Bârzu) și lucrările: *Figurine și reprezentări antropomorfe geto-dacice* (asist. Vasile Dupoi) și *Deputații Uniunii Populare Maghiare în Parlamentul României* (asist. Elisabeta Alecu).

Din anul 1986, cadrele didactice lucrează la următoarele teme, aflate în stadiul de documentare și redactare parțială: *Documenta Romaniae Historica B. Țara Românească, Istoria agriculturii românești, Istoria diplomației românești* (prof. Ștefan Ștefănescu); *Circulația monedei otomane în Principatele Române (sec. XV—XVI)* (asist. Adina Berciu Drăghicescu); *Iluminism și modernism în politica reformatoare a unor domnitori fanarioți din secolul al XVIII-lea* (conf. Matei Vlad); *Revoluția română din 1848—1849. Culegere de studii* (prof. Constantin Corbu, lector Maria Totu, lector. Gheorghe Iscru, asist. Ion Bălgrădean); *Învățămintul în debaterile parlamentului român, 1864—1899* (lect. Nicolae Isar); *Istoria parlamentului (1918—1940)* (prof. Titu Georgescu, conf. Ioan Scurtu, lector Gheorghe Z. Ionescu, asist. Doina Sîmreca, Pompiliu Tudoran); *România și problema Dunării în timpul celui de-al doilea război mondial* (conf. Iulian Cârțană); *Sistemul electoral din România în perioada 1948—1985* (lector Vasile Budrigă); *Inițiale și contribuții ale României Socialiste la statornicirea unui climat de bună vecinătate, colaborare și pace în sud-estul Europei (din 1965 pînă în prezent)* (prof. Gheorghe Ioniță); *Structuri sociale în antichitate, evul mediu și epoca modernă* (lector Zoe Petre, asist. Vlad Nistor, lect. Florentina Căzan, prof. Radu Manolescu, lect. Mircea Popa); *Probleme fundamentale ale istoriei sud-estului european* (lect. St. Brezeanu, lect. Mihai Maxim, conf. Nicolae Ciachir); *Studii de istoria sud-estului european* (lect. Mihai Maxim); *Istoria relațiilor internaționale, vol. I, 1919—1945* (prof. Zorin Zamfir, conf. Gheorghe Căzan, lect. Constantin Bușe); *Dicționarul universal al marilor istorici* (lect. Lucian Boia la care mai colaborează, în afară de plan, lect. Ligia Bârzu, lect. Stelian Brezeanu).

Sînt de subliniat integrarea unor membri ai corpului profesoral, în calitate de coordonatori și de autori, în colective mixte de lucru, formate din cadre didactice și cercetători ai institutelor facultății, ca în cazul colecției *Documenta Romaniae Historica* sau al temelor: *Istoria agriculturii românești, Istoria diplomației, Probleme fundamentale ale istoriei sud-estului european, Studii de istoria sud-estului european, Inițiale și contribuții ale României Socialiste la statornicirea unui climat de bună vecinătate, colaborare și pace în sud-estul Europei*, cercetarea unor teme de amploare de către colective mai largi de cadre didactice, ca în cazul temelor: *Revoluția română din 1848—1849, Istoria parlamentului (1918—1940), Structuri sociale în antichitate, evul mediu și epoca modernă, Istoria relațiilor internaționale 1919—1945*, precum și participarea unor cadre didactice la lucrări de cooperare internațională, ca la *Dicționarul universal al marilor istorici*, ce urmează să fie editat în S.U.A. sub titlul: *Great Historians. An International Dictionary*.

Unele teme din planul de cercetare ca și alte cercetări au fost valorificate sub formă de cărți, studii și manuale universitare.

Cadrele didactice ale secției de istorie-filosofie și-au adus contribuția, în calitate de coordonatori sau coautori, la următoarele lucrări colective: *Războiul dintre geți și perși, 514 î.e.n.*, Edit. Militară, București, 1986 (Adina Berciu-Drăghicescu), *Istoria militară a poporului român*, vol. III, Edit. Militară, București, 1986 (Mihai Maxim); *Revoluție și proces revoluționar în edificarea societății socialiste*, Edit. Politică, București, 1986 (Gheorghe Ioniță, Ioan Scurtu, Constantin Bușe); *Reflectarea istoriei universale în istoriografia românească. Bibliografie*, Edit. Academiei R.S.R., București, 1986 (Ștefan Ștefănescu); *România în istoria universală*, Tip. Universității, Iași, 1986 (Ioan Scurtu, Constantin Bușe); *Cercetări de istorie și civilizație sud-est europeană*, vol. II, București, 1986 (Gheorghe Ioniță); *Poporul român și lupta de eliberare a popoarelor din Balcani*, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1986 (Nicolae Ciachir). *Handbuch der europäischen Wirtschafts- und Sozialgeschichte*, vol. III, Stuttgart, Klett—Cotta, 1986

(Radu Manolescu); *Rezistența antifascistă și antiimperialistă în țările din Asia și Africa, 1931—1948*, Edit. Militară, București, 1986 (Constantin Bușe); *Jocul periculos al falsificării istoriei. Culegere de studii și articole*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1986 (Ștefan Ștefănescu, Gheorghe Ioniță); *Itinerare patriotice*, Edit. Sport-Turism, București, 1986 (Ioan Scurtu); *Călătorie în timp. Turism și istorie*, Edit. Sport-Turism, București, 1986 (Maria Totu).

Cadrele didactice au publicat de asemenea 65 de studii și articole științifice în perioadicele: „Anale de istorie”, „Analele Universității din București, Istorie”, „Convorbiri literare”, „The entire people struggle”, „Era socialistă”, „Forum”, „Lupta întregului popor”, „Magazin istoric”, „Manuscriptum”, „Miorița. A Journal of Romanian Studies”, „Presa noastră”, „Revista arhivelor”, „Revista de contabilitate”, „Revista de filosofie”, „Revista de istorie”, „Revista de pedagogie”, „Revista muzeelor și monumentelor”, „Revue des études sud-est européennes”, „Revue roumaine d'histoire”, „Roumanie”, „Roumanie. Pages d'histoire”, „Studii clasice”, „Studii și articole de istorie”, „Studii și cercetări de documentare”, „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie”, „Symposia thracologica”.

A fost de asemenea definitivată noua ediție a manualului universitar unic *Probleme fundamentale ale istoriei României* (sub tipar) (Ștefan Ștefănescu, Gheorghe Ioniță, Iulian Cârțână, Ioan Scurtu, Ligia Bârbu).

Acestora li se adaugă numeroase articole pe teme de istorie publicate în presa centrală și locală sau în alte perioadice de cultură.

În afară de contribuții publicate, potențialul de cercetare al secției de istorie-filozofie a fost valorificat și prin alte forme de cooperare și manifestare științifică.

În cadrul acestora, de o binemeritată apreciere se bucură activitatea „Laboratorului de demografie istorică” (președinte: prof. Ștefan Ștefănescu) și a „Laboratorului de studii otomane” (președinte: prof. Gheorghe Ioniță, vicepreședinte: lect. Mihai Maxim). Prin organizarea unor cursuri de specialitate, a unor ședințe lunare de comunicări și a elaborării unor lucrări colective, activității la care își aduc contribuția cadre didactice din învățământul superior și liceal, studenți, cercetători, arhiviști, muzeografi, lingviști, demografi, medici etc., cele două laboratoare reprezintă nuclee de cercetare interdisciplinară și comparatistă de recunoscută valoare științifică în domeniul demografiei istorice și studiilor otomane.

Cinstind marile aniversări ale istoriei patriei, Facultatea de istorie și filozofie a organizat în colaborare cu instituții de învățământ și cercetare din București și din țară, simpozionul științific dedicat celei de a 65-a aniversări a făuririi Partidului Comunist Român (21—22 aprilie 1986), la care au susținut comunicări 9 cadre didactice și 16 studenți de la secția de istorie-filozofie a facultății și alți specialiști și simpozionul științific consacrat aniversării a 2500 de ani de la prima atestare documentară a geto-dacilor și a luptei lor pentru libertate (4 decembrie 1986), la care au prezentat comunicări 2 cadre didactice de la secția de istorie-filozofie a facultății și alți specialiști.

Totodată, cadrele didactice ale secției de istorie-filozofie a facultății au participat, prin susținere de comunicări și referate și la alte manifestări științifice din București și din țară organizate de alte instituții, ca simpozioanele cu temele: Tineretea revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu; Uniunea Tineretului Comunist, e continuatoarea a tradițiilor de luptă revoluționară ale Partidului și poporului român; Aniversarea a 65 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român; Aniversarea a 50 de ani de la procesul luptătorilor comuniști și antifasciști de la Brașov; Aniversarea a 42 de ani de la actul istoric de la 23 August 1944; Împlinirea a 600 de ani de la urcarea pe tronul Țării Românești a lui Mircea cel Bătrân; Împlinirea a 2500 de ani de la atestarea documentară a luptelor geto-dacilor pentru libertate; Locul și rolul românilor în istoria universală, precum și la sesiunile și ședințele de comunicări ale Academiei R. S. R. și ale Academiei de Științe Sociale și Politice, ale Academiei de Partid pentru învățământ social-politic, ale Institutului de istorie „N. Iorga”, Institutului de studii sud-est europene, Institutului de arheologie, la ședințele de comunicări ale Societății de studii bizantine etc.

Cadrele didactice au adus și aduc de asemenea o contribuție bine apreciată la manifestări științifice externe și în cadrul unor instituții și organisme științifice cu caracter național și internațional. Ca participare la manifestări științifice internaționale menționăm: Congresul oamenilor de știință și cultură în apărarea viitorului pașnic al planetei, Varșovia (Ștefan Ștefănescu), Colocviul „Muntele”, Sofia (Ștefan Ștefănescu), Cel de-al X-lea Congres Internațional al Societății Turce de istorie, Ankara (unde au trimis comunicări Nicolae Ciachir și Mihai Maxim), Cel de-al IV-lea Simpozion al Comitetului Internațional de Studii Preotomane și Otomane, Pécs (unde a trimis comunicare Mihai Maxim). De asemenea, ca redactor șef al lucrării *Great Historians. An international Dictionary*, Lucian Boia a avut reuniuni de lucru la universitățile din Urbana și Buffalo (S.U.A.). Constatăm însă că nici în acest an potențialul științific al cadrelor didactice nu a fost solicitat în măsura cuvenită. De asemenea unele cadre didactice au participat la lucrările comisiilor mixte de istorici români și sovietici (Ștefan Ștefănescu, Gheorghe Ioniță, Iulian Cârțână, Ioan Scurtu), de istorici români și maghiari (Ștefan Ștefănescu, Iulian Cârțână) și de istorici români și vest-germani (Ioan Scurtu).

Aprecierea științifică de care se bucură cadrele didactice ale secției de istorie-filozofie se reflectă și în activitatea susținută pe care o depun în cadrul unor instituții și organisme știin-

țifice interne și internaționale în calitate de : membru în Consiliul Național al Științei și Învățămîntului, membru corespondent al Academiei R.S.R., președinte al Secției de istorie și arheologie a Academiei de Științe Sociale și Politice (Ștefan Ștefănescu), membru în Biroul Secției de istorie și arheologie al Academiei de Științe Sociale și Politice (Gheorghe Ioniță), vicepreședinte al Comitetului Național al istoricilor din România (Ștefan Ștefănescu), director al Institutului de istorie „N. Iorga” (Ștefan Ștefănescu), director al Institutului de Studii sud-est europene (Gheorghe Ioniță), membri ai comisiei de istorie militară (Ștefan Ștefănescu, Gheorghe Ioniță), președintele comisiei române de istorie maritimă (Radu Manolescu), membru al Academiei europene de istorie de la Bruxelles (Ștefan Ștefănescu), membru în comisiile internaționale de istorie a istoriografiei, de studii slave, de demografie istorică (Ștefan Ștefănescu), vicepreședinte al Comisiei Internaționale de istoriografie (Lucian Boia) etc.

Cadrele didactice ale secției de istorie-filozofie își aduc de asemenea o substanțială contribuție ca redactori-șefi sau ca membri în comitetele de redacție ale unor periodice centrale de istorie, ca : „Anale de istorie”, „Analele Universității din București, Istorie”, „Era socialistă”, „Magazin istoric”, „Revista arhivelor”, „Revista de istorie”, „Revue des études sud-est européennes”, „Revue roumaine d'histoire”, „Studii și articole de istorie”, „Studii clasice”.

În ceea ce privește perfecționarea prin doctorat, asist. Elisabeta Alecu a susținut teza cu titlul *Lupta comună a oamenilor muncii români și maghiari în anii 1944 – 1947 în fostele județe Brașov și Trei Scaine*, asist. Ion Bălgrădean se află în faza de redactare finală a tezei, iar asist. Vlad Nistor — în etapa susținerii examenelor și a referatelor.

Radu Manolescu

SIMPOZION CONSACRAT ÎMPLINIRII A 125 DE ANI DE LA ÎNFĂPTUIREA UNIFICĂRII POLITICO-ADMINISTRATIVE A PRINCIPATELOR

În ziua de 11 februarie 1987 s-a desfășurat la Muzeul de istorie și de artă a municipiului București, sub auspiciile Institutului de Istorie „N. Iorga” și a instituției-gază, un simpozion științific consacrat împlinirii a 125 de ani de la realizarea unității depline a Principatelor. În *Cuvîntul de deschidere*, profesorul Ștefan Ștefănescu, directorul Institutului de Istorie „N. Iorga” a prezentat importanța momentului istoric căruia i-a fost dedicată manifestarea, evidențiind locul pe care evenimentele desfășurate cu 125 de ani în urmă îl ocupă în evoluția istorică a României moderne.

În comunicarea *Unificarea politico-administrativă a Principatelor*, Dan Berindei a înfățișat liniile care au fost impuse statului național, după dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, în ceea ce privea unitatea sa structurală. Au fost reliefate acțiunile întreprinse de noul domnitor și de sfetnicii săi, în domeniile unde acest lucru a fost posibil, pentru a duce mai departe procesul de unificare, accentuat mai ales în domeniul militar. De asemenea, a fost înfățișată lupta necurmată ce a fost dată, pe plan politic și diplomatic, pentru a se pune capăt unor situații anacronice și care frînau procesul de dezvoltare a țării „celei noi” prin menținerea separației politico-administrative. Deși unificarea politico-administrativă a fost acceptată în ultimele luni ale anului 1861 de puterile garante și de puterea suzerană, a fost evidențiat faptul că supunându-se aparent voinței marilor puteri, în fapt unirea deplină a fost considerată ca rodul direct al străduințelor naționale, ca un drept de necontestat al poporului român.

În comunicarea *Acțiuni politico-diplomatice pentru recunoașterea internațională a unirii depline a Principatelor*, Beatrice Marinescu și Șerban Rădulescu-Zoner au evocat eforturile ce au fost depuse pe planul relațiilor externe de tînărul stat național român pentru a obține consensul puterilor garante la unificarea structurilor sale administrative. De asemenea, comunicarea a prezentat pozițiile acestor din urmă puteri și cursul evenimentelor spre ceea ce se va concretiza într-un firman al sultanului, impus acestuia de concertul puterilor dar mai ales de presiunea politică exercitată de însuși poporul român. A fost menționat, ca și în cea dintîi comunicare, tocmai pentru a se sublinia hotărîrea de nezdruccinat a națiunii, planul unei proclamații interne a unificării depline, fără a se mai aștepta un consens tergiversat, plan la care s-a renunțat însă, în două rînduri, la începutul verii anului 1861 și apoi două luni mai tîrziu, cînd s-a constatat că marile puteri erau pe cale de a accepta împlinirea ardentei năzuinți.

Aurel Dușu a înfățișat capitala București în contextul momentului istoric evocat, în comunicarea *București în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza*, avîndu-se în vedere că o dată cu unificarea guvernelor și a Adunărilor, ca și a întregii administrații, în ianuarie 1862 București a devenit capitala noului stat național. Problemele demografice, politice, culturale și administrativ-edilitare ale capitalei țării în vremea „domnului Unirii” au fost înfățișate în complexitatea și corelarea lor, descriindu-se astfel începuturile dezvoltării istorice a orașului București după asumarea funcțiilor de capitală a statului național.

Simpozionul a fost încheiat prin comunicarea lui Petre Dache *Bucureștii în epoca Nicolae Ceaușescu*, în care a fost înfățișată dezvoltarea capitalei în ultimele două decenii, reliefându-se marile realizări în domeniul construcției de locuințe, a dotării orașului cu un nou și impozant centru politico-administrativ, dezvoltarea sa edilitar-urbanistică. De asemenea, au fost evocate marile lucrări întreprinse cu succes în ceea ce privește înzestrarea capitalei cu rețeaua atât de funcțională a metroului și realizarea, mai ales în ultima vreme, a marilor lucrări legate de Dimbovița, care vor asigura legătura cu Dunărea și vor transforma Bucureștii într-un oraș-port. În ansamblu, comunicarea a evidențiat marile progrese pe care capitala de astăzi le-a realizat față de capitala anilor Unirii, transformările foarte importante din ultimele două decenii care au schimbat înfățișarea vechiului oraș.

Simpozionul s-a încheiat printr-un cuvânt rostit de Panait I. Panait, directorul Muzeului de istorie și artă a municipiului București.

Dan Berindei

CĂLĂTORIE DE DOCUMENTARE ȘTIINȚIFICĂ ÎN R. P. BULGARIA

În perioada 23 noiembrie — 15 decembrie 1986 am întreprins un stagiu de documentare în vederea depistării de material bibliografic pentru completarea și adîncirea cercetării din tema de plan *Franța și mișcările de eliberare națională din Europa Centrală și Sud-Est între 1852—1879*. Am urmărit consultarea în bibliotecile din R. P. Bulgaria a celor mai recente lucrări din istoriografia bulgară și internațională privind acest subiect.

Am lucrat în Biblioteca Națională Chiril și Metodiu din Sofia, Biblioteca Academiei Naționale de Științe, CIBAL și Biblioteca Facultății de Istorie a Universității din Tirnovo unde am depistat numeroase lucrări utile pentru tema de cercetare. Am consultat importante casete bibliografice, întocmite tematic după țări și istoria lor, după principalele probleme ale istoriografiei avute în vedere și după factorii interni și externi de decizie și influență a mișcărilor de eliberare națională ca: Problema orientală, Ungaria, Italia, Polonia, Bulgaria, Serbia, Grecia, Anglia, Franța (în timpul lui Napoleon al III-lea), Rusia, Austria, Prusia. Lucrările consultate mi-au relevat aspecte și concluzii noi în ceea ce privește procesul istoric al mișcării de eliberare națională în Europa Centrală și de răsărit: apariție, dezvoltare, asemănări și deosebiri ale proceselor revoluționare, căi de colaborare revoluționară, specifice celei de a doua jumătăți a secolului XIX, atitudinea marilor puteri din „Concertul diplomatic” european față de acest proces istoric legitim și ireversibil.

Astfel am avut posibilitatea să parcurg o bogată bibliografie cu lucrări apărute în istoriografiile bulgară, sîrbă, greacă, engleză, americană, dar mai ales sovietică și italiană, intrucit în ultimii cinci ani în U.R.S.S. și Italia s-a scris mult despre tema pe care o cercetez.

La CIBAL am avut de asemenea posibilitatea consultării unor lucrări cu caracter special bibliografic, întocmite de către acest centru pe țări: România, Grecia, Serbia, Turcia, Albania. Două dintre ele, una privind probleme ale istoriei româno-bulgare și cealaltă ale istoriei comune greco-bulgare aduse la zi pînă în anul 1986.

Intrucit timpul afectat documentării nu a fost suficient, am comandat la Biblioteca Națională Chiril și Metodiu din Sofia (unde am avut posibilitatea) efectuarea a cea 100 pagini xerocopii după unele cărți și culegeri de articole din istoriografia bulgară recentă.

În cadrul călătoriei de documentare științifică am făcut și unele vizite la câteva importante instituții de specialitate, pe care în parte le-am solicitat în program, iar în parte am fost invitată.

Astfel la Institutul de Balcanistică din Sofia am participat la ședința colectivului de istoric universală condus de Strașimir Dimitrov. Am fost invitată la Institutul de Istorie al Academiei de Științe din Sofia, unde am fost primită de Vesilin Traikov, directorul institutului. Am vizitat de asemenea Universitatea din Veliko-Tirnovo, unde am fost primită de decanul facultății de istoric Gheorghî Pletnirov, care mi-a dăruit câteva exemplare de lucrări bibliografice.

Cercetările în bibliotecă și instituții din R. P. Bulgaria au fost facilitate de sprijinul dat de către Slavka Draganova, cercetătoare la Institutul de Balcanistică, care se ocupă de istoria modernă a sud-estului european din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Am avut câteva consultări pentru tema de documentare cu Ludmila Ghenova de la Institutul de Balcanistică, specialistă în mișcarea de eliberare națională europeană din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Aceste două cercetătoare mi-au pus la îndemînă o serie de extrase din lucrări proprii precum și din lucrările recent apărute.

Consider că această deplasare pentru cercetare și documentare științifică în R. P. Bulgaria mi-a fost extrem de utilă, atât sub raportul informațiilor culese pentru tema de plan, cît și sub cel al colaborării cu istoricii bulgari, care se pot menține și fructifica și în viitor prin întîlniri și schimburi de lucrări.

DAN BERINDEI, *Cultura națională română modernă*, Edit. Eminescu, București, 1986, 502 p.

În cele patru decenii de intensă și laborioasă activitate științifică, Dan Berindei s-a dedicat cu pasiune, în multiplele și diversele sale investigații, nu numai istoriei politice, diplomatice, economice sau sociale, dar, în mod constant și stăruitor, și studierii evoluției spiritualității românești ca factor primordial și dinamizator al împlinirii idealului național al unității statale. Căci, înainte de orice, unitatea națională s-a conturat și a rămas ca atare în cugetul și simțămintele tuturor românilor, puternic dominate de comunitatea de limbă, obiceiuri, tradiții, credință, idealuri.

Stabilind importanța covârșitoare a rolului spiritualității românești în formarea conștiinței naționale, Dan Berindei i-a acordat un loc predilect. Numeroasele studii publicate în periodicele de specialitate, în răstimpul menționat, stau mărturie acestei evidente preocupări. Încă alte studii publicate în străinătate, precum și unele inedite, au fost strinse laolaltă într-un volum tipărit de prestigioasa Editură Eminescu, a cărei conducere și-a înțeles atât de pilduitor menirea în opera de restituire a marilor valori ale culturii naționale.

Fiecare în parte, o certă contribuție la mai buna cunoaștere a trecutului poporului român, studiile lui Dan Berindei referitoare la cultura națională română modernă, reunite în volum, oferă nu numai o viziune de ansamblu, dar posibilitatea desprinderii unor înțelesuri noi, prin raportarea directă și nemijlocită ocazionată de alcătuirea tematică, pe capitole, în strinsă conexiune.

Astfel, un prim capitol sau grupare tematică se referă la rolul școlii în făurirea conștiinței naționale, pentru ca în cel următor să se analizeze personalități proeminente care au ilustrat cu numele lor învățămîntul românesc sau istoriografia națională, precum Gheorghe Șincai, Nicolae Bălcescu, N. Iorga și A. D. Xenopol. Alte capitole sînt dedicate presei românești, Academiei Române, literaturii, permanentelor legături spirituale dintre provinciile istorice, mărturiilor străine despre români și ale românilor despre străini.

În *Cuvînt înainte* autorul determină rolul factorului cultural în istoria României, precizînd că „prin cultură poporul român și-a menținut unitatea, atunci cînd vicisitudinile istoriei l-au ținut despărțit în țări deosebite și tot cultura a fost componenta din cele mai de seamă ale procesului complex care a stat la temeiul constituirii României moderne” (p. 9).

Un studiu introductiv intitulat : *Cultură națională și stat național*, facilitează cititorului posibilitatea desprinderii coordonatelor majore ale celor două concepte sau categorii, prin formularea unor tezăuri judecătorești de valoare. Autorul evidențiază trăsăturile statului național român modern, rezultate din perfecta unitate culturală a poporului român din toate provinciile istorice. Din acest motiv, unificarea nu a avut loc numai prin alăturarea unor teritorii, ci printr-un proces intim de contopire a unor părți menținute în separare cu forța de către puternicile imperii vecine. Nimic mai firesc pentru români, care-și spunea simpatrioții și se deosebeau ca atare, de alte popoare vecine, numindu-și patria lor viitoare Daco-România sau România. Uimitoarea, pentru străini, unitate culturală românească a permis o desăvîrșită unitate național-statală : „unificarea teritoriilor locuite de națiunea română — scrie cu deplin teamei autorul — a avut loc prin crearea unui stat *unitar* și nu a unui stat federal, instituțiile nu s-au „alăturat” și nici diferitele provincii, ci s-au creat noi instituții *unitare* pe întreaga scară a vieții de stat și administrația provincială a încetat fiind înlocuită, printr-o administrație centralizată a întregii țări, în noile ei hotare” (p. 11). Procesul, inițiat prin unirea celor două principate, în 1859, a fost continuat și desăvîrșit, în același fel, în decursul anului 1918, prin constituirea statului național român unitar.

Un stat național român modern s-a creat în condițiile unor aprige înfruntări de interese ale Marilor Puteri în regiunea sud-estului european, a Dunării și Mării Negre. Pentru împlinirea idealului național al unității statale, românii au avut de împlinat și depășit multiple dificultăți, rezultate din ostilitatea imperiilor vecine, care se opuneau, dintr-un interes comun, anihilat treptat prin cuceriri succesive și de durată, în cadrul unui proces anevoios dar obiectiv și, deci ireversibil. Prin abilitate politică și diplomatică, sporită de îndrăzneală și curaj, românii au reușit să se regăsească, în totalitatea lor, în limitele unui stat unitar, întru chipul Dacia străbună : „Tradiția bimilenară a unității dacice, ca și numele Dacia, au revenit insistent în dezbaterile politice a epocii, tocmai ca un simbol al legăturii cu trecutul îndepărtat, dar și al unității poporului român, în ciuda frontierelor care nefiresc îl împărțeau în țări diferite” (p. 12). Conștiința

romanității, a latinității limbii, singura vorbită de un popor al Orientului european, a contribuit la solidaritatea cu celelalte popoare romanice, în pofida distanțelor care le separau.

În decursul lungii și zbuciumatei lor istorii, românii din diferitele provincii istorice au constituit veritabile „insule de romanitate și insule de rezistență românească”, prin care s-a continuat o viațuire românească neîntreruptă, temeliea noului stat român modern: „Nu există un hiatus între trecutul foarte îndepărtat și depărtat și ceea ce a avut loc în secolul al XIX-lea și s-a desăvârșit în 1918, în ceea ce i-a privit pe români, ci o urmare firească impusă de legile de fier ale istoriei” (13).

Un proces progresist, revoluționar, firesc, deci pe deplin întemeiat și obiectiv avea să conducă la o grandioasă operă, concretizată în România modernă, devenită „realitate mondială”. În totalitatea lui „acest proces s-a realizat nu ca o succesiune de rezultate impuse din afară. ci ca fapte ale națiunii române, pentru realizarea cărora a acționat poporul român, cu o stăruință rară și respingind forțe ostile, în ciuda unor raporturi deseori inegale” (p. 16).

Definind procesul, Dan Berindei îl analizează succint etapele, pentru a-l înfățișa în amplexarea evoluției sale, începând cu opera corifeilor Școlii ardelenice. Cu sagacitate, rezultată dintr-o îndelungată și dreaptă cumpănire asupra oamenilor, evenimentelor și fenomenelor istorice, autorul procedează la înmănușchierarea diverselor studii, revizuite, îmbunătățite și augmentate, ca urmare a unor noi cercetări și reflecții, alcătuind o carte de istorie a culturii românești.

În ordinea ideilor enunțate în studiul introductiv, se impune un prim grupaj de studii intitulat: *Lumina învățăturii*. Se începe, firesc, cu dascălul patriot Gheorghe Lazăr, educatorul sentimentului înălțător al dragostei neajmurate de patrie și neam, pe care l-a insuflat viitoarei generații de militanți pentru cauza națională. Personalitatea profesorului român transilvănean, venit la București pentru a oferi cu generozitate din lumina științei sale tineretului avid de cunoaștere, i-au mai fost dedicate studii și monografii, însă, mai ales de către slujitorii ai școlii. Preluându-le rezultatele, Dan Berindei le dezvoltă semnificațiile de la înălțimea de vederi a istoricului, scrutând cu obiectivitate dimensiunile evenimentului cultural deschis de activitatea lui Gheorghe Lazăr „cel dintii învățător de ideal național”, precum îl numea Nicolae Iorga.

Continuator al dascălilor Școlii ardelenice, Gheorghe Lazăr, provenit din rîndurile poporului, a devenit îndrumătorul lui în lupta de redefiniție și regenerare națională. Dan Berindei stabilește trăsăturile definitorii ale personalității lui Gheorghe Lazăr. Mare patriot, el a cultivat sentimentul conștiinței și mîndriei naționale. Provenind din popor, Gheorghe Lazăr profesa o ideologie militantă, criticind racilele societății și oferind soluții pentru remedierea lor. Mereu nesupus și „clocotitor de minie”, învățatul român transilvănean devenise îndezirabil unei activități creatoare, în sensul preconizat de el. Îndepărtat de plaiurile sale natale, se încredințază cu convingere misiunii sale de „învățător al tuturor românilor”. El are un rol de seamă în evenimentele anului 1821, reluându-și activitatea după tragicul sfîrșit al lui Tudor Vladimirescu, pe care-l sprijinise cu îndemnuri și sfaturi, chiar cu cunoștințele sale de artilerie în instruirea pandurilor. Urmașii l-au considerat un „mare daco-român”, un promotor al idealului de unitate națională”.

Dintotdeauna școlile existente în țările române au fost insuficiente pentru a cuprinde pe toți cei dornici de învățătură. Un studiu remarcabil și relevant pentru informațiile și comentariile pertinente este dedicat tinerilor plecați la studii peste hotare, insistîndu-se asupra celor din secolul al XIX-lea, deveniți veritabili militanți pentru cauza națională.

Covârșitoarea importanță a învățămîntului în opera de modernizare și constituire a statului național l-a determinat pe autor să stăruie asupra dezvoltării sale în perioada anilor 1856—1862, adică cea următoare abolirii protectoratului străin exclusiv și începutului de democratizare a vieții publice, sub directă influență a mișcării unioniste, apoi a dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza și activității de unificare instituțională, în vederea proclamării unirii depline. incluzînd și unificarea celor două sisteme de învățămînt.

Capitolul II, intitulat: *Trecutul armă și călăuză în viitor*, cuprinde studii referitoare la marii istorici ai neamului; Gheorghe Șincai și Nicolae Bălcescu, A. D. Xenopol și Nicolae Iorga, precum și pasionatului editor de documente Eudoxiu Hurmuzaki. Opera lui Gheorghe Șincai este integrată începturilor istoriografice moderne românești, detașîndu-se de lucrările cu caracter cronicăresc din Principatele Române ale sfîrșitului secolului al XVIII-lea: „Marile probleme ale națiunii moderne în curs de constituire și de afirmare erau abordate frontal, cu îndrăzneală și competență științifică, dar mai ales militantism patriotic și pasiune erudită” (p. 79).

Cu o jumătate de secol mai tîrziu, se impune, prin militantism patriotic, Nicolae Bălcescu, cel care a ridicat rolul istoriei la „cea dintii carte a unei națiuni”. Personalitatea lui Nicolae Bălcescu a făcut obiectul mai multor studii și monografii ale autorului, în cel selectat spre a fi inclus în volum insistînd asupra operei istorice, contribuției sale la istoriografia națională. Istorie militant, Nicolae Bălcescu, a fost un deschizător de drumuri în domeniul căruia s-a dedicat cu pasiune studiului trecutului, scriînd și publicînd izvoare, conferînd istoriei „o valoare practică, ceea ce explică răsunetul scrierilor sale” (p. 90).

Despre Eudoxiu Hurmuzaki, autorul precizează că nu era numai un colecționar și un editor de documente pasionat, dar și un interpret al lor, în măsura în care le-a înțeles semnificația pentru unitatea națională. Renumitele *Fragmente din istoria românilor* stau mărturie unei activități științifice remarcabile, fără de care „nici Xenopol și nici Iorga nu ar fi putut înregistra succesele pe care le-au reperat. Personalității proeminente a lui A. D. Xenopol (p. 98) îi este rezervat un studiu aparte, dar și unul comparativ cu fostul său student de la Universitatea din Iași, marele istoric Nicolae Iorga : „Impunându-se în constelația istoriografiei românești ca întruchipări a două momente culminante, completându-se și cel de-al doilea ducând mai departe munca și fapta celui dintâi, Xenopol și Iorga nu pot fi despărțiți printr-o cezură. Și nu întimplător, numele lor cinstesc două instituții de cercetare pe tărîmul istoriografiei, la Iași și la București, simbolizînd și în acest domeniul fireasca unitate a culturii românești” (p. 123).

Într-un studiu final al capitolului, Dan Berindei insistă asupra semnificațiilor majore ale operei lui Nicolae Iorga pentru procesul de constituire a României moderne, desprinzînd pertinente și remarcabile judecăți de valoare referitoare la marile evenimente din istoria modernă.

Două importante studii au ca obiect : *Inceputurile presei românești și Presa bucureșteană în perioada formării și organizării statului național român (1856—1864)*, sub titlatura generală : *Puterea cuvîntului tipărit*. De la primele periodice apărute în țările române, în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea pînă la 1864, autorul analizează rolul și locul presei în făurirea conștiinței naționale și a opiniei publice, atribute esențiale ale procesului de modernizare și unificare statală.

Mai vechi preocupări ale autorului cu privire la premisele, întemeierea și evoluția Academiei Române revin constant, de-a lungul anilor, avînd ca rezultat final o veritabilă micromonografie despre înaltul for de cultură, pînă la marea unire din 1918.

Societățile științifice, literare, încă de la finele secolului al XVIII-lea, devin temeuri ale nevoilor îndelung resimțite de cultivare a limbii și de propășire națională. Strîns legată de evoluția științei se vedea a fi literatura. Dealtmînter preocupările pentru întemeierea unei Academii sînt precedate de cele pentru constituirea unor Societăți literare. Constituită în 1867, *Societatea Academică* poartă mai întîi numele de *Societate literară*, apoi cel de *Academie Română*. Trei studii au ca referință : istoria și literatura națională la români în prima jumătate a secolului al XIX-lea ; Unirea Principatelor oglindită în literatura epocii și actul Unirii, Vasile Alecsandri și activitatea sa diplomatică. Alte două studii au ca subiecte legăturile culturale dintre cele trei țări românești între 1859 și 1918.

Mesager, în repetate rînduri, al istoriografiei românești în diversele țări ale lumii, participant la diverse reuniuni științifice cu caracter istoric, Dan Berindei a susținut, apoi a publicat în reviste românești și străine cîteva interesante studii menite a contribui la o mai bună cunoaștere și apropiere între istorici și opiniile lor referitoare, îndeosebi, la evenimentele tangente ale trecutului popoarelor europene. Între acestea, studiile despre impresiile produse de contactul cu lumea germană, cu Olanda, cu Franța, Italia, Elveția etc.

Între cele mai semnificative, sînt analizate impresiile de călătorie ale lui Dinicu Golescu în Europa, dar și ale francezului J. A. Vaillant despre societatea românească în timpul revoluției de la 1848.

În final autorul analizează cîteva aspecte referitoare la problemele populației Principatelor Unite Române, desprinse din opera cunoscutului economist Dionisie Pop Marțian, un cărtărar patriot, un valoros om de știință, un slujitor devotat al națiunii și al științei (p. 500).

Studii de referință, cu caracter analitic, întemeiate pe multiple surse documentare, se constituie într-o valoroasă carte de istorie a culturii românești moderne, prin pasiunea autorului lor, care le-a îmbunătățit conținutul, le-a reunit în capitolele tematice, integrîndu-le, într-o formă nouă și adecvată, patrimoniului istoriografiei naționale. Un mcritoriu și lăudabil efort din partea autorului, în spiritul celor mai bune tradiții ale domeniului predilect de cercetare, și-a aflat finalizarea prin generozitatea rezultată dintr-o profundă înțelegere a fenomenelor culturale din partea conducerii Editurii Eminescu nu numai din prezentul, dar și din trecutul poporului român.

Anastasiu Iordache

* * * *Pagini eroice din marea epopee*, Edit. militară, București, 1986, 378 p.

Tipărit sub egida Comisiei Române de Istorie Militară, volumul cuprinde o selecție de studii valoroase, majoritatea lor fiind axate pe problematica participării la războiul antihitlerist. În prefața cărții se menționează că revoluția din august a reprezentat un act de voință al poporului român, cu o profundă înrîuire asupra evoluției celei de a doua conflagrații mondiale.

În primul studiu intitulat „Partidul Comunist Român — organizatorul și „conducătorul luptei antifasciste a poporului român” conferențiar dr. Mircea Mușat arată că printre organizațiile democratice importante ce au participat la aceasta s-a numărat Comitetul Național Antifascist din care a făcut parte și tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Datorită unei mai strînse colaborări între partidele muncitorești, susține Mircea Mușat, în perioada următoare crizei economice s-au desfășurat acțiuni de masă antifasciste pe plan național. Impulsionată de acordurile încheiate între mai multe grupări politice de stînga, aflate sub influența Partidului Comunist Român, și a Partidului Socialist, lupta antifascistă, ce avea și un pronunțat caracter antirevizionist, s-a remarcat, mai ales, prin manifestațiile din a doua jumătate a deceniului patru.

În societatea românească, curentul de opoziție față de extrema dreaptă era foarte puternic. Nu întîmplător, în anul 1939, la București a avut loc cca mai amplă „demonstrație” anti-hitleristă din Europa.

Partidul comunist, a demascat complicitatea Berlinului în unele asasinat comise de legionari și a militat pentru crearea unui front național antifascist care trebuia să includă „energiile întregului popor”. Datorită strădanilor sale, în 1944, mișcarea de rezistență din România a înregistrat izbînzi remarcabile : s-au creat succesiv Frontul Unic Muncitoresc și Blocul Național Democrat. Astfel, s-a realizat unanimitatea națională, condiție indispensabilă pentru desprinderea României de Germania.

„Armata română în revoluția din August 1944” este titlul celui de al doilea studiu”. Autorul lui, maior dr. Mihail E. Ionescu, susține că atît masa soldaților cît și „cadrele” salc de comandă socoteau că alianța cu Germania era potrivnică intereselor națiunii.

După cum reiese din sursele germane, conștinuază Mihail E. Ionescu, în vara anului 1944 Wehrmachtul a trecut prin mari dificultăți. În zilele insurecției, unitățile militare românești, sprijinite de formațiunile de luptă patriotice, au eliberat zona interioară a țării însumînd 150 000 km². În același timp, ele au executat operația de repliere de pe frontul din Moldova și cea de acoperire pe o porțiune de „900 km”; totodată, au dejucat încercările inamicului de a ocupa poziții mai favorabile.

Adevărata dimensiune a revoluției din august 1944 este relevată de unele mărturii ale vremii. Impactul românesc, se aprecia într-un prestigios cotidian din Statele Unite, a avut un rol hotărîtor în doborîrea nazismului. Insurecția armată, a dus la scurtarea conflagrației mondiale cu peste șase luni. Situîndu-se în categoria marilor operații ofensive desfășurate de aliați în ultimul an de război, ea a provocat unul din puternicile seisme ce au zguduit Reichul în 1944.

„Luptele armatei române pentru eliberarea părții de nord-vest a țării de sub dominația hortysto-hitleristă” este studiul semnat de colonelul dr. Vasile Mocanu care surprinde încercările făcute de inamic, în prima și a doua decadă a lunii septembrie, ca să ocupe trecătorile sudice și vestice (în totalitatea lor) ale Carpaților pentru a forma o linie de apărare în partea apuseană a României ; eroismul elevilor de la școlile militare din Bacău și Radna în confruntările cu dușmanul ; vitejia și dîrzenia ostașilor români în luptele din anumite părți ale Transilvaniei. De asemenea, Vasile Mocanu schițează crîncenle înclătări din jurul centrelor mai mari de peste munți, aportul populației la înfrîngerea ocupanților.

În studiul „Participarea armatei române la eliberarea Ungariei” colonel dr. Gheorghe Tudor schițează traseele acesteia, contribuția ei deosebită la reușita operațiilor de anvergură, Debrețin și Budapesta (principul punct al defensiv inamicului). Înfruntările de pe râul Tisa mijlocie au precedat cucerirea capitalei ungare, unde s-a dat bătălia hotărîtoare pentru eliberarea statului vecin. Gheorghe Tudor înfățișează curajul, spiritul de sacrificiu și vitejia ostașilor noștri inițiativa, ingeniozitatea și înalta capacitate a comandamentului armatei române, marile unități ce s-au distins în luptă.

Unii istorici, presa și oficialitățile maghiare au apreciat rolul decisiv al armatei române la zdrobirea rezistenței fasciștilor de pe teritoriul statului respectiv, omnia manifes tată de populație.

„Armata română în operațiile pentru eliberarea Cehoslovaciei și a unei părți din Austria” este alt articol din lucrare. Desfășurată în mai multe etape campania de pe teritoriul celci dinții țări a fost cea mai lungă și cea mai grea din tot războiul. De la graniță, menționează dr. Gheorghe Romanescu, luptele cu inamicul au fost foarte violente și au avut ca rezultat uzarea acestuia. Cu prilejul cuceririi mai multor localități militarii noștri s-au acoperit de glorie dovedind bărbăție și eroism, calități probate și în alte bătălii purtate cu dușmanul.

Între altele, Gheorghe Romanescu ilustrează dramatismul înclătărilor din masivul muntos Javorina, cu momentele singeroase de la Oremov Laz și Senohrad etc. sau de la forțarea Hronului, acțiunile îndrăznețe întreprinse de ostașii români în diferite zone ale Cehoslovaciei ; punctează unele episoade eroice de luptă din muntele Fatra Mare și se referă la ajutorul acordat de armata română populației : asistență medicală, hrană, refacerea și reconstruirea mijloacelor de comunicație etc.

În încheierea studiului se creionează strălucitele fapte de arme ale tanchiștilor din Regimentul 2 cu prilejul ocupării unor localități din Austria.

În „Contribuția economică a României la victoria asupra fascismului” dr. Ion Alexandrescu relevă cu flota maritimă și cea fluvială, o bună parte a mijloacelor de transport auto și rețeaua C.F.R. au fost puse la dispoziția înaltului comandament sovietic. Cu toate că economia țării se confrunta cu mari dificultăți, în decurs de 10 luni, în beneficiul acestuia, au fost livrate, în afară de produsele textile, pielărie, furaje, etc. însemnate cantități de alimente, i s-a remis pentru plăți o importantă sumă de bani. Tot pentru armata sovietică a fost reparat armament și echipament militar și i s-au furnizat materiale în valoare de „75 miliarde lei”.

Între 23 August și 12 mai, efortul material al României la zdrobirea nazismului s-a cifrat la aproximativ „770 milioane dolari”. Dar, în total aportul țării noastre la războiul antihitlerist este mult mai mare: el depășește „1 miliard” de dolari.

În materialul „Jertfele umane date de poporul român în războiul antihitlerist oglindite prin monumente” (p. 265—318) se arată că circa „150” de însemne memoriale (plăci comemorative, obeliscuri, muncamente, busturi) scrie colonel dr. Florian Tucă, evocă epopeea poporului nostru în vara anului 1944. Risipite pe aproape tot cuprinsul României cele aproximativ „3000” de mărturii atestă tributul greu de sine plătit de fiii patriei pentru libertatea neamului; ele se constituie într-o tulburătoare carte de istorie ce conține în paginile ei înălțătoare pilde de bravură și eroism; amintesc de crimele și masacrele săvârșite de horthyști în Transilvania.

Însemne memoriale se găsesc și în multe localități din Ungaria. Reflectând marile jertfe date de ostașii români pentru eliberarea națiunii maghiare (p. 305—306), aceste reprezintă mesaje peste timp, adresate popoarelor, care îndeamnă la înfrățire și la meditație în legătură cu trista experiență trăită de omenire.

În dedicațiile omagiale înscrise pe însemnele memoriale aflate pe teritoriul Cehoslovaciei sînt elogiate calitățile ostașilor români și este exprimată recunoștința cetățenilor din această țară față de eroii care și-au dat viața pentru eliberarea lor (p. 309, 312).

„Ecoul internațional al participării României la războiul antifascist (p. 319—350) este titlul penultimului studiu semnat de conferențiar dr. Ion Ardeleanu care evidențiază urmările catastrofale ce le-a avut pentru Reich revoluția din august 1944. Semnificativă este atitudinea ofițerilor superiori germani față de aceasta. În vreme ce unii dintre generali puneau pe același plan consecințele evenimentelor din România cu cele ale bătăliei de la Stalingrad, alții considerau că forțele hitleriste din Balcani sînt în mare primejdie, iar breșa formată în dispozitivul acestora va permite sovieticilor să ajungă, în foarte scurt timp pînă la Budapesta. Pe de altă parte, nu pușini erau cei care au apreciat deosebita însemnătate a materiilor prime românești, în special a petrolului, pentru economia Germaniei.

Astfel, dacă în alte regiuni muntoase din Europa și-au prelungit rezistența pînă la sfîrșitul anului sau chiar a războiului, sesizează Ion Ardeleanu, hitleriștii n-au reușit să facă acest lucru în spațiul carpatodunărean.

Totodată, în unele cercuri politice, în cadrul emisiunilor de radio și în presa străină ce semnalează actul istoric, se recunoaște nu numai că România este a patra țară ce a contribuit la înfrîngerea fascismului, ci și la scurțarea considerabilă a războiului, motiv pentru care diferite personalități cereau să i se acorde statutul de cobeligerantă.

„Învățămintele celui de al doilea război mondial” (p. 351—378) este ultimul studiu al cărții, semnat de dr. Florin Constantiniu. Pe lângă că a supraviețuit războiului, și astăzi fascismul provoacă destule victime și acționează pentru destabilizarea democrațiilor occidentale. De aceea, națiunile nu trebuie să mai tolereze organizațiile de extremă dreaptă; să ia atitudine împotriva politicii ce vizează știrbirea libertății anumitor popoare și să nu îngăduie „primatul forței”, sursă generatoare de conflicte armate.

Este imperios necesar ca la baza relațiilor dintre state afirmă Florin Constantiniu, să stea principiile de politică externă promovate cu fermitate de România și președintele ei, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a cărui prodigioasă activitate este prețuită, în mod deosebit, pe diverse meridiane ale globului. Căci, așa cum se menționează în documentele noastre de partid, respectarea acestor principii, strînsa colaborare între toate popoarele și instaurarea unei noi ordini economice și politice internaționale, sînt condiții indispensabile pentru asigurarea păcii în lume.

Ilie Ionescu

Colonel dr. GHEORGHE ROMĂNESCU, colonel dr. GHEORGHE TUDOR,
colonel (r) MIHAI CUCU, colonel IOAN POPESCU, *Istoria infanteriei române*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1985, 2 vol.,
400+519 p.

Elaborată din inițiativa Comandamentului Infanteriei și Tancurilor, în scopul de a face cunoscută evoluția infanteriei române de-a lungul veacurilor, care dintotdeauna a fost arma cea mai numeroasă a oștirii noastre, și lupta acesteia în numeroasele războaie purtate de poporul

român pentru libertate și neatîrnare, cartea vine să împlinească un asemenea deziderat. Rod al unei îndelungate și meticuloase munci de cercetare a documentelor de arhivă și studierii unei ample bibliografii române și străine, lucrarea prezintă drumul lung și eroic parcurs de infanteria română de la origini pînă în zilele noastre, desprinzînd numeroase concluzii și învățăminte „din uriașa comoară de experiență acumulată de-a lungul mileniilor și să îmbogățească activitatea prezentă și viitoare”, după cum sublinia secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Avînd drept fundament științific materialismul dialectic și istoric și indicațiile prețioase ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, istoria infanteriei este prezentată ca parte integrantă a istoriei armatei române, iar aceasta ca parte componentă a istoriei poporului român. În cadrul istoriei armatei române, infanteria ocupă locul principal, fiind arma cea mai veche, cea mai numeroasă ca efective, cu cea mai mare contribuție și cu cele mai grele jertfe de sînge în lupta pentru apărarea gliei strămoșești, pentru libertatea, independența și unitatea națională a poporului român.

Ținînd seama de rolul precumpănitor al infanteriei pe cîmpul de luptă și de imensele jertfe date în război de această armă, unii dintre scriitorii și gînditorii militari au numit-o „regina bătăliei” sau „zeița victoriei”. În adevăr, infanteria a fost totdeauna nu numai cea mai numeroasă armă a oștirilor române, ci și cea mai complexă și mai completă, singura armă capabilă să angajeze, să desfășoare și să desăvîrșească lupta și bătălia, îndeplinind misiuni deosebit de grele. Niciodată o victorie n-a fost desăvîrșită pînă cînd infanteria, dotată cu arme de epocă, și mai tîrziu cu grenada, cu pușca și baioneta, pușca mitralieră și mitraliera nu a răpus ultima rezistență a inamicului, nu l-a scos cu forța din întăriturile lui și nu a pus stăpînire pe pozițiile ocupate de acesta. Și în zilele noastre, infanteria rămîne arma polarizatoare a principalelor eforturi ale oștirii. Această armă a intruchipat peste veacuri dîrzenia, curajul și tenacitatea armatei române și, în ultimă instanță, a concretizat vitalitatea, vigoarea și dîrzenia poporului român, căci a fost exponentul de bază al maselor sub drapelul de luptă, al eroismului lor în bătălia pentru apărarea pămîntului străbun. Eroismul infanteriei a fost și rămîne expresia fidelă a eroismului poporului român.

Cartea, în două volume, este organizată pe 15 capitole, fiecare corespunzînd unei etape distincte din istoria poporului nostru, începe cu o prefață semnată de generalul-colonel Ion Hortopan.

Capitolul I (p. 19—33) intitulat „Pedestrima (infanteria) strămoșilor poporului român”, se ocupă de împrejurările în care a luat naștere pedestrima geto-dacică, evoluția acesteia, sistemul de fortificații și lupta ei pînă la ocuparea Daciei de către romani; armata romană în Dacia; elemente geto-dace în armata română.

Capitolul II (p. 73—189), „Pedestrima (infanteria) oștilor române în evul mediu”, tratează evoluția societății de pe teritoriul românesc din secolul al XIV-lea pînă în preajma revoluției de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu; structura organizatorică a pedestrimii române în această perioadă de timp, participarea ei la marile bătălii duse de oștile române pentru apărarea pămîntului străbun, pentru libertate și independență; trăsăturile artei militare românești; începuturile infanteriei române moderne; proiecte de reorganizare a oștirilor române pămîntene.

Capitolul III (p. 190—198) este dedicat „Trupelor de infanterie (pedestrima) în timpul revoluției de la 1821, condusă de Tudor Vladimirescu”. Capitolul IV (p. 199—228) urmărește drumul parcurs de „Infanteria română de la 1821 pînă la revoluția de la 1848”. Un loc important în acest cadru îl ocupă anul 1830, cînd, odăla cu organizarea armatei române moderne, iau ființă în Muntenia și Moldova, primele șapte batalioane de infanterie; evoluția infanteriei și înființarea primei școli de ofițeri în Țara Românească, în toamna anului 1847, pentru pregătirea cadrelor militare.

Capitolul V (p. 229—262), formulat „Infanteria română în timpul revoluției de la 1848”, tratează în mod unitar structura organizatorică și participarea infanteriei la evenimentele revoluționare; gărzile naționale; tabăra de la Kiureni; lupta din Dealul Spirii din 13 septembrie 1848; pedestrima oastei lui Avram Iancu; apărarea Munților Apuseni de către oastea revoluționară condusă de Craiu Munților.

Capitolul VI (p. 263—276) urmărește evoluția trupelor de infanterie după revoluția de la 1848 pînă la unirea Principatelor române sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza, în 1859.

Capitolul VII (p. 277—307) se ocupă de saltul calitativ cunoscut de armata română, ca de altfel de toate instituțiile țării, în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Unificarea și noua organizare a armatei; modernizarea și evoluția acesteia pentru a atinge nivelul armatelor din țările dezvoltate; armata permanentă; trupele teritoriale; legile și regulamentele militare; învățămîntul militar; pregătirea cadrelor, sînt cîteva din problemele cuprinse în această parte a lucrării.

Capitolul VIII (p. 308—332) are în vedere evoluția infanteriei în cadrul armatei române între anii 1866—1877, abordînd continuarea procesului de dezvoltare și modernizare a armatei; introducerea unor acte normative noi privind arma infanteriei; elemente noi în reorganizarea

infanteriei din armata permanentă și teritorială; formațiunile de tip popular; pregătirea de luptă a trupelor de infanterie.

Capitolul IX (p. 333—397), intitulat „Infanteria română în războiul de independență din 1877—1878”, tratează problematica participării în cadrul operației de acoperire a frontierei de la Dunăre; contribuția infanteriei române la bătăliile de la Plevna, Rahova și Vidin; eroismul infanteriei în războiul pentru independență; concluzii și învățăminte de ordin militar rezultate din timpul războiului de independență.

Volumul al doilea începe cu capitolul X (p. 7—54), care surprinde progresele realizate în dezvoltarea infanteriei române în perioada de după războiul de independență până la intrarea României în primul război mondial (1878—1916); crearea de noi unități și mari unități de infanterie și modernizarea acestora; înzestrarea material-tehnică a trupelor de infanterie; pregătirea și specializarea cadrelor; pregătirea populației civile pentru apărarea țării.

Capitolul XI (p. 55—153) este consacrat infanteriei române în timpul primului război mondial. Pe parcursul lui se vorbește despre situația infanteriei în preajma intrării României în război; mobilizarea acesteia la 15 august 1916; înțestrarea și pregătirea de luptă a infanteriei; planul de campanie din anul 1916; infanteria română în luptele din 1916; reorganizarea armatei române în iarna anului 1916/1917; trupele de infanterie în marile bătălii din 1917 de la Mărăști, Mărășești și Oituz; eroismul infanteriei în primul război mondial; constituirea statului național unitar român în 1918.

Capitolele XII și XIII (p. 154—263) tratează problema evoluției infanteriei române în perioada 1919—1939 și participarea ei în prima parte a celui de-al doilea război mondial.

Capitolul XIV (p. 264—418) este dedicat participării infanteriei române la revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă și la războiul antihitlerist (23 august 1944—12 mai 1945). În acest context se vorbește despre situația unităților și marilor unități de infanterie de pe front și din interiorul țării la 23 august 1944; luptele trupelor de infanterie în zilele revoluției din august 1944; participarea unităților de infanterie la operația de acoperire din august—septembrie 1944; acțiunile de luptă ale infanteriei pentru eliberarea părții de nord a Transilvaniei, a zonelor de vest ale Crișanei și Banatului, a Ungariei și Cehoslovaciei până la înfrângerea trupelor germane și încheierea victorioasă a celui de-al doilea război mondial în Europa; faptele de vitejie și eroism săvârșite de infanteriștii români în războiul antihitlerist; concluzii și învățăminte de ordin militar rezultate din acțiunile de luptă desfășurate de unitățile și marile unități de infanterie române în războiul împotriva Germaniei fasciste.

Capitolul XV (p. 419—480) se ocupă de evoluția infanteriei române după cel de-al doilea război mondial; mutații înnoitoare din anii 1945—1947; transformările revoluționare după 1948 până în zilele noastre.

Pe parcursul ei, lucrarea are o bogată ilustrație, cu planșe alb-negru și color, uniforme ale infanteriei române în diferite epoci, armamentul din dotare, hărți, scheme și fotografii. În partea de încheiere, mai cuprinde *aneexe* (p. 481—499) cu tabelele unităților și marilor unități participante la războiul antihitlerist; *bibliografia selectivă* (p. 500—507), precum și *rezumate* (p. 508—516) în limbile engleză, rusă și franceză.

Scrișă analitic și cu pricepere, de ofițeri de infanterie, dintre care unii au participat la războiul antihitlerist, într-o manieră atrăgătoare, *Istoria infanteriei române* are un puternic rol instructiv și educativ și se adresează atât specialiștilor, cât și publicului larg.

Pavel Abrudan

* * * *Pagini din gândirea militară universală*, Edit. militară, București, vol. I, 1984, 420 p.; vol. II, 1985, 384 p.

Deși s-au tipărit doar două volume până acum creșterea de texte ale gândirii militare universale apare ca o premieră în cadrul literaturii de specialitate din țara noastră. Autorii colonel dr. Simion Pitea și colonel dr. Gheorghe Tudor au selectat inspirat urmărind evenimentele cronologice, texte ale unor geniali gânditori militari din istoria umanității.

Lucrarea are marele merit de a deveni un foarte important instrument de studiu pentru fiecare ofițer din patria noastră, iar pe istoric îl va ajuta să înțeleagă contradicțiile din cadrul economic, social, politic, ideologic, religios ș.a.m.d. și modalitatea prin care s-au rezolvat acest dispute.

Textele gânditorilor istorici și militari celebri au fost alese în chip judicios, unele dintre ele aparținând pentru prima oară în limba română. Cititorul este confruntat cu o problematică variată, fie că sînt prezentate ciocniri armate, fie că sînt relevante elemente de gândire, activitate și organizare militară, un loc important acordîndu-se rezistenței armate cu caracter democratic. Realizatorii lucrării ne pun în fața unor fragmente semnificative, din diverse țări și continente, dar și perioade. Autorii și-au propus să compartimenteze această culegere de fragmente vestite

din gândirea militară mondială astfel : primul volum să acopere antichitatea, cel de-al doilea să ne înfățișeze evul mediu în întregime și începutul epocii moderne, și cel de-al treilea și ultimul, epoca modernă contemporană.

Arte militare și organizării ostășești ai strămoșilor noștri geto-daci, dar și străromânilor și românilor, li se acordă un spațiu important, concomitent realizându-se o încadrare armonioasă a acestora în gândirea militară universală. Se evidențiază în dese rânduri caracterul defensiv, de apărare al luptelor purtate de români. Poporul nostru a fost obligat să accepte conflictul militar pentru a-și apăra libertatea, independența și suveranitatea națională.

La ambele volume apărute găsim prezente și două pertinente studii introductive (36 p. și respectiv 41 p.) care își propun să ne apropie de materialul selectat. În alegerea textelor autorii au avut în vedere accepția generală a conceptului de gândire militară, noțiune formată din totalitatea cunoștințelor, concepțiilor, tendințelor referitoare la fenomenul militar în interacțiunea lui, la problematica și domeniul vieții militare. După autori gândirea militară include noțiuni ca : lupta armată (legi ale desfășurării, principii ale pregătirii și conducerii ei) ; instituția armată (origine, evoluție, rol, caracter, organizare, instruire și conducere) ; factori care determină sau influențează pregătirea desfășurarea și rezultatele confruntărilor armate ; natura și aspectele relațiilor dintre factorii materiali și cei spirituali, obiectivi și subiectivi în război. Gândirea militară prezintă condiții istorice autentice, incluzându-se, în dese rânduri, ideilor filozofice, politice, ideologice, religioase ș.a.m.d. dintr-o anumită epocă. Col. dr. Simion Pitea și col. dr. Gheorghe Tudor desprind două momente fundamentale în cadrul gândirii militare, unul se referă la momentul practic-empiric, rezolvarea unor acțiuni militare de către comandanți, din care pot rezulta idei militare originale, chiar geniale, aceasta pe de o parte, și momentul teoretic, prin care se evidențiază esența și legile conflictului armat, se dezvoltă experiența concretă a războiului, apar noi principii de soluționarea militară.

Cele două volume de crestomație militară cuprind o vastă tematică care corespunde cu evoluția social-istorică a umanității. Ele sînt împărțite în cinci (vol. 1) și respectiv patru (vol. 2) capitole. Fiecare capitol și subcapitol conține un succint studiu introductiv, de o autentică relevanță.

În volumul întâi, capitolul I se prezintă „Din gândirea militară a Orientului antic (45—47). Conținutul elemente de doctrină militară referitoare la evenimentele din trecutul Egiptului, Babilonului, Asiriei și Palestinei. Textele folosite în acest capitol sînt preluate după traducerea lui Constantin Daniel.

Privit în ansamblu capitolul II, „Gândirea militară a lumii antice în scrierile istoricilor greci” (p. 75—126) este interesant pentru că fragmentele acoperă în timp și în spațiu evoluția militară în cadrul civilizației grecești și elenistice. Capitolul este structurat în cinci subcapitole destinate unor cunoscuți teoreticieni istorici și militari : Herodot, Xenofon, Arrianus.

Capitolul următor al primului volum urmărește să caracterizeze evoluția artei militare la romani : „Concepții privind organizarea, instruirea, tactica și strategia militară în scrierile istoricilor romani” (p. 136—180), ceea ce coincide cu punctul culminant la gândirea militară în antichitate. Și în acest capitol sînt prezentate texte foarte bine selectate, cu diverse probleme din cîțiva gânditori militari și istorici (Cezar, Plutarh, Tacit, Dio Cassius). Se începe cu cel mai important general roman și unul din cei mai mari strategii ai antichității, Cezar, cu tematica : „Cucerirea Galiei”, „Discursuri ale lui Vercingetorix”. Subcapitolul al doilea este închinat lui Titus Livius, din opera căruia se prezintă : „Bătălia de la Trasimennus”, „Bătălia de la Cannae” Urmează Plutarh cu prezentarea războaielor lui Spartacus, după aceea Tacit cu „Procedee de război ale sarmaților”. În sfîrșit se prezintă Dio Cassius cu „Sfaturile lui Mecena pentru organizarea unei armate permanente”.

„Organizarea, arta militară și virtuțile ostășești ale geto-dacilor în scrieri ale istoricilor antici” (p. 181—225) se intitulază capitolul al patrulea care caracterizează cu atenție viața militară la strămoșii noștri și rolul acestora în contextul antichității prin intermediul unor texte, devenite celebre, de la istoricii greci și romani. La acest capitol înțelăm următoarea arhitectură : Herodot cu „Neamul tracilor și virtuțile ostășești ale geto-dacilor” și „Campania împotriva sciților” ; Diodor din Sicilia cu „Înfrîngerea armatelor macedonene de către geto-daci” ; Dion Chrysostomos cu „Organizarea militară și mijloacele de luptă ale geto-dacilor” ; Strabon cu „Despre puterea militară a poporului geto-dac în vremea lui Burebista” ; Plutarh cu „Despre luptele duse de poporul geto-dac” ; Tacit cu „Luptele geto-dacilor” ; Flavius Arrianus cu „Luptele dintre daci și macedoneni” ; Dio Cassius cu „Luptele dintre daci și romani” ; Pausania cu „Campania lui Lysimah împotriva lui Dromichaites” ; Florus cu „Războiul cu dacii” ; Iordanes cu „Despre originea și faptele geto-dacilor”.

Ultimul capitol, al cincilea, și cel mai întins și interesant din primul volum al lucrării „Pagini din gândirea militară universală” este destinat, din punct de vedere al conținutului, științei și artei militare. Deși umanitatea a progresat mult economic, social, politic, militar și cultural de la conceperea acestor lucrări care conțin teorie și artă militară din antichitate, multe idei sînt valabile și astăzi, după ce au fost deseori folosite în evul mediu și epoca modernă. Aici

autorii creștomației își demonstrează cu înaltă pertinentță cunoștințele și puterea de înțelegere în probleme de ordin militar.

Primul volum conține și un interesant indice tematic selectiv pentru ghidarea mai facilă a cititorului (p. 416—448). Ar fi fost necesar și un indice asemănător la volumul următor.

Volumul al doilea din lucrarea la care ne referim este destinat să acopere în timp și spațiu evul mediu și începutul epocii moderne. Deși relațiile social-economice s-au schimbat în evul mediu, comparativ cu antichitatea asistăm la un proces evolutiv lent, nespctaculos în aceea ce privește materialele militare și teoria militară.

Studiul introductiv de la acest volum demonstrează strădania unei atente și profunde cercetări și depistări de texte militare, folosirea cu pricepere a celor mai semnificative informații de o autentică valoare militară și istorică, constituind o remarcabilă contribuție la cunoașterea vieții militare în evul mediu și începutul epocii moderne.

Fără să mai analizăm detaliat textele și considerațiile autorilor militari ai creștomației despre fragmentele alese, vom prezenta succint arhitectura volumului. Tomul este format din patru capitole, aproximativ echilibrate din punct de vedere al paginajului distribuite. Primul capitol (p. 51—120) se ocupă de „Moștenirea bizantină” urmat de capitolul al doilea „De la gândirea militară a epocii feudale la gândirea militară modernă” (secolele XV—XVIII).

Sînt inserate aici pasaje și extrase semnificative aparținînd unor militari profesioniști sau gînditori politici între care amintim pe Machiavelli, Cromwell, Raimondo Montecuccoli, Petru I, Frederic cel Mare, feldmareșalul P. Rumianțev, amiralul Nelson ș.a.

Capitolul al III-lea „Epoca armatelor de masă. Marile mutații în gîndirea militară (secolul al XVIII-lea — prima jumătate a secolului al XIX-lea)” este cuprins între paginile 248 și 309, și este destinat să ne ofere tabloul (destul de complet) al științei și artei militare în Europa la începutul epocii moderne. În acest context se evidențiază personalitatea impresionantă a lui Napoleon I care ca avut un rol militar deosebit, de prim ordin în marile transformări ale societății europene.

Capitolul ultim, al volumului al doilea, este destinat gîndirii militare românești (p. 310—380) în epoca feudală și o bună parte din cea modernă. Acest capitol este structurat în două părți, prima se referă la „Organizarea militară, concepția de luptă și virtuțile ostășești ale românilor în cronică, letopisește și scrieri” (p. 310—335) a doua ne prezintă „Lucrări cu caracter teoretico-militar”. În prima parte se conturează aspecte militare fundamentale despre ducele din Bihor, voievodul Gelu, Basarab Voievod, Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Bătălia de la Sintimbru, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Bătălia de la Baia, Bătălia de la Vaslui, Bătălia de la Codrul Cosminului, Bătălia de la Călugăreni. Se consemnează de către autorii creștomației că aceste lupte au avut în permanență un caracter defensiv, de apărare a gliei străbune, lupte în care mereu s-a reflectat vitejia ostașilor români. Partea a doua a capitolului al patrulea (p. 336—380) este închinată, precum am arătat, unor învățături și lucrări cu caracter teoretico-militar, după care s-au călăuzit în dese rânduri comandanții români. Aici sînt prezentate texte din operele lui Iacob Heraclid Despotul, Dimitrie Cantemir, Tudor Vladimirescu, Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, generalul Gheorghe Adrian. Acest capitol de la sfîrșitul celui de-al doilea volum al lucrării întregeste tabloul gîndirii militare europene și universale pentru perioade social-istorice diferite. Realizat într-un stil sobru, științific, dar nulpisit de însuflețire pentru eroismul poporului român, și bazat pe o documentație bogată, variată, selecționată cu atenție, capitolul completează viziunea noastră asupra luptelor duse de români de-a lungul veacurilor. El constituie concomitent un omagiu celor care, prin jertfa lor sau prin eforturile depuse pe diverse planuri, au cucerit și apărât, dar și consolidat independența pămîntului românesc.

Cele două volume dispun de substanțiale note de analiză științifică, atît la începutul textelor selectate, cît și la studiile introductive.

Condițiile grafice în care a fost editată creștomația sînt excelente, așa cum ne-a obișnuit Editura militară. Lucrarea demonstrează preocuparea deosebită a celor care conduc cercetarea militară, în ultimii ani, de la noi din țară, asupra unor noi aspecte teoretice și istorice care îmbogățesc substanțial studiile de specialitate. Creștomația va fi de un real folos cercetătorilor militari, istorici, sociologi, politologi etc., dar și marelui public, dat fiind gradul de interes și noutate care îl prezintă.

Gheorghe Anghelescu

„REVISTA DE ISTORIE” publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile: Probleme ale Istoriografiei contemporane. Cronica vieții științifice, Cartea românească și străină de istorie, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri, trimiterile infrapaginale fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului. Numele autorilor va fi precedat de inițială, titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Correspondența privind manuscrisele, schimbul de publicații se va trimite pe adresa Comitetului de Redacție, B-dul Aviatorilor, nr. 1, București — 71247.

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- REVISTA DE ISTORIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHĂ ȘI ARHEOLOGIE
- DACIA, REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
- REVUE DES ÉTUDES SUD-EST EUROPÉENNES
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
  - SERIA ARTĂ PLASTICĂ
  - SERIA TEATRU-MUZICĂ-CINEMATOGRAFIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART
  - SÉRIE BEAUX-ARTS
  - SÉRIE THEATRE-MUSIQUE-CINÉMA

DIN SUMARUL NUMERELOR VIITOARE

Românii în cronică notarului anonim al regelui Bela.

Dan al II-lea, domn pînă la Marea cea Mare : tradiție și realitate.

Un cod agrar românesc din secolul al XV-lea.

Regimul politico-economic al gurilor Dunării în secolul al XV-lea.

Țările române la începutul secolului al XVII-lea.

Economia țărilor române în secolul al XVII-lea.

Elemente ale burgheziei incipiente în societatea fanariotă.

Înființarea consulatelor franceze în țările române și impactul asupra spiritului românesc.

Regulamentul Organic în Țările Române.

Armata și societatea românească 1859—1877.

Viața socială a Spaniei în presa românească pînă la primul război mondial.

Oamenii de știință și viața politică a României.

Aspecte ale genezei „noului activism” al popoarelor din Ungaria (1900—1905).

România și țările balcanice în perioada 1900—1911.

Considerații privind social-democrația germană 1869—1914.

România și criza renană (martie 1936).

Relațiile culturale dintre România și Marea Britanie (1929—1939).

Aspecte ale procesului de creare a Frontului Național Unit Antijaponez al poporului chinez.

Relațiile dintre Japonia și Germania în anii celui de-al doilea război mondial.

Evoluția statului român în etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate 1965—1986.

RM ISSO 567—630

